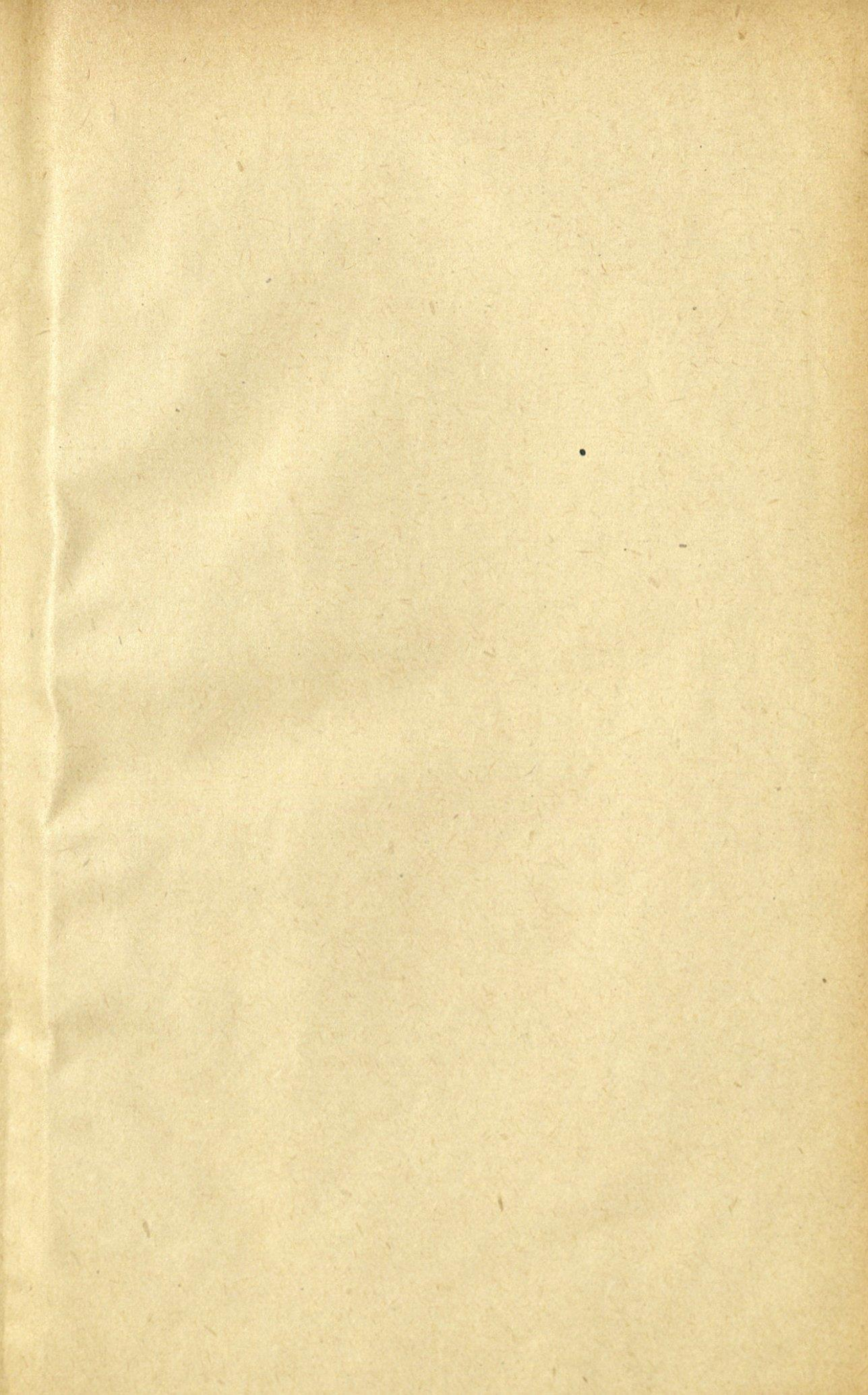

II
C 26085
f

Цг 89

SLOVENSKE VEČERNICE

66.

zvezek

Slovenske

št. 97/o. s.

VEČERNICE

za

pouk in kratek čas.

•••

Izdala in založila

Družba sv. Mohorja v Celovcu.

== 66. zvezek. ==

Z dovoljenjem prečastitaga krškega knezoškofijstva.

1912.

Natisnila tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu.

Vsebina.

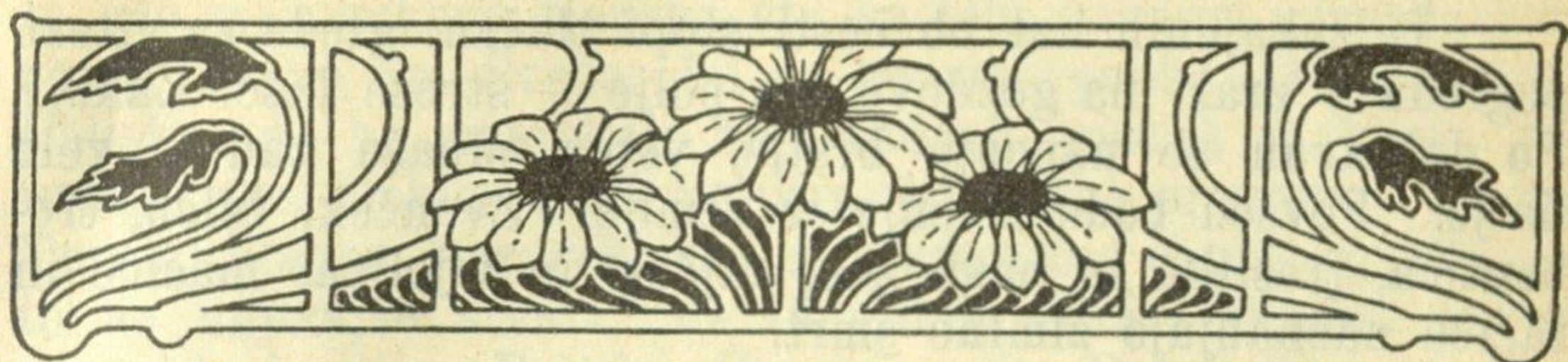
	Stran
Vislavina odpoved. Povest iz druge švedsko-poljske vojske. Spisala Lea Fatur	3
Po stopinjah Gospodovih. Spomini na slovensko jeruzalemsko romanje v l. 1910. Spisal Ksaver Meško	77
Potovanje na Njegovega Veličanstva ladji „Zenta“. Spisal M. Domjan	146

II C 26 085 f

IN = 030003366

Vislavina odpoved.

Povest iz druge švedsko-poljske vojske.

Spisala Lea Fatur.

I.

Prve dni pomladi 1655. Nebo gleda sivo in mračno na mokro zemljo, megla zastira pogled v daljavo. Po širnih planjavah Velike Poljske se taja sneg, v pragozdih se zbira voda v potoke, teče šumeč proti materi reki. Visla narašča, izliva svoje kalne valove daleč preko široke struge, zaliva z blatom rakitovje in protje, ziblje in trže bičje, nosi mrtve gozdne velikane.

Splavi, naloženi z žitom, z zverinskimi kožami, plavajo po Visli. Nad njo lete oblaki vračajočih se ptic-selivk, ki pozdravljajo kričé znane pokrajine, stara gnezdišča. Mazovec na splavu krmari previdno po toku nagle vode, se ogiblje skrbno plavajočih debel, opazuje let ptic, posluša njih krik in naredi znamenje v zrak — mrmra zarotne besede, ki naj odpode od njega nesrečo, katero mu naznanja selivk neobičajen let in krik.

Po blatni varšavski cesti, ki spremlja in zapušča reko, po cesti, ki pelje kakor Visla od kraljeve Varšave do Gdanskega, mogočnega trgovskega mesta, se zibljejo danes pogostoma čapke mazovških vitezov, vihrajo njih beli sieraki, se svetijo ročaji njihovih palašev, karabel in rapirjev. Horal iz daljnih karpatov, ki prepotuje s svojo, z drevesnim lubjem pokrito mažo, ves svet, trgujoč z gorskim sirom, krpatskim suknom, s soljo in pisanimi trakovi — Horal se umakne, strese blato raz svojih krpic iz lipovega ličja in zmaja z glavo: „Mazovška žlahta na konju — vrag v deželi.“

Iz zakajenih hat ob cesti stopi tlačan, gleda za vitezi, pogleda v zrak, na gozdove, na polje — strese lase. Zakaj? Po dobravah se napenja brstje, veter odnaša zadnje velo listje. Povsod bode zelenje iz zemlje. Zvonček, teloh, trobentica, treslika in pasji zob, zajček in vijolica, mačice in tačiče naznanjajo zimino smrt.

Iz dolgih ogonov gleda jara ozimina polna upanja v svet. To je, kakor vsako pomlad, po starem naravnem redu. Ali ptice selivke, zli znak, ne prihajajo v starem redu. Oblaki divjih gosi, jate žrjavov in drozgov, sljuke in lastovice, čaplje in jerebice, kljunači in pevači, vse je pomešano, vse kriči, naznanja nered, pobjo. Kakor da je pripodil kdo ptice iz toplega, prijetnega viraja, iz dežele onkraj megle in voda, kjer vlada blaženo večno poletje.

Čudno je tudi, da prihajajo iz z meglo zakrite daljave, iz pravljicnih matečnikov, kjer živi zverina in živina po starem običaju od Adama sem, kamor še ni stopila nikdar človeška noga — čudno, da prihaja od tam rjojenje in mukanje, kakor da se plaši zverina nečesa v svojem večnem domu. In čudno, da se je prebudil letos zelo zgodaj godrnjač medved, da prihaja tur in žuber v bližino vasi, da se šeče po ozimini dolgorogi los.

Zvezde tudi preminjajo svoj tek. Redke jasne noči, meniš, da se je obrnil ves nebosklon. Vidiš polarno zvezdo na večeru; nebeška tehtnica, Davidov rog, Lele in Polele, vse je na drugem mestu. Zvezde in živali naznanjajo nemir, vojno. Kdaj rjavi Poljakovo orožje? Nima časa. Komaj se je polehla grozna vojna s črnjo, z upornimi Kozaki in Tatari, komaj je zložil kolzar drunko, zgodovinsko pesem o kralju Vladislavu, kako je pobil Turke pri Hotimu — že se kaže nova velika vojna. Gorje posestniku, ki ima lakomnega soseda. Danes mu odorje brazdo te njive, jutri one, pojutrišnjem mu prestavi mejnike pašnikov, dokler ga ne prežene s posesti.

Tako delajo, tako hočejo delati že vsa leta Šved, Rus, Tatar in Turek s sveto Poljsko. Stara reč je vojna s Švedom, častna vojna s Turki. Kakor lakomna psa se zaganjata Šved in Rus vsak čas na Poljsko, trgata in grizeta, da odščipneta košček mesa od vabeče divjačine. Pa dostikrat si polomita zobe. Bojeval se je Zigmund, boril se je Vladislav, bije se junaški kralj Jan Kazimir. In če nasprotuje ohola litvanska in malopoljska žlahta dobremu kralju, veren, pošten Mazovec je stal vedno zvesto pod njegovim praporjem. Ded

in oče mazovskega tlačana sta se bila s svojim gospodarjem zoper Prusa in Šveda, bil se bo sin, vnuk. Dokler stoji Poljska, ne bo zmanjkalo zigmundovk, risank in kopij, junških src. Dokler stoji Poljska, bo veljal pregovor: „Konj Turek, hlapec Mazurek, sablja mažarska, čapka ogrska — to so najboljše stvari.“ — In dokler stoji Poljska, jo bo varovala kraljica Poljske, Čenstohovska Bogorodica.

Teče Visla, prestopa bregove, spremlja in loči se od varšavske ceste, pravi tisočletnim dobravam zgodbe dvorov, gradov in mest, napaja zverino, nosi segnila debla daleč, predaleč od rodnega gozda. Megla vstaja — odhaja — kakor žalost od človeškega srca, — megla se razgrne kakor zagrinjalo — se odgrne. Prikaže se ob Visli, dan hoda do Varšave, polje, za njim vasica, nad njo nizki, enonadstropni leseni ali pobeljeni in podzidani plemiški dvor, za njim gaj, za gajem stolpovi gradu.

Mazovec, tlačan ali plemič, pozna dvor in grad. Ve, da ni to posestvo ene roke, dasi bi sodil po legi vasi in dvora, da je to grajska pristava. Mazovec ve, da je grad in širina za njim kraljeva starostija, da živi na nji od pamtiveka rodbina Čerskih in odrajuje kralju hiberno, mali davek za kraljeve vojake.

Na pristavi, ki je nekdam bila res last Čerskijev, pa živi Bojuš Zjemblic, ud male poljske žlahte.

Na Poljskem je bil plemič plemiču, bodisi bogat ali reven kakor brat bratu. Revni brat žlahtič se je obešal na suknjo bogatega, živel pri njem „na laskavem hlebu“ — to je: na prijateljstvu, ga je spremljal k sejmom in zborovanjem, je glasoval in se bojeval z njim. — A kakor je v vasi pri nas kmetu kmet enak — a je vendar le imovitejši za župana — tako se je razlikovala tudi poljska žlahta, to je plemstvo, po stanu in premoženju v drobno ali malo žlahto in v velikaše, ki so bili gospodarji stotin vasi, bajnega bogastva, ki so imeli vso oblast v deželi kot vojvode, senatorji, kastelani in kanclerji. Ta višja žlahta poljska, ohola in mogočna, je odstavljala in postavljala na zborovanjih kralje, sklepala postave, narekovala kralju vojno ali mir, se je vojevala čestokrat zoper lastnega kralja. Često so poskušali poljski kralji potlačiti v blagor dežele samovoljo žlahte. Toda velikaši, oprti na številno nizko žlahto, ki je živela od njihove milosti, so kralja vselej premagali. Sklenili so celo postaviti, da je neveljavno vsako sklepanje zbornice, če se oglasi en sam žlahčič zoper sklenjeno. Skle-

nili so celo postavo, da ni treba žlahti ubogati kralja, ako se ji zdi, da ni njegova zapoved deželi v korist. Seveda so bili tedaj zborovalci sami žlahčiči. Kmet, tedaj tlačan, in obrtnik, revež, nista smela govoriti. Plačati, trpeti in molčati je bila njih usoda. Davke so pritiskali samo na nižje sloje, največ je trpel in prenašal ubogi tlačan.

Velikaši, kakor knezi: Opalinski, Radzivil, Lubomirski, Konecpoljski so pripeljali na deželna zborovanja tisoče nižje žlahte, ki je glasovala zanje. Tej žlahti so darovali po kos zemlje od svojega ogromnega posestva ali ga dajali samo v najem, in tako so navezali oni nase močnoroke in neustrašene prijatelje.

Podobno razmerje je vladalo tudi pred poldrugsto leti med Zjemblicem in Čerskijem. Volodar Zjemblic, sin zelo stare ali obubožane hiše, je živel od prijaznosti starega Kazimira Čerskija. Volodar in mladi Čerski sta bila dobra prijatelja. Pri tatarskem vpadu v Poljsko je rešil Volodar prijatelja sužnosti in smrti. Ranjenega je pripeljal mladi Volodar. Ker se je zagledal Volodar na Poznanjskem v hčerko stare, poštene ali uboge plemiške hiše, mu je podaril stari Čerski pristavo pod gradom, vas in polje okrog nje, gaj za njo, da je imel nevesto kam peljati. Prijateljstvo in medsebojna hvaležnost je vezala tedaj grad in pristavo, bogatega in ubogega žlahčiča. Tri rodove je trajalo prijateljstvo. Pa star pregovor pravi, da ne ostane nobena stvar rada preko treh rodov pri hiši. Ko sta se igrala sedanja gospodarja gradu in pristave, sta se skregala večkrat, ko sta se urila mladeniča skupno v orožju, sta se ranila večkrat v jezi, in ko sta se zaljubila v isto gospico, sta šla narazen.

To se je bilo zgodilo tako: Gospa Bjelopolska se je ustavila na svoji poti v Plock pri Čerskijevih. S seboj je imela zalo hčer. Gospa Bjelopolska je bila imovita vdova. Ostala je nekaj dni v gradu in imela večkrat tajne pomenke s Čerskima. Mlada Sofija pa je imela tačas vesele pogovore z mladeničema, ki sta se izkušala pred njo v znanju, v streljanju, v viteškem obnašanju. Pa kmalu je zapazil mladi Čerski, da je Sofija prijaznejša z Bojušem nego ž njim, s starostovim sinom. Hotel ga je ponižati pred Sofijo — očital mu je, da sedi samo po milosti njegovega deda na Zjemblicevini — da je daroval ded siromaku. Bojuš je planil na tiste besede, iskal sablje. Pa se je umiril ob Sofijini prošnji, maščeval se je samo z besedo.

„Ti sediš po pogumu mojega deda tu, ki je tvegaj svoje življenje za deda bahavega vnuka. A dasi je tvoj rod bogatejši, je več vreden moj, ker je starejši. Mi imamo v svojem grbu, v svojem rodbinskem znaku križ in krono, kar pomeni, da je bil v našem rodu pogan odličnega stanu. Vi pa imate v svojem grbu čapljo — kar znači, da so bili Čerski vedno prijatelji regetanja, lovilci žab.“

Nato je pozval Čerski Bojuša na dvoboj. Prepovedal je oče, kateremu je potožila Sofija. Bojuš je odnehal, ne toliko radi starostove prepovedi, nego ker mu je razodela Sofijina sobarica, da se boji njena gospica zanj.

Gospa Bjelopolska je odpotovala. Povabila je Čerskija na svoj grad — Bojuš pa je šel sam. Jezdaril je tja dan in teden. Jezdaril je tja, dasi ga je ustavljala mati, mu je branil oče, dasi so mu pravili ljudje, da je izprošena Sofija od Čerskijevih, dasi ga je preziral prejšnji tovariš. Ali Sofija je rdela in bledela kadar je prihajal — to mu je dajalo up — to ga je spodbujalo na drzne načrte. Kar podajo snubcu, ki se ni maral umakniti, črno polivko, kar pomeni, da je odslovljen. Še ne bi bil šel. Prepodila ga je samo vest Sofijina, da naj se ogiblje prepira — ona mora ubogati svojo mater.

Pa pogostoma je gledala mlada starostinja iz svoje okrogle sobe v desnem stolpu na nizki dvor Zjembličev. Gledala je Bojuša, kako hodi v belem sarafanu med tlačani, kako prihaja in odhaja na lov. Bilo ji je hudo, da je ona kriva spora med tako starimi prijatelji. Večkrat je poskušala, da bi pripravila moža, da da dobro besedo užaljenemu sosedu. A starosta ni razumel, je tolmačil krivo njene želje, ji je očital nezvestobo. Sofija ni omenila nikdar več svoje želje. A večkrat se je ozirala še potem na Zjembličevo posestvo. In zavidala je često oni, ki je delala in se trudila sama s kmetijo in otroci, a uživala mir ob strani blagega Bojuša; dočim je starostinja, obkrožena s slugami, trpela večkrat vsled surovosti bahatega moža.

Zjemblic se ni ozrl nikdar v grad. Našel si je pošteno in zdravo ženo v domu malega žlahčiča in živel ž njo po postavi božji. Babica, ki prinaša otroke iz Vislinih valov se je oglasila samo dvakrat v starostiji, prinesla je Sofiji Januša in Vando. Bolj pogosto se je oglašala na pristavi. Mateja in Tadeja, Staša in Miša in Vislavo je prinesla. Po pristavi in gaju se je razlegal krik fantov, se je slišal vesel smeh dekletca. Često je gledala Sofija sosedove otroke in

želela, da bi bilo prijateljstvo med otroci kakor je bilo med starimi. Snovala je celo po ženski navadi zaroke in ženitve: ker ni dobil Bajuš matere, naj dobi Matej hčer, Januš naj vzame Vando.

Nekoč je bil odšel starosta Čerski na besedo v Varšavo. Gospa Sofija se je pustila premagati od svojega hrepenenja, je šla s svojimi otroki in pestunjo preko grajskega jarka v Zjembličev gaj. Tam se je pogovarjala z dečki Bojuševimi, je vzela v naročje malo Vislavo. Hitro so se seznanili mali sosedje, hitro so zaigrali lov. Ta je trobil, oni gnal, tretji streljal, četrti naganjal pse. Krik je privabil Bojuševo ženo. Povabila je gospo starostinjo na dvor. In prvič je prestopila Sofija prag moža, katerega je ljubila, ko je bil mladenič. Nizek, toda prostoren, lesen in podzidan dvor ji je zelo ugajal. V njem res da ni bilo dragocenih preprog, slikanih sten, ne srebrne posode, ne številne jate družine. Toda bilo je vse čisto in mirno. Stene bele, na njih orožje, na širokih klopeh medvedje kože, strop iz mecesnovih brun je pobarvala starost. V kotu gostilne je visela slika Matere Čenstohovske, pod njo luč, oklepnic. Na policiči nad vratami se je svetila medena posoda, za tramom v kotu je bilo par molitvenikov, pesmi v slavo svetnikov.

„Pri nas ni veselice, kot so to v navadi pri žlahti,“ je rekla mirnolična in živa gospodinja pristave, ko je prinesla gostom medice in kruha. „Gospa starostinja bi se dolgočasila tu. A jaz imam vreteno, predem s tlačankami, poslušam in pravim pravljice. Mi moramo štediti za otroke in slabe čase, kajti v slučaju vojne pribeži vsa vas za našo naseko, za našo bran, narejeno iz močnih hrastovih debel, prepletelih z vrbovim šibjem, zadelanim z zemljo. To so naši gosti. Starci, žene in otroci najdejo zavetje pri nas. Tako je bilo, je in bo, ako Bog da in sveta bogorodica.“

Pokazala je na drobne krogelje v hišnem zidu, na seke sabelj v močnih vratih; na par velikih krogelj na dvorišču, čudno igračo otrok in pojasnila: „Spomin prve švedske vojne. Sovražnik, ki se ogne vašega gradu, obišče tem raje našo pristavo.“

Tačas je prijezdil Bajuš iz gozda. Dva tlačana sta nesla ustreljenega losa v kuhinjo, otroci so skakali za njim. Bajuš je govoril s starostinjo o starih dogodkih, omenil, da je dobro, kar Bog da, toda človek pričakuje vendar kaj drugega, dokler je mlad. Seveda. Potem se vda, umiri.

Sofija je sklonila glavo. „Da bi se obistinilo otrokom, kar se ni moglo starišem,“ je rekla tiho. Pogledal jo je bistro in jo prosil pod široko lipo na prostoru pred cerkvijo. Lipa, tako široka, da pleše lahko pod njo petdeset parov. Pravil ji je, kako da so plesali njegovi stariši in njenega moža stariši pod to lipo, kako je zapel še starosta kot mladenič tu kolamajko, metal čapko v zrak.

„Ločila sem prijatelja, dve rodbini,“ si je mislila Sofija, „moram ju zopet združiti“. Gledala je vasico, komaj dvajset hiš, ki so obdajale zaupno cerkvico. Gledala je polje, ki se vije proti cesti. Ni ga toliko, ne sega tako daleč, da ne bi videla konca. Pač mora presti mati, mora štediti oče. Gotovo pošlje sinove zgodaj na dom premožnega, da se nauče lepih šeg, znanja, pravega življenja. A zakaj ne bi dal saj enega v starostijo? Da bi imel Januš tovariša. Zakaj se ne bi učila Vislava z Vando? Njena otroka bi imela prijatelja za vse življenje, za teže, ki ne prizanašajo nikomur, katere sladi samo zaupno prijateljstvo.

Povedala je starosti, ko se je vrnil, da vlada prijateljstvo med novim rodом Zjembličev in Čerskijev. In ker se razumejo otroci, zakaj bi se sovražili roditelji. Pojasnila mu je svoje želje glede Mateja in Vislave, da bi ju vzela v grad, v družbo svoji deci.

Čerski je pil vse dni zborovanja in ni prespal še pijanosti. Razbesnel je. Vzbudila se mu je stara ljubosumnost, vstala mu je v vinjeni pameti nagla predstava. „Seveda“, je hrumul nad Sofijo. „Ti nisi še pozabila Bojuša, razumem, vem, kaj misliš, nevrednica. Beraškemu otroku bi vrgla rada hčer, sina. Pa veš, da hočem jaz, starosta Čerski, da prinese Januševa nevesta denar in čast hiši, da pomaga Janušu namesto kanclerja, kraljevega kastelana ali kaj podobnega. Čast in denar hočem ne spletk, slišiš, gospa Sofija.“

Z dvignjenimi pestmi ji je trdil svojo besedo. Morala bi bila molčati vinjenemu, pa mu je ugovarjala: „Ali gospod Jan, to so vendar otroci, nič hudega ni, če se shajajo, ko odrasto, morajo tako v svet.“

„Morajo, morajo! Da bi le mogel pregnati tega volka s svojimi mladiči iz pristave. Otroci se seznanijo, mladiči se ljubijo — in ti podpiraš, napeljuješ to!“

Besen je vrgel starosta težek nož v Sofijo. Govorili so tedaj mnogo v gradu, družina je raznesla govorico na

pristavo: „Gospa je obolela, gospod pije, pripeljala se je gospa Bjelopolska, da je pogovorila skregana zakonska.“

Sofija je sedela še bolj pogostoma v stolpu. Starosta je hodil na lov in obiske, zbiral je šumečo družbo v gradu. Jezila ga je ženina hladnost napram njemu. Sklenil je, da mora Bojuš iz bližine, da ne bi grenili njegovi otroci življenja starostinim, kakor greni Bojuš življenje njemu in Sofiji. Iz pristave mora sosed tekmeec!

Poizkusil je iz lepa. Poslal je oskrbnika k Bojušu, da hoče kupiti pristavo, ki spada sicer po pravici h gradu. Vendar jo plača, odkupi svoje, ker je to čudno, da je eno posestvo v dveh rokah.

„Še eno posestvo bo v eni roki,“ mu je odgovoril Bojuš. „Boj se Boga, starosta! Trije rodovi Zjembličev so zrastli tu, na svojem, počivajo v cerkveni rakvi. Kako se upaš spravljati plemiča z njegove lasti?“

Starosta je naperil tožbo, dokazoval je, da spada pristava h gradu. Zjemblic je dokazal svojo pravico. Razjarjeni velmož je hotel pregnati s silo neljubega sosedu. Hotel je nabrati žlahte in udariti na pristavo, ali vsa mala žlahta je držala z Zjemblicem, vsa mala žlahta ni ljubila oholega staroste. Zagrozila je enoglasno, da popali starostove vasi in grad, ako ne pusti svojega brata plemiča v njegovi pravični posesti. Tako je moral odjenjati Čerski. Zdelo se je, da je pozabil na sosedu; samo pljunil je, če je omenil kdo Zjembličevih in gledal je po strani gospo Sofijo.

Težko je prepovedati otrokom občevanje z bližnjimi otroci. Bolj ko braniš in kaznuješ, bolj silijo otroci vkup. Ista stvar je bila med gradom in pristavo. Dečki so se našli pri lovu na zajca, na lisico. Vanda je ubežala večkrat varuhinji, se je poigrala v gaju z Vislavo. Gospa Sofija ni branila, starosta ni videl.

Tako je bilo nekaj let. Otroci so doraščali. Neki dan se je odpravil Bojuš v Varšavo. Vrnil se je resno zadovoljen in odvedel čez nekaj dni materi in bratom Mateja. Spravil ga je k vojvodi Branickemu. Drugo leto mu je sledil Jan — in tako naprej vsi bratje — naposled je morala tudi Vislava od matere: za leto dan v samostan in potem za dvorjanko kneginje Tarnopoljske.

Tudi Januš Čerskijev je moral nastopiti pot do službe in časti. Starosta ga je spravil h kraljevemu kanclerju, možu, ki ima deželne pečate v roki, ki ima veliko veljavo in moč. Čez par let je prišla tudi Vanda za bratom. „Da

si razbistri um, navadi lepih šeg,“ je dejal starosta, a bilo mu je samo zato, da se zagleda kdo imenitnih plemičev, ki zahajajo h kanclerju, v Vando, da pomaga tako tudi ona bratu in rodbini do visoke stopinje.

Zgodilo se je pa, kar ni pričakoval in kar ni mislil starosta, kar je veselilo in skrbelo gospo Sofijo: Matej in Vanda, Januš in Vislava so se videli pogostoma v Varšavi. Matej je spremljal svojega gospoda h kanclerju, in Januš je zahajal h kneginji Tarnopoljski. Sam oče ga je pošiljal tja. Tarnopoljska je imela nečakinjo, siroto kastelana Plockega pri sebi. Jadviga Vjelicka je bila bogata dedinja in je imela vplivne sorodnike. To gospico si je izbral starosta Čerski za sinaho, njenega bratranca vojvodo Tjenšinskega za zeta. Ako bo marala Vanda razupitega mladeniča, nelepega razuzdanca, tega ni vprašal Čerski. Oče izbere in zapove — otrok uboga. Tako je bilo.

Dasi je prišel starosta večkrat h kneginji Tarnopoljski, dasi je videl tam Vislavo med drugimi deklicami, ni vedel, da je to hčerka njegovega sosedu, povedal mu ni tega nikdo, uvaževaje razpor med sosedi.

Ali, ko je zapazila Tarnopoljska, da pozdravlja Januš Čerski le prerad hčerko malega plemiča, se je bala, da se razruši osnova med Čerskijem in njo. Poslala je Vislavo domov pod pretvezo, da ji primanjkuje prostora, ker mora vzeti par sorodnic k sebi.

Ne dolgo po Vislavinem prihodu v Zjembličevo je poklical starosta Vando domov. Zdaj so se vrstile v gradu zabave in lovi. Snubači so prihajali in odhajali. Zmajeval je oče, odmikala hčer. Oče, ker ni prekašal nikdo prosivcev Tjenšinskega; hčerka, ker je hotela samo Mateja. In čestokrat je hitela starostova hči preko grajskega jarka do ograje Zjembliške, in čestokrat je stala Vislava pod lipo in se ozirala na cesto pod gradom. Kakor sledi zaljubljeni golob beli golobici, tako sta prihajala pogostoma domov Matej in Januš.

Zjemblic je vedel zakaj. Nasmehnil se je včasih v sivo brado: „Dve posestvi v eni roki, v Matejevi — v Januševi. Sam Bog ve. Vanda je živa, samoglavna kakor njen oče, prečrta gospodu starosti račune. In da hoče živeti v delu in priprostosti — kdo ji ubrani? A Januš, ž njim je druga. On je gospe Sofije mehki sin. A Vislava bo svojega očeta umna hči. Vse se prenese in pozabi.“

Vedel je Zjemblic, zakaj prihaja Januš, pa ni vedel starosta. Kakor se nam zgodi pogostoma, da pozabimo na nevarnost, katere smo se bali, da jo pozabimo, kadar nam je najbližja, tako se je zgodilo starosti. Sklepal in trdil je nove in stare zveze, računal, koga naj se drži, da splava na višino, poizvedoval je o naklepih velikašev napram kralju. Tako ni videl raznih znamenj na svojih otrokih, ni uvaževal ugovorov gospe Sofije proti Vandinemu zakonu, ni se menil za Janušove dolge pogovore z materjo.

Tačas pa je prišla pomlad. Črni oblaki so se zbrali zopet nad Poljsko. Marsikateri vitez je hitel k izvoljenki svojega srca, da jo pozdravi, predno gre po častne rane, po kruto smrt. Sinovi so pritekali k materam po blagoslov. In križale in kropile so matere svoje sinove, obračale oko na sliko Matere varuhinje.

II.

Solnce noče pogledati izza sivega zastora. Zakaj bi tudi gledalo? Samo žalost uzre na viselski planjavi: Cvetočo mladost, ki se loči od drage duše, krepke može, ki zapuščajo otroke — žene, ki gledajo solzne za možmi. Gredo v bran dežele. In ko se vrnejo, najdejo oropane dvore, požgane vasi. Žene, otroci, kje bodo? kadar se vrnejo. Zakaj bi sijalo solnčice, zakaj bi gledalo samo žalost?

V grajskem stolpu stoji dekle. Kakor žareč cvet je. Bujne postave, dolgih kit. A pogleda na pristavo — povesi glavo.

Iz pristave gleda na grad. Bela kakor lilija jezer. Na belem konju, z naglim spremstvom je vihral po deželi kraljev klicaj. Na dvorišče nizkih domov male žlahte, pred gradove velikašev je zataknil visok drog, na njem metla:

„Povelje kralja Jana Kazimira. Pod izgubo plemstva je obvezan vsak odrastli žlahtnik postaviti se nemudoma pod prapor svojega vojvodstva.“

Nova vojna s Švedom! Že je privabila vojna z upornimi kozaki lakomnega Rusa. Osvojiti si želi Smolensk, staro poljsko last, katero je vzel Rusiji nazaj Vladislav, oče Janov. Kralj se bojuje ob Vilni z Rusom. Ugodna prilika za drugega lakomnega soseda, da napade Poljsko od nasprotne strani, in uporabil jo je kralj švedski, Karl Gustav X.

Švedska kraljica Kristina se je odrekla prestolu. V Inomostu je prestopila protestantinja h katoliški veri, ki ji

je nudila, kar je pogrešala v praznem protestantstvu in odpravila se je iz Švedske v Rim, da živi tam samo Bogu. Na švedski prestol se je vsedel kraljičin bratranec, Karol Gustav.

Kralj Jan Kazimir, ki si lasti po dedu Zigmundu III. pravico do Švedske, kakor si jo je lastil tudi njegov oče Vladislav — Jan Kazimir je posredoval zoper kraljevanje Karlovo.

Razjarjen radi kraljevega posredovanja, nahujskan od poljskih protestantskih pribegov, je prelomil Šved pogajanja za nadaljevanje miru, ki se je bil sklenil med Poljsko in Švedsko za četrto stoletja v Stumsdorfu. Zvezal se je s Friderikom, velikim knezom Braniborskim, vazalom Poljske. Obljubil je knezu, da postane neodvisen od Poljske, ako pomore njemu. Tako sta napadla združena poljske dežele. Zdaj vstani, mazovska žlahta!

In že vstaja, kralju vsikdar zvesta. Na Zjembličevi pristavi se tresejo deske pod težkim korakom gospodarja in starejšega sina Mateja. Gospa Zjemblicka se kreče z deklami po veliki kuhinji, Vislava veže zlatoglav pas. Moža pa snemljeta raz stene meče in ščite, pregledujeta, tehtata. Na velikem kamnu brusi Matej orožje, tlačan Gregor obrača, maže, pili. Tlačan je mlad, krepak, on spremlja Mateja, on pojde ž njim v vojno. Zato žarita obema obraza. Veselita se boja bolj kakor plesa.

Nezadovoljno ju pogleduje oče Bojuš. Pretegne močne roke, zravnna široke rame. Ha! Kako škriplje orožje, kako opominja Bojuša plesa s Tatarji in Turki, kako ga opominja kletega Šveda. Ubil mu je deda, strica in brata. Še ni poravnani račun z njim. Pa on mora ostati doma, čakati — ko je še trden, močan. Štiri sinovi mu polete, mladi jastrebi, na vojno veselje. Polete kakor ptice v jeseni. Pa se vrnejo vsi, kakor se vračajo ptice spomladi? Hrabri so, toda mladi. Šel bi z njimi, varoval bi jih, učil.

Šli bodo v prostem suknu, brez nakita na orožju. Niste bogati, junaki moji, niste bogati. A da padete v sužnost, v ječo, ne bojte se, odkupi vas oče. Še je dedov zaklad shranjen za bran domovine, ni ga našel, ne najde ga lakomni vrag. Lahko bi vam okinčal, sinovi, jermenje, sablje in konje, čapke in koptuše z dragulji. Lahko bi nastopil v vojvodskem blesku, lahko bi se pokazal starosti, bi pridobil njegovo ljubezen — Vislavi moža. A sveta je Zjemblicu dedova beseda, lastna prisega. Še nikdar ni vzela roka

Zjemblica za nemarne namene, kar je posvetila pobožna želja domovini. Naj se odičijo sinovi z dragulji hrabrosti in poštenja — hčerka z biseri kreposti, in naj da Bog, kar je namenil. Človek ne more preko svete prisege, preko božje volje. Da le ne nanese nesreča Šveda v hišo, da ne požge dom beguncev v času sile.

„Kaj me gledate tako nevoščljivo, gospod oče?“ Matej se nasmeji in nasmeji se Gregor. Obema se zasvetita vrsti močnih zob, obema žarijo oči kakor risu, kadar gre na plen. Prava mazovska kri! In draži in tolaži Matej očeta:

„Imam gospoda očeta! Rad bi šel. Postavljal bi se s sinovi. A ne pusti gospa mama. Sestra, vas in dom mora imeti varuha.“

Oče menca močni roki: „Zdi se mi, da ne mine brez mene.“

„Vas srbijo roke, gospod oče. Da. Lahko se zgodi, da ne mine brez vas. Težko, da bi se ne ustavil Šved, če pride tod. A slabo bi bilo, če bi prišel že sem. Bog ve. Naši velikaši so čudni gostaši. Nekateri govore in prigo-varjajo, da bi sprejeli Šveda brez boja.“

„Na sramotni oder z izdajicami! Naj jim iztrže rabelj peklenški jezik! In naš starosta, ta se druží tudi z njimi?“

„Januš ni zadovoljen z gosti gospoda staroste. Januš je namenjen, da odrine jutri v Varšavo, bržkone se poslovi še danes od nas, če ne pregovori pater Česlav, če ne pregovorita gospa Sofija staroste, bo zdaj tako neprijetno zanj doma. Pravijo, da pride Tjenšinjski snubit Vando.“

Živa rdečica beži z Matejevega obraza, ko je omenil nehote ime in stvar, ki ga podi iz Varšave na dom — iz doma v boj. Zjemblic udari po muhi, ki se je prebudila na vse zgodaj in pribrenčala od nekod in reče mimogrede:

„Ni Vanda brisača za umazane roke tega vojvode, ki bi moral bežati in bo še bežal preko meje. Vanda je odločno dekle, dasi je mehke matere hči.“

„Gospod starosta snuje, kar ni všeč otrokom. Januš ni častilec Vjelicke, ne mika ga bogastvo — obrnil bi rad konja v drug dvor.“

„Januš je izvrsten dečko,“ se razžari stari Zjemblic. „Poznam ga. Ne boji se Šveda, ne Tatarja, ne pusti se prodati ne latinsko, ne francosko, ni lakomen denarja. Njegov rod ni tako star kakor naš. Mi imamo križ, oni pa čapljo v grbu, zato lovijo Čerskiji radi žabe. A da pride gospod starosta, da se pokloni za Vislavo, dal bi jo Janušu.“

Sicer ne! Pri Bogu, da ne! Svoje hčere ne silim nikomur!“

Matej pogleda očeta in potegne prst po ostrini kratkorokega meča. Ponosen je njegov oče. Trmast. Noče biti slabejši od bogatega staroste. Težko, da bi obljubil Janušu Vislavo. Ne preprosi ga, ne preprosi starosta. Ej dobro, da so odprta nebesa, kadar je vojna, ej dobro, da hladi mrzlo železo vroča srca, da ni časa tgovati, kadar se je treba biti.

Bojuš razume in ne razume misli, ki meče tihe sence na sveži sinov obraz. Sede k njemu, jemlje v roko karabelo, palašo, bradiše, stare puške, nove risanice. Komad za komadom jemlje v roko, z ljubeznijo, s čuvstvom kakor mati dete. Orožje vzbudi spomine.

Bojuš pravi vedno glasneje: kdo je nosil, v kateri bitki, ta ali oni meč, koga je posekal ž njim.

Njegov glas se oživlja, grmi po sobi, po hiši, preko oken. Ustavi lastovice, ki ogledujejo staro gnezdo in se pogovarjajo, kaj bo treba popraviti, ustavi in prikliče gospodinjo, družino, tlačane na dvorišču, pse iz psarne. Vse prihaja, poseda po klopeh, stoji v kotih, poslušša. Celo konji v hlevu slišijo razgreti glas pripovedovalca, ki bije in seče z najdaljšim mečem okrog sebe in pravi, kako se je godilo dedu o prvem napadu Švedov pred sto leti, kako se mu je godilo v tatarski sužnosti, kako se je bil oče s Turkom, kako se je bil on pri Hotimu, kako je bežal Osman pred Vladislavom, polmesec pred križem.

„Bilo je, kakor da je prišel poslednji dan Poljske. Iz svojih dvanajstih kraljestev je priklical Osman divje konjike in pešce, da razširijo Alahovo ime in prapor po sveti poljski zemlji. Bilo jih je toliko, da bi zatemnili solnčno luč. Šeststotisoč mož! Evropa je trepetala. In naša vojska tako mala! A pomagala je zaščitnica Poljske! Gazili smo do kolen in ram v turški krvi. Poljak je zadal pogubonosni udarec bohandivi. Vladislav je dobil od papeža posvečeni meč, kanonikat sv. Petra v Rimu — Osman je dobil od svojih janičarjev sek po glavi.“

Govori Bojuš. Vse prikliče njegov glas — a ne prikliče hčerke, ne prikliče Vislave.

Pod lipo stoji, pod petstoletno. Gole so veje, prazne. Čudna je lipa brez listja kakor dekle brez veselja. A kako naj se veseli Vislava? Ni solnca nad reko, ne zapoje ptice, povešajo se rakite. Bratje odidejo v bitke, Šved se bliža,

prijatelj — Januš — gre z brati. Vandina hišna, mala Tatarka, je povedala, da delajo v gradu velike priprave, da pričakujejo snubcev. Bogate neveste išče starosta sinu, bogatega ženina hčeri. Ah, da ni bogata Vislava! Kaj ji hasne vsa čednost in dobrot, če ji ne da oče Januša, in kaj hasne Vandini vse njeno bogastvo, ker ne dobi Mateja?

„Vislava!“

Pod veje mogočne lipe je stopil mladenič, se poklonil, čapko v roki. Ravna in krepka je njegova postava, svež in izrazit obraz, ponosen nastop. V modrih očeh, ki so se uprle v Vislavo, se je združila radost in žalost. Radost, ker jo gleda tako nežno, tako vitko, kakor lilijo jezer, bellega lica, mehkih črnih las, kakor mlada breza v polju se mu zdi. Tako mile so njene črne oči, tako kratka in čista so usta, deviško jasno njeno čelo. Vislava, hčerka Visle! Ti sanj Janušev na dolгих potih, na nevarnih lovih, v družbi lepih gospic. Vislava, prva in jasna zvezda na nebu Januševe sreče, nikdar te ne zabi mladenič, nikdar ne vzame druge. Krasnejša si ti v svoji priprosti zeleni suknici, lase gladko podvite, kite prekrižane v zatilniku, biserno nit, pisan trak, Janušev spomin iz Čenstohove, vpletene vanje, krasnejša si kakor Vjelicka v žaru svojih dragotin, v spremstvu svojih slug.

„Vislava!“

„Januš!“

Mnogo so govorile oči, — usta so izrekla samo eno besedo — ljubljeno ime. S tresočim glasom, s sramežljivim usmevom. Povesile so se oči, vzdih je dvignil prsa otrok sovražnih roditeljev, vzdih je hitel pod veje mogočne lipe, ki je videla ples Zjemblicev in Čerskijev, njih prijateljstvo in njih razdor.

Glas Bojušev udari od dvora do lipe: „Nismo postajali, nismo čakali, poiskali smo sovražnika.“

Januš zardi. Kaj ne postaja on in čaka, ko mora govoriti, preden ga zaveže očetova beseda, mora skrbeti, da ne uvene lilijin cvet v žalosti.

„Govoriti moram z gospodom očetom, Vislava, oprosti.“

„Govori, tam v sobi je.“

Vedela je tisti čas, kaj hoče govoriti, in vedela je, da govori zastonj. Gore in doline, nepremostna brezdna so med nama, Januš, ne moreš prejezditi, ne premostiti: Oče hoče bogato, a naša je ta mala vas, naše pošteno ime.

Kakor v pesmi bo Januš: „Mati so rekli: Dajmo jo — oče so rekli: Premalo je ž njo.“

„Od srca si mi dobrodošel, gospod Januš,“ je rekel Bojuš, ko je peljal mladega gosta v svojo spalnico in ga posadil za jelovo mizo. „Ti mi poveš tudi kaj o tej pasje-glavi gospodi, ki ne misli vernemu kralju pomagati zoper nevernike. Rečem ti Januš: „Pravoslavje in protestanstvo, Islam in Talmud, vse hoče pogubiti katoliško Poljsko. Pa nas čuva Marija Devica, kraljica Čenstohovska. Dala bo ona, da bo Poljska ostala luč in up našim bratom, ki vzdihujejo pod turškim jarmom. Ali ti naši velikaši, ki obetajo, da sprejmo Šveda z odprtimi rokami — ti tudi, ti bivoli! V drugih deželah zapoveduje vladar plemstvu, pri nas plemstvo vladarju. Da se ne okrepi vladarjeva moč, mora trpeti moč in ugled krone. Kako je drugod — kako pri nas! Pobit bi bil Turek, ukročeni kozaki, ponižan Rus, da ne ustavlja žlahta kralja pri vsakem koraku. Tako pa se čudi ves svet našim razmeram, našim krasnim svoboščinam, ki dovedejo, povem ti, gospod Januš, Poljsko še v propast. Nisem učen mož, sodim po svoji priprosti pameti, a ta mi pravi, da ne bo dobrega. Če bi jaz moral delati, kar bi hoteli moji tlačani, bi šlo vse narobe, tako je tudi v kraljestvu. Jaz pa pravim tako: Lepa stvar so naše plemiške svoboščine. Potegnil sem že in bi še meč zanje. Ali v rodbini, kjer ne slušajo otroci očeta, ni reda, in kjer ni reda, ni uspevanja. Kdo je ustavil Jana Kazimira pri Berestotki, ko je premagal Kozake in bi jih bil pokončal do kraja? Naši velikaši, ki so zapustili kralja in rešili tako Kozake. Kdo nam je nakopal obisk prijaznega carja Aleksandra? — Naši velikaši. Kozaki so se podali pod njegovo zaščito, on prihaja, da izvojuje njihove pravice, kaj pa! Zato da bi dobil Smolensk, ki ga mami in vabi kakor psa kost.

Naj bo. Ti moraš, gospod Januš, bolje vedeti take stvari. Jaz želim samo, da bi bil Smolensk ljubemu Aleksiju taka kost, ki kliče v pogubo — in našemu Janu Kazimiru v slavo. Naj bi se zjediniło carstvo in krona, naj bi bila večna slava Poljske!“

Bojuš je dvignil kupo mazovske medice, katero jim je bila prinesla sama gospa Zjemblicka in se umaknila na možev migljaj. Saj je hotel govoriti na samem z Janušem. Vedel je, kaj vpraša, kaj hoče povedati Januš, vendar sta govorila dolgo o političnih rečeh. Ob takih prilikah ne more sprožiti nikdo prve besede.

„Na slavo kralja!“ je napil Januš. „Naj bi bila večna njegova in poljska slava, naša sreča! Naj nas varuje zaščitnica Poljske in podi od nas zlo, katero prorokuje gospod Zjemblic. Naj se, če propade kdaj začasno, v kazen naših grehov, Poljska naj se dvigne tem krasnejša! Naj bo vez med severnimi in južnimi slovanskimi brati!

Gospod Zjemblic! Oprostite da pridem brez očeta, brez poslanikov. Sam moram vprašati, kakor da nimam očeta. Gospod Zjemblic, smem prositi za Vislavino roko?“

Bojuš si pogladi brado in vpraša: „Ve gospa Sofija?“

„Ve in želi. A ne ve moj gospod oče. Tudi ne ve, da hočem v boj. Tjenšinjski ga nagovarja, da bi se sprijaznil s Švedom. Jaz nisem dete, naredim po svojem srcu in prepričanju.“

Bojuš si gladi brado, odgovarja premišljeno: „Rekel sem, gospod Januš: Red mora biti v rodbini, družini in državi. Sicer propade vse. Slišim gospod, da ti zbira gospod oče bogato kneginjo. Vislava je, res da, dobrega rodu, mi imamo križ v grbu in dedov naštejemo do Kristusa, naj bo češčen! Ali Vislava ni premožna, in gospod starosta zaničuje svoje sosede.“

„Ni meni za premoženje,“ reče Januš. „Res je, da deluje oče in vse sorodstvo na to, da bi vzel neko gospico iz Plocka, toda jaz povem danes očetu, ako dovoli gospod sosed.“

Bojuš vstane, vtakne roke za pas in reče oblastno: „Dam ti Vislavo, gospod Jan, ako jo pride po starem običaju sam gospod starosta prosit. Brez njegove volje ne. Svoje hčere ne silim v nobeno hišo.“

„Prosil bom očeta,“ pravi Januš in mu poljubi roko. „Jutri prideva. Sicer pa grem in si poiščem smrt.“

„Kaj smrt,“ vzklikne stari žlahčič in udari mladega po rami. „Človek mora prenesti, kar mu nakloni gospod Bog. Poljubi roko gospe Sofiji!“

Vislava in njena mati sta sedeli za kolovratom, ko se je poslavljaj Januš samo s pogledom in poklonom. Bilo mu je tako težko srce! Nikdar ne bo Vislava njegova. Zunaj je tako pust dan, lipa otepa svoje dolge veje, od reke prihaja krik divje gosi. Poleti tudi on, žalostni junak, poleti na daljne poljane.

Vislava je zardela, ko se je poklonila Janu. Pa ni hitela izpraševati očeta, kaj da je govoril mladenič z njim. Bila je predobro vzgojena, da bi se vtikala v očetove posle. Tudi gospa Zjembličeva ni tekala rada k možu, da mu izvije

vsako besedo pogovora. Mirno je predla in zapela pesem o junaku, ki gre na vojsko. Mati mu peče kolače, oče mu brusi bradačo, a dekle plače.

Vedno urneje je teklo materino kolo, vedno otožnejši ji je postajal glas: Štiri sine je spremljal na negotovo pot. Že so dorastli, že so vsi v častni službi. Morda se vrnejo pokriti s častnimi ranami, kakor se je vračal večkrat Bojuš — morda nikdar.

Hitreje in hitreje se suče materino kolo, tožnejši je glas — Vislavo zaboli srce. Ona čuti in umeje materino žalost, pa nima še njene moči, v miru izkušene. Vislavino kolo se ustavi, glavica nežne deklice se nasloni na vreteno.

„Ne plakaj, Vislava,“ jo tolaži mati. „Če izgubiš tudi najdražje, pomni, da je minljivo vse posvetno, da smo minljivi vsi, minljiva tedaj tudi naša žalost.“

Deklica je pogledala mater. Videla je nakrat polno plet in žil na zdravem njenem licu, videla je na njem nekaj velikega, svetega: verno udanost — trdno upanje.

Isti čas je tolažila v gradu bleda gospa starostinja svojega sina: „Vse se prenese, Januš, če se tudi ne pozabi. Ne moreš z glavo skozi zid. Bojuš ima prav: ničesar brez očetove volje, a oče, on ne dovoli.“

Živih oči, nebrzdane besede skoči žarnopolta Vanda k bratu: „Kar povej očetu, da ne vzameš druge. Glej, kar uide se, če ne dovole roditelji; tako je naredila Vaclavska, Vilenska in druge. Očetje se potolažijo. In če tudi ne, kdo bo prisilil mene, da bi vzela neljubega moža? Tlačanka naj uboga, jaz sem plemkinja, imam pravico.“

„Očetova kri,“ se zmrači in razveseli starostinja. „Strastno se navzame, drži trdovratno in muči nas vse. Ne moreš z glavo skozi zid. Poglej Vanda, tudi jaz sem trpela.“

„A jaz ne bom ubogala, vzdihovala na oknu,“ pravi Vanda in strese energično debeli kiti. „Na pristavo pojdem. Naj me biča in tepe gospod oče, ne odneham. Delala bom in bom srečnejša kakor gospa starostova med vso to druhaljo lovcev, kuharjev, sobarjev, konjarjev in psarjev, govedarjev in pisarjev, oskrbnikov in rednikov.“

„Za Boga, Vanda, da te sliši oče!“

„Ni mi mar!“ napenja Vanda odločna usta. „Mateja vzamem, nobenega drugega, da pride sam kralj pome. Ne bom pela na poročni dan:

Žalost največa, pokopana mi je sreča . . . kar sem ljubila, sem danes izgubila — kar sem sovražila, to sem dobila.

Tako tudi ti Januš. Prosi očeta, pa povej mu tudi odločno. Srce si ne da velevati. Ko zapodite Šveda in Rusa, potem svatujemo.“

Dasi se je bal mladi junak tega pogovora z očetom, vendar ga je prosil za razgovor, saj je vedel, da bodo čakali in pripravljali jutri na pristavi. Toda starosta je rekel: „Jutri.“

Izogibal se je sina. Zakaj? Januš je uganil, škripal z zobmi in bleдел: Drog je pred gradom — ukaz kralja Kazimira. Predstojniki vasi prihajajo s vprašanji in predlogi, kateri tlačani naj bi spremljali gospodarja, kaj naj se uredi v bran dežele, če pride Šved.

A starosta ne daje jasnih odgovorov, se umika, pravi: „Jutri.“ Sel je prišel s poročilom, da pride jutri Tjenšinjski, kolovodja s kraljem nezadovoljne stranke velikašev; jutri hoče prodati starosta svoje poštenje. A Januš mora, hoče govoriti. Ves dan se je umikal starosta sinu, ženi je napovedal, da pride jutri imenitni vplivni vojvoda, da naj ga sprejme s častjo. Zvečer se je napil starosta, ni bilo, da bi pregovoril pametno besedo z njim. Zjutraj, ko je komaj jelo prodirati solnce meglo, obetajoč lep pomladni dan, se je pripodil vojvoda Tjenšinjski z velikim spremstvom. Vrisk in vik vinjenih, ki so pili vso noč pri starosti Žalinjskemu, je preplašil grad in vas, je predramil dvojico, ki sta govorila preko brani Zjembličevine. Januš in Vislava. „Če ne pridem z očetom, Vislava — oprosti mi, moli zame!“

S temi besedami se je poklonil in odhitel. Menil je, da pride neopažen od vinjene tolpe v grad, da so ga pozdravili z glasnimi klici, s smehom.

III.

Veselo hrzajo konji Tjenšinjskega, ker jim odpira starostov konjar prostorne hleve. V psarni je glušeče lajanje in cviljenje, domači psi se seznanjajo s Tjenšinjskijevimi bati in jazbečarji, z gonjači in popadači. Vpitje z dvorišča se razliva po kamenitih stopnicah v grajske sobe. Oskrbnik odkazuje gostom prostore — oni, ki so popivali sinoči, ki popivajo ves teden s starosto, pozdravljajo novodošle.

V veliki grajski kuhinji gori, kakor da si zažgal cel gozd; šumi, kakor da roji panj. Tam se vrste različni, tam mešajo in tolčejo v bakrenih kotlih, tam mesijo, tam sekajo, skubijo, nadevajo, namakajo. Vse dišave in vsi glasovi

kuhanja, vsi sopari se sprehajajo po kuhinji. Kuhar se krega, ukazuje, oskrbnica pregleduje. Mala Tatarka, sobarica gospice Vande, krščena na ime sv. Frančiška, hodi od lonca do lonca, vtika svoj potlačeni nos vanj in odkimuje, reče oskrbnici:

„Pozabili ste, gospa, črne polivke.“

In Tatarka mežika in namiguje s škilastimi očmi. Oskrbnica se prestraši.

„Naj nas varuje gospod Bog! Črne polivke imenitnemu snubcu! Ni je naročil gospod starosta, in tudi kuhali je ne bomo. Varuj se Numja gospodove jeze, bič ti je gotov, da te sliši. Vem, kako je bilo, ko je naročila hčerka komorniku v Plocku polivko, ne da bi bil vedel njen gospod oče in jo poskusila podati gospodu Vršinjskemu. Celo osobje v kuhinji je dobilo bič. Gospod Vršinjski je izzval gospoda komornika in ga ubil, in hčerka je šla za pokoro za svojo objest v samostan. In kaj ni prav gospici Vandi? Vasi brez števila, gradov devetindevetdeset. Neumna mladost! Mar bi šla raje na pristavo z dolgolasim Matejem ajdo žet in konoplje plet? Res je, pravijo, pijanec in pretepalec, pa je vendar imeniten vojvoda, in gospod starosta ukazuje.“

„Ali gospica moja ne mara brkača pretepača. Matej — da. On je lep in dober mladenič. On zna plesati mazurko kakor nikdo, ti zapoje najlepše kolomejke kar tako in zna vse dumke, igra v kolzo in na meč in moli še lepše kot naš pater.“

Razgret prihiti kletar in pravi oskrbniku: „Če bodo teden dni tukaj, nam izpraznijo sode. Žejo imajo tako kakor piškur, ki se je zagrozil, da izpije Vislo.“

„Je pač enako, gospod in hlapec,“ trdi Numja. „Kako spremstvo, same čaplje. Noge imajo dolge kakor korali, kje bi zaplesal tak, zapel, zaigral?“

„Bojim se, da nam ne zaplešejo, če ostanejo dolgo tukaj in če bi se upirala naša trmasta gospica. Zastonj ni vzel tolikega spremstva s seboj, sami vitezi pohajači in pretepači, da bi saj ne bilo nesreče. Gospod Januš je tako nagel, in na pristavi je Matej.“

Oskrbnik je pravil mračno ženi, Numja jo je pogledala zmagovito: „In takega ženina silijo gospici! Vasi in denar niso vse.“

„Ples in petje tudi ne,“ odvrne žena, toda bolj nesigurno.

Oskrbnik nadaljuje: „Ne bo dobrega, ne. Pravijo, da ima ta vojvoda že par umorov na vesti. Pravil mi je njegov sobar, da mu je par dvobojev ravno za zajtrk.“

„Pa to vendar ni res,“ brani oskrbnica bogatega ženina. „Saj mora vsak plemič, ki je umoril človeka, v pregnanstvo, sicer zapade smrti, ne?“

„Kako si otročja, gospa moja,“ se nasmehne oskrbnik. „Kaj je velikašu postava? Dovolj je, če se ljubi velmožnemu plačati malo globo za uboj. Še je znano, kako se je razburila žlahta, ko je uporabil kralj Stepan Bathori strogo postave in pustil obglaviti tri Zborovske, obdolžene umora, izgnane iz dežele. Nikjer na svetu ni take svobode kot v naši ljudovladi. Ruski plemič je suženj carjev. Samo pogleda ga, pa ti strepeta; Turek mu pošlje vrv, pa se ti obesi Hasan in Izmael. Poljak zahteva račun od kralja.“

Oskrbnik, ud male žlahte je razlagal sužnji Tatarki ponosno razne nji nerazumljive pravice poljske žlahte, mala je kazala, da posluša z zanimanjem, v istini pa so iskale njene oči dečkove, ki je skubil v kotu perutnino. Ozrl se je, ona mu pomežikne. Isti hip pogleda kuhar dečka, vidi, da je odrl neroda s perjem kos rmene kože kopunove, zamahne, da bi ga udaril — pa že ni dečka ne Numje v kuhinji, že teče deček preko dvorišča, Numja leti v celico svoje gospice, da jo oplete in obleče. Deček pa nese sporočilo Vandino Mateju:

„Psi in gonjači so tukaj, a srna je urna, odbeži lovcu.“ Ta čas, ko je čital Matej poročilo, ta čas, ko sta se navduševala Januš in Vanda drug drugega na upor in pogum, ta čas sta sedela gospod starosta Čerski in vojvoda Tjenšinjski v zaupnem pogovoru v mali sobici levega stolpa in sta praznovala medsebojno zaupanje s pogostim zalivanjem velikih kozarcev vina.

Starostov obraz, trdih potez in črnikastih ostrih oči, je kazal lakomnost in nadutost. Gladko ostrižena glava in črne brke so ga delale podobnega kozaku. Gostu na čast si je nadel kontuš iz krasnega tatarskega blaga, zlatoglavi pas z drago zaponno, visoke črevlje iz švedskega usnja, čapko astrahanko z bleščevo buciko, obesil si je kratko sabljo z gosto nadevanimi dragulji na ročaju. Na njo udari večkrat med pogovorom, da zaiskrijo dragulji, da se zavlovi rokav kontušev, da se stresa klop.

Na ošabnem kretanju in trganju ustnic se mu vendar pozna, da je še neodločen, ali naj udari v poraščeno roko,

ki leži dolga in mišičasta na mizi. Besede snubačeve so mu všeč in mu niso — obudi se vest — vprašanje:

Je prav, je res prav, prestopiti k Švedom? Pustiti ga, da zasede brez opore Poljsko. Se bo držal v nji Karol X., ali ga premagajo kraljevi zavezniki in bodo imeli potem Švedovi prijatelji le izgubo in sramoto?

In Vanda, kako bo gledala ta kozavi, od prask, ran razrezani obraz? Res ni lep ta Tjenšinjski, tudi za nerazvajeno moško oko ni lep. Obraz mu je živordeč, napihnjen od pijače, črte surove. Desnega uhljaja manjka polovica, brke, dasi tako dolge, da jih zaveže lahko za zatilnikom, ne pokrivajo luknje na dlesni. Štirih zob v zgornji čeljusti ni, a podočniki, dolgi in ostri, štrle ven kakor mrjascu. Po rokah, po glavi gredo sledovi ran. Čudno, da ni Tjenšinjski ves polomljen in ubit od svojih večnih dvobojev in tepežev.

A da bi bil ta vojvoda vsaj ljubeznjiv! Pa je celo starosti težko predstavljati si, da bi mogel biti neokretni, odurni vojvoda ljubeznjiv. Nekaj kakor kes in vest se oglašava v starosti, mu pravi: „Nemoj! Ne trešči Vande v nesrečo.“ A drugi glas tolaži: „Saj le lepa njegova sestrična Jadviga, lepa in blaga, ukroti se tudi on, in brez njega ne dobi Januš Jadvige, Vanda mora.“

„Vi mislite tedaj gospod vojvoda, da kralj ne premaga Šveda? In da je Rus že pred Smolenskom?“

„In bo vzel Smolensk našemu ljubemu kralju Kazimiru. Plesal bo dobri Jan in splesal iz dežele. Naj le gre vasovat k nemškemu cesarju; če mu pomagamo, nam zraste čez glavo, nam vzame, odščipne tu in tam kaj naših plemskih pravic. Pobijal bi Turke, Švede in Ruse z našo pomočjo; rastel, se krepil in nas poniževal. Povem, gospod starosta: Vse te sanje in osnove naših kraljev o pobijanju Turkov, vse te zveze z Avstrijci niso, da bi si namazal čevlje z njimi. Ne branimo Švedu prihoda, če nam da večje svobosčine kot Jan Kazimir.“

Tjenšinjski skomizgne z ramo in si ovije konec levega brka okrog kazalca. Starosta gleda neodločno v vino. Sinu ne bo prav, sinu, ki obožuje Jana Kazimira. „Šved je protestant. Prvi Vaza nam je prinesel nesrečo.“

Tjenšinjski pije, nadaljuje: „Ali nam ni vse eno, če je kralj Šved, protestant, Francoz, Poljak, katoličan ali Rus? Poglavitno je vendar samo to, da dela po volji zlahte. In Karol obeta mnogo. Moj stric Opalinski je odločno zanj.“

Kdor hoče biti naš sorodnik, kdor je naš prijatelj, on se ne bo postavil Švedu v bran.“

Naš sorodnik! Tjenšinjski je naglašal posebno to besedo. Starosta je umel: Če hočeš dobiti sinu mojo bogato sestrično, vplivno sorodstvo, moraš pristopiti k zvezi zoper Jana Kazimira. Težko je odločiti se in vendar, kaj mu ostane drugega?

„Vi se obotavljate, gospod starosta,“ pravi Tjenšinjski. „A jaz vam donašam tako dobre vesti, knežna Jadviga gori za gospoda Januša. Namesto, da bi šli po kraljevem oklicu v boj, pojdimo na svatbo, priredimo svatbo, in delimo si potem milost Karola Gustava! Vi pregovorite te mazovske ture, ki drvé slepi za Kazimirom. Jaz vas prosim danes za roko gospice Vande, slovesno pred vsemi zbranimi pri kosilu, vi skrbite, da ne bo ugovarjala gospa Sofija. Vem, da nisem v njeni ne v hčerkini milosti. Seveda ne znam plesati in obračati oči kakor mlad mazovski bik, ali pri meni je premoženje. Lep nisem, pa ljubim lepoto.“

Tjenšinjski je umolknil. Starosta je mislil, kako se bo podala njegova lepa hčerka temu klativitezu, kaj poreče Januš, ko izve, da ga ljubi lepa visokorodna Jadviga Vjelicka. Čast, bogastvo, kar ga nima dovolj oče, naj uživa sin. Ako je silno bogat, dogodi se še lahko, da postane kralj, in ko bi bil Januš kralj, tedaj bi poskrbel starosta, da potlači uporno gospodo.

„Vse je gladko,“ pravi starosta po dolgem premisleku. „Naredimo svatbo. Gospa Sofija ne more ugovarjati, ker nismo določili nikogar drugega razen gospoda vojvode za njo, sploh sem pa jaz gospodar v hiši. Vanda pa bo hvaležna take časti, Januš ponori veselja.“

Dvomljivo se nasmehne gost. Starosta ga pogleda: „Če ljubi še tako Jana Kazimira, ljubil bo lepo Jadvigo še bolj. In radi Švedov ni mi niti treba govoriti. Odpraviva se na snubitev, praznujemo zaroko.“

„Danes tu — črez par dni v Varšavi, ako ne bo branila Vislava.“

„Kakšna Vislava, gospod vojvoda? Moj sin je vendar poštenjak.“

„Ravno zato. Bojim se, da je že dal kako besedo, da ostanem jaz v sramoti pri sestrični in sorodstvu.“

„A kdo je Vislava?“ se čudi starosta.

„Vidi se, da se ne briga gospod starosta za razmere na svoji pristavi.“

„Na pristavi tukaj doli?“ se začudi starosta. „Nisem se zmenil, ne zmenim se za te Zjemblice že dvajset let. Tudi ni pristava moja. Moj ded jo je podaril dedu Zjemblica Bojuša.“

Zdaj se zmrači vojvoda :

„Zjemblic, pravite, gospod starosta? Zjembličevi so tedaj tu, iz tega gnezda? Ima sina Mateja in še tri druge. Vislava je tedaj Matejeva sestra? O sedaj šele razumem.“

In Tjenšinjski se udari po glavi. Starosta gleda debelo: „Kaka Vislava je tu, kaj razumete, gospod vojvoda?“

Pikro mu odgovori snubač: „Zdi se, da ni gospod starosta poučen, kaj se godi v njegovi hiši. Kako naj vé potem, kaj se godi v soseščini? Nima Zjemblic hčere in sinu?“

„Saj menda res,“ si drgne starosta brado v zadregi. „Spominjam se, da mi je hotela spraviti enkrat gospa Sofija to zalego v grad. Zjemblic je bil zaljubljen v gospo Sofijo.“

„Za vraga!“ zakriči Tjenšinjski. „In otroci nadaljujejo, kar je začel oče.“

„Kako nadaljujejo — kdo?“

„Vislava in Januš, morda tudi Matej in Vanda. Vidite gospod starosta: ta Vislava je bila pri moji teti. Januš je tja prihajal pogostoma. Morda jo je poslala teta radi tega proč, morda je slutila Jadviga kaj. Jaz nisem vedel, čegava je, se nisem brigal, ali spoznal sem jo davi, ko sta se pogovarjala preko zidu z Janušem. Tak obrazek se ne pozabi.“

„Vsi besi!“ škrtla smrtnobled starosta, „pa gospod vojvoda ve še kaj?“

„Ko je odšla Vislava od moje tete, ni prihajal Januš več tako pogosto, izgovarjal se je, da hodi pogledat k materi. — Potem še drugo. Ko sem zahajal k Linskim, sem videl tam nekega Mateja Zjemblica. Bil je redno tam, kadar je bila tam gospica Vanda. Videl sem ju govoriti. Kar je odšla gospica, ne vidim tudi tistega junca. A vzamejo naj ga vsi vragi! Če hodi v zelnik, se bo seznanil z mojim jeklom.“

„Umirite se, gospod vojvoda,“ ga tolaži skrajno razburjeni Čerski, ki se spomni, da je hotel govoriti Januš predvčerajšnjem, včeraj in zjutraj z njim. On je menil, da zaradi vojne, a bila je druga, druga stvar. Zdaj je v nevarnosti knežja nevesta, visoko mesto, vojvoda zet — vse.

„To ne more biti drugega kakor otročji pomenek. To uvidite, gospod vojvoda, ko naznanim Vandini in Janušu njihovo srečo.“

„Zjemblici morajo s pristave, morajo umreti.“

„Hotel sem kupiti, pravdal sem se. Le prerad bi bil spraval te volkove iz bližine.“

„Uporabimo silo. A najpoprej izvedeti, kaj je z Vislavo.“

Ko je zapustil Tjenšinjski starosto, je stiskal ta jezno pesti, si ruval brado, tolkel po tleh. Zarjul je na hišnika, naj privede Januša in se prepustil novim izbruhom strastne jeze. Sofija! Čakaj pesti! Kaj se mu ni zdelo že takrat, ko je šla ta — Sofija k onemu grikoseju in hotela vzeti otroke njegove na grad, ravno ta dva: Mateja in Vislavo. Ti Zjemblici so njegova nesreča. Kaj naj stori z materjo, ki podpira iz neumnosti neumnost svojih otrok? Sosedstvo, prijateljstvo, zdaj imaš bes prijateljstvo! Zdaj, ko bi me spraval kmalu ob bogatega zeta, ob imenitno nevesto in vse drugo. Ha! že je tu hinavec, hinavske matere sin.

Ponosno se pokloni sin očetu. On čuti, da ju razdruži ta pogovor za vedno. Saj je že izvedel od spremstva, da prinaša Tjenšinjski poročilo Jadviginih sorodnikov. Žal mu je očeta, žal doma, pa prišlo je, da mora prelomiti z njim. Poštenje vелеva.

Molče čaka Januš očetovega nagovora. Tudi starosta molči. Stisnilo mu je tesno srce. Ta lepi junak pred njim ni pokoren, ponižen deček. Na ustih in čelu mu vidi, da se je odločil, da ne bo odnehal. Čerski je, sin njegov. Težko postane starosti. Njegov edini sin je njegov ponos in nada, če ga izgubi v prihodnjem trenutku, če mu odreče pokornost. Nikdar poprej ni čutil tako močno ljubezen do sinu, nikdar tako besnega sovraštva do onih. Pa se mu je oglasilo rahlo v srcu, Sofija mu je stopila pred oči. Pusti ga, saj ni sreča v visokih mestih, pusti ga, naj živi po svoje, naj te blagoslavlja.

Rahlo je nagovoril starosta sina: „Januš, orel moj mladi, krasno novico imam zate. Pa ti si mi hotel povedati nekaj, me prositi? Govori sin. Kar more, ti stori rad oče.“

„Ah, gospod oče!“ se razveseli mladenič in ga pogleda mehko s Sofjinimi očmi. „Veliko prošnjo imam, in vsa moja sreča je odvisna od nje. Glej, oče, jaz ljubim krepostno in krasno dekle. Dal sem ji besedo, prosil sem očeta, Zjemblic mi je obljubil, da mi da Vislavo, ako pridem po starem običaju z očetom.“

„To je vsekakor laskavo od tega kmeta,“ se nasmehne strupeno starosta. „A smem vprašati gospoda sina, kaj

kani narediti, ker ne mislim iti nikdar in nikoli prosit takega reveža, ki živi od moje milosti, za njegovo punčaro.“

„Oče!“ Krotke oči so se potemnele, čapka se je tresla v Januševi roki. „Gospica Vislava je vredna najmenitnejšega ženina, in jaz sem zelo srečen, da sem si pridobil po božji volji njeno angelsko srce. Vzel bi jo tudi brez tvojega dovoljenja, imam toliko dohodkov, da živim lahko skromno s skromno ženo. Toda njen oče mi je ne da brez tvojega dovoljenja. Zato dovoli, da se poslovim, blagoslovi me — grem v vojno!“

„Kaj?“ je hotel planiti oče. Pa se je premagal, vedoč, da si pridobi z mehko besedo najpreje sinovo srce. Saj Vislave ne dobi, ker je ne pojde on nikdar prosit, in Bojuš ni snedel nikdar svoje besede. Tedaj ga lahko pregovori, da da besedo in drugo pride vse počasi. Vneto in mehko mu pripoveduje oče — sin se mrači, ogorči, zakriči:

„Molči, oče! Ne smem te več poslušati. V kraljevi službi sem, a ti me hočeš napraviti izdajico, ti, moj oče! Da mi reče kdo drugi to, ga pozovem na dvoboj, tebe ne smem. Zapustiti kralja v taki sili, zapustiti domovino. Ti, ti prodajaš hčer in sina za častno službo, a vedi, da ne boš imel ne službe, ne sina, ne hčere, če ne odstopiš od nakan tega vruga. Mi bomo zapodili Šveda ali umrli na bojišču — umrli častno. Z Bogom!“

„Stoj!“ je planil oče za odhajajočim. „Hej! Naglo! Primate ga, zvežite ga! Gospoda — Tjenšinjski!“

Po stopnicah nasprotne strani privre Tjenšinjskega spremstvo, priteče Tjenšinjski. Ves bled je od jeze: Usmelil se je in poiskal one, ki so se skrivale pred njim. Naznanil se je. Mala Tatarka mu je rekla, da ni gospica še pripravljena za obisk varšavske gospode; Sofijina sobarica je povedala, da je gospa starostinja pri patru Česlavu. To se pravi, da ga ne uvažujejo, njega, mogočnega vojvodo, da spletkarijo napram njemu proti volji Čerskijevi. Pa on nauči Vando dostojnosti! Le počakaj, gospica! In temu gizdavemu mlečniku Mateju odseče nos, da ga ne bo nosil tako visoko.

V taki misli je hodil pred Vandinimi vrati, ko ga pokliče Čerskijev krik. Umel je, da hoče Januš v Varšavo, da odkrije vse, da preti Tjenšinjskemu in njegovi stranki poguba, če se posreči Janušu priti pravočasno do kralja, ali do kastelana. Zato je izdrl dolgi meč, ga nameril napram prihodnjemu svaku in ponavljal starostov klic: „Stoj!“

„Izdajalec! Ti boš ustavljal poštenega plemiča? Idi k Švedu! Poslal bi te k vragu, pa si zapadel rablju, nisi vreden smrti od poštene roke!“

S tako besedo je planil Januš z mečem napram Tjenšinjskemu, ga je vtikal nazaj v bedro in hotel mimo grozečih pesti in oči k materi. Tjenšinjski je zarjul kakor bivol, ko prileti krogla strelca vanj. Zavihtel je dolgi meč morivec. „Stoj!“ je zakričal zdaj starosta, skočil med sina in zaželjenega zeta. Nekdo ga je porinil v zid. Že sta se bliskala dva meča, že se je razvila po hodniku bitka dveh strank. „Ustavite ju, raztržite!“ je kričal starosta. Tenki glas Tatarčin je piskal po dvorišču: „Na pomoč gospodu Janušu!“ Tekla je iz dvorišča v hleve in kuhinje. Grad, ki se je pripravljaj za gostijo, je postal pozorišče boja. Starostovi gosti so se razdelili v dve stranki, ki ste se napadli med seboj. Tjenšinjskega je bila močnejša po številu, in zdelo se je, da zmaga. Vrata so se tresla, se lomila, zdelo se je, da se porušijo stene, podro hodniki. Gospa Sofija, Vanda, vse ženstvo je priteklo, pa ne mati, ne sestra ni mogla skozi ruvajoča se telesa, ki so branila dohod do onih dveh, ki sta se podila z mečem po hodniku, sekala in odvrčala udarce, na desno na levo, naravnost, navskriž.

Januš je bil gibčen in spreten, a protivnik, starejši od njega, je imel moč izkušnje in let. Že je prepodil Januša do visokih kapelinih vrat ob koncu hodnika, že mu je izbil meč, že mu je nastavil svojega na prsa in rjul: „Prekliči!“

„Izdajica si!“ je ponavljal Januš. „Ti vabiš Švede v krono, ti prodajaš dušo in čast.“

Belo so izstopile Tjenšinjskega oči. „Pa umri!“ je zarjul in hotel pognati meč v mladeničevo srce. Kar ga primejo železne roke in ga odtrgajo od Januša. Besno se vrže Tjenšinjski na novega sovražnika, zavpije: „Ta mi pride prav, mazovski bik! Nanj! Nanj!“

„Le nanj!“ vpije starosta svojim ljudem. „Vdrl je oborožen v mojo hišo, zapadel je smrti.“

Matej Zjemblic gleda neustrašen na veliki naval, poda Janušu izbiti meč, si krije hrbet. Priklical ga je Tatarčin krik, udrl je s svojim palašem, predrl boreče se gruče in rešil Januša. Zdaj pa sta se združili obe stranki napram njemu in prijatelju. Vse sovraštvo dolgih let se je nabralo v starostovem pogledu, vsa jeza in nevoščljivost propadle duše v Tjenšinjskem, ko sta se navalila na čelu spremstva na mladeniča, ki se naslanjata na kapelina vrata. Smrt

pleše in se iskri na koncu meča, se bliža. Kar se odpro kapelina vrata, mladeniča pridrži močna roka, da ne padeta, ju potegne v kapelo. Na pragu obstane v črni meniški obleki, dolg in koščat, pater Česlav, grajski duhoven. Meču naproti moli križ — meči se povesijo.

Pater Česlav zapre kapelina vrata. Mladeniča sta oba na mah odrezana iz trušča, sta pod visokim slikanim obokom, pred oltarjem, obstavljenim od vitkih stebrov, poslikanih, pozlačenih. Na prestolu iz lipovega lesa sedi kraljica Poljske. V brokatnem, zlato pošitem krilu kaže prosečim svojega sina, vabi žalostne. Mladeniča upogneta kolena, molita za svoje drage, za domovino, se objameta, si očitata:

„Zakaj si prišel, Matej? Tjenšinjski se je zaklel, da te ubije.“

„A ti Januš, zakaj si razsrdil očeta. Moral si vedeti, da ne bo prosil gospod starosta nikdar Zjembličevih.“

„In jaz ne vzamem druge, Matej. Beseda, poštenje velja. Vanda jo drži tudi. Ne boj se, a to je druga..“

Zunaj se sliši ropot, jezne glasove, ki grozijo patru. „Izročite mi Zjemblica, da ga prebodem kakor muho,“ tuli Tjenšinjski.

„Dajte ga ven, pater Česlav,“ zapoveduje starosta. „Napadel je v moji hiši mojega gosta, udrl oborožen v mojo hišo, vsa gospoda je priča. Jaz tožim in zapovedujem. Dajte ga ven. A Januša naučite ubogljivosti napram očetu.“

„Mladeniča sta oba pod varstvom oltarja. Kdor udere v svetišče, je izobčen.“

„Pater Česlav! Varujte se moje jeze! Od danes naprej niste več moj hišni duhoven, če ne izpolnite mojih zapovedi.“

„V stvareh svoje vesti ubogam samo zapovedi božje.“ Mirno, prekrižanih rok stoji Česlav pred vrati. Tjenšinjski migne starosti, ga prime pod roko in mu pravi polglasno:

„Pustita ju, gospod starosta, straža ostane tu. Matej nam ne uide, patru in Janušu pa ne škodi, če se postita. bodeta potem bolj krotka. Jutri ne bo več gledal Januš Vislave. Udarimo po noči na pristavo, zapodimo volkove, in pristava je vaša. Karol Gustav nam potrди vse.“

Pater Česlav sliši, prebledi. Molče odpre in zaklene za seboj močna vrata, jih zapahne in poklekne pred oltar, ne ve, kako bi povedal mladeničema Tjenšinjskega peklenško namero, ne more molčati, kaka nevarnost preti Vislavi.

„Pri ranah božjih!“ se prestrašita. „Ven! Na pomoč!“

„Ali kako?“ ugiblje pater. „Skozi vrata ne utečeš, skozi okno ne gre, ker je previsoko, skozi zid ne moreš.“

„Vsekakor! Bodisi skozi okno, zid ali vrata!“

„Nič ne bo do večera, ko se odvleče druhal na nečedno delo. Drugače, če nam pride pomoč od zunaj.“

IV.

Naglo podi konja Gregor, Matejev oproda. Preko travnikov in gozdov drvi, stopa v nizke domove male žlahte. Govori in razlaga možem, ki se pripravljajo v Varšavo. In zašumi med lesenimi stenami. Razburjeni glasovi zatrjujejo, da pokažejo, kaj se pravi napasti dom žlahčiča kmeta.

Na pristavi se napravljajo za sprejem gostov. Od ranega jutra so čedili, pekli in cvrli v kuhinji, se ozirali v grad. Tlačanke, ki so pomagale gospodarici, so pogledovale zamišljeno Vislavo in si šepetale, da pričakujejo danes na pristavi gospoda starosto, gospoda Januša. In ribale in drgnile so javorjeve mize, nastlale bela tla z smrekovimi vejicami in namigovalale so uzrši Mateja, krasnega junaka:

„Januš Vislavo — Vanda Mateja. Pravijo, da je bil nekdam en gospodar na gradu in na pristavi — pravijo, da bo še ...“

Proti poldnevu je pregnalo solnce meglo. Videlo je pristavo v prazničnem pričakovanju. Kar prihrumi iz grada šum kričanja, klic: „Na pomoč Janušu!“ Pretresel je Zjembličeve ta klic, Matej je zdirjal z mečem v roki proti gradu, za njim je hotela Vislava in Bojuš. Zadržala ju je mati. Dovolj, da se je podal Matej neprevidno v grad, poln pijanih kričačev. Ne reši ga očetova izguba, niti Vislavina prošnja. Treba je potrpeti, počakati.

In poslušali so, kako je naraščalo in pojemalo, se poleglo vpitje. V loncih so se nabirale pene, so prekipevale, pogašale ogenj, pečenka na ražnju se je osmodila. Čudna gostija. Jezen je stiskal Bojuš pesti, gospa Zjemblicka si je otrla solzo. Zakaj je pregovoril neprevidni mladenič? Nakopal je sebi in Vislavi samo nesrečo. Vzel bi po volji očetovi bogato knežno, in bilo bi vse dobro.

Pritekla je Tatarka in pravila: Mladeniča sta zaprta v grajski kapeli, gospa starostinja in hčerka v svojih sobah, hodniki zastraženi, vrata zaprta. Njo je spustil vratar vkljub starostovi prepovedi. In ni to edino hudo, da hoče umoriti gospod starosta, nahujskan od Tjenšinjskega, Mateja, — še

hujše je, da je svetoval od gospice Vande prezirani snubec, da naj napade starosta po noči pristavo, da naj pobije starega sovražnika, si prilasti zemljišče in postavi Vislavo pred sodišče, ker je premamila s čarovnijo Januša, da noče radi borne kmetice bogate knežne. In še najhujše je, da je zagrozil starosta Vandi, da jo poroči po sili s Tjenšinjskim, še preden se vrne pijanec v Varšavo.

„Pomagajte! Naberite ljudi, udarite v grad! Rešite!“ Tako je vila Tatarka roki. Bojuš je mignil Gregorju, se je vzravnal in tolašil Tatarko: „Ne boj se, dekle. Na grad sicer ne moremo, ker nas je premalo. Ali predno bo noč, bodeta z božjo pomočjo mladeniča, bo pater Česlav med nami. Gregor leti! Kliči žlahto na večerjo! Počakamo, odbijemo napad. Mišo naj jezdi na cesto in vabi gospoda brata, ki pojezdi mimo. Ha! Sprejmemo obisk gospoda staroste, sprejmemo ga vredno. Napravljeno je kosilo, pogrnjena je miza. Basajte risanice, napravite kopje, poskusite se napram zavezniku Švedov.“

Sklical je tlačane, jim dajal ukaze, jim pokazal mesta za zidom, kjer bodo čakali in skočili nenadoma na bližajoče se, ki ne bodo slutili, da je obvešččen Zjemblic, da se pripravlja na sprejem gostov. Odredil je in šel v cerkev. Zaklenil je vrata in ni ga bilo ven.

In Vislava je rezala meso in kruh na velike pladnje, mati je nalivala medico. In težko je bilo deklici pri srcu, težko kakor ob smrtni uri. Smili se ji stari oče nad vse. On, ponosen na svoje ime, ponosen na svojo hčer, je upal..

„Poglej, če je vse v redu, Vislava, beli cvet,“ se je smehljal oče zjutraj. Oblekel je praznični kontuš in hodil mogočno po hiši, se oziral skozi meglo v grad. „Napravi,“ je dejal sinoči materi, „glej, da imamo s čim postreči gospodu starosti.“

Nasmehnila se je mati. Ubogi oče! Manjša kakor tvoja je bila hčerina nada. Ti nisi videl, ti ne poznaš bogastva Jadviginega; ne veš, kako revna je tvoja hči napram nji. Tam so gradovi, polja in gozdovi, da jim ne pregledaš konca, da jih ne prehodiš teden dni. Tam je vasi brez števila, brez števila rok, ki delajo za knežno Jadvigo. Tam so dragulji, zlate obleke, bale tatarskega blaga, merniki zlata. In Jadviga je edina dedinja vsega, je sorodnica imenitnih mož.

Ničesar tega ni pri nas, oče. Konec našega polja vidim iz okna, hiše in duše vasi preštejem na prste. Na

tej revščini nas je pet. Pa sem vendar ponosna, oče, na svoj ubogi ali častni rod, na neomadeževano očetovo ime, na brate orliče. Ljubim vas, ljubim tudi svojo žalost, ki uči poguma in zatajevanja, ponižnosti. Bil je up, Bog sam ve, da je bil, kratek in sladek up. Odvede te v grad, ako se oglasi starosta, in Vanda pride na pristavo. In če se ne oglasi starosta, popelje Januš nevesto v mesto, živi z njo, od svoje službe, od kraljeve milosti. Vanda počaka, da se omehča oče, Vanda...

Ničesar vsega tega se ne zgodi. Mesto snubcev prihaja smrt, obrekovanje. Naj! Kaj je življenje, če nam ugasne nada? Oče je rekel: Nikdar brez starostovega dovoljenja, a starosta prinese dovoljenje na meču. „Zatajaj se,“ pravi mati, „zatajeval se je sam Kristus, sin božji.“ Ali on je bil Bog, in hčerka jezer je slabotno žensko bitje. O zatajaj se, ubogi stari oče, vzrastli so ti otroci kakor makov cvet v gredicah, zdaj pride žanjica, uvene cvet.

A kje je stari mož toliko časa? V cerkev je šel, pravijo tlačani. Cerkev je zaprta. Vislava trka, kliče. Ni očetova navada moliti tako dolgo, kadar je treba delati. Je li šel pogledat rakev?

Vislava trka, čaka, si ne more razložiti očetovega obnašanja. Tačas pa hodi Bojuš po podzemeljskem hodniku, odkopuje z lopatico sezuto zemljo, ki mu zastavlja pot, se plazi skozi ozke odprtine, govori: „Ne boj se Vislava, Bog daja dobrim ljudem izhoda in rešitve.“

Osramočen radi brezuspešnega čakanja snubačev, razburjen od Matejevega odhoda, ni vedel stari vojak, v koga bi se zaletel. Tatarkina vest o nameravanem napadu na Zjemblice, ga je upokojila. Treba se bo pomeriti, razrešiti z orožjem staro sovraštvo, treba je rešiti lastnega sina in sina sovražnikovega iz gradu.

Slekel je praznični kontuš in oblekel platneni sarafan, šel v cerkev in dvignil kamen, ki zapira vhod v rakev Zjembličev. Uprl se je na roke in spustil doli. Poklonil se je rakvam dedov, križu pod klečalnikom. Iskal je v temnem kotu, kresal in ukresal, zažgal bakljo in jo postavil v obroč ob steni.

Od rakve do rakve je bil mal presledek v zidu. Tam je tipal in iskal Bojuš. Otipal je dva železna obroča, ki sta molela le malo iz stene. Zataknil je svoje močne prste vanja in potegnil, vlekel. Obroča se nista udala. Bojuš se je prestrašil. Saj se vendar ni zadelal hodnik?

Bilo je res da že mnogo let, kar je bil našel mladenič slučajno v rakvi tajni vhod v grad, ki je služil gotovo v nevarnih časih za beg obleganih, in bil pozabljen v času, ko ni bilo nevarnosti.

Takrat je bil zagledal, ko je hodil pogostoma k očetu rakvi, obroča v zidu. Vlekel je zanje, radoveden kako skrivnost da zakrivata. Tako se mu je bil odkril hodnik, ne previsok, ne preširok, toliko, da je mogel odraščeni mož vanj in po njem. Umel je takoj, da vodi v grad, saj ima večina starih gradov skrite vhode. Nestrpen, da se prepriča, se je napotil takoj vanj, si delal pot, kjer ni šlo dalje. Hodnik je bil izzidan, ali čas je pometal tu in tam kamen, za njim se je vsula zemlja. Dolgo je hodil tedaj Zjemblic in prišel do stopnic. Višje in višje so vodile, dokler mu je udarila glava ob obroč. Nad njim se je umaknil kamen, znane grajske kapele stene so gledale vanj.

Takrat je bila že ločila gospa Sofija srca mladih sosedov. Ni Čerski ni druga živa duša ni izvedela za tajni hodnik, ki bi dal starosti nove povode sumnjam. Samo Bojuš je vedel zanj, in še on je bil pozabil tekom let nanj. Zdaj mu je prišla prav najdba onih dni, zdaj reši tem potom sina iz rok vragov.

A dolgo vleče močni Mazovec za obroče, se upira v nogi, napenja mišice, dolgo se ne uda kamen. Že stopa Bojušu pot na čelo, že ga zapušča mirna zavest gotovosti.

Rrrsk! Škripaje odstopi kamen, se zavrti. Odprtina zija v Bojuša. On posveti v njo. Vlažen zemljin vzduh udari vanj, drobna golazen beži preplašena. Bojuš se splazi v odprtino, si sveti z bakljo, si ravna pot z lopatico. Mučna in težavna pot! Čas je odmetal novo kamenje, nasul nove plasti zemlje. Zdaj gre po koncu, zdaj se mora plaziti po trebuhu in večkrat pomisli, da mu dogori baklja, da ne bo mogel nazaj ne naprej.

Mučno je onim v kapelici. Štiri ure so jim pretekle v brezplodnem čakanju in ugibanju. Udarila bi ven mladeniča, pobila vse, si pomagala iz gradu. Konja bi dobil Januš pri Bojušu in hitel v Varšavo za kraljem.

Toda pater ustavlja nepremišljena. Ne puste Mateja živega skoz stražo, ne puste Januša, da odnaša vesti o nameri Tjenšinjskega. Treba je počakati noči, da se odvleče vsa druhal na pristavo in planiti tedaj na pomanjšano stražo. Zdaj so zadelali hodnik od obeh strani. Nanesli so mize in klopi, jedó in píjejo, izzivljajo oblegane. Večkrat stopi

pater iz kapele, pregleduje položaj. Vabijo ga k mizam, h kosilu. Pater se boji, da bi vpadli v njegovi odsotnosti v kapelo, ker je Tjenšinjskega spremstvo brezbožno ali prazno-verno. Ne boji se toliko svetosti kraja, kolikor se boji, da bi jih ne zamaševal, zamolil duhovnik, znan po svoji pobožnosti.

Pater Česlav je tolažil mladeniča, da je poslala Vanda gotovo po Tatarki vesti o nameravanem napadu v Zjemblice, da se bodo pripravili in oborožili tam. Enkrat je priklical piskajoč Tatarkin glas patra na hodnik. Stopil je ven in njegov ognjeni pogled je ukanil razuzdane, ki so lovili malo Tatarko. Hotela je bržkone h kapeli, da obvesti zaprte o čem. Naredila je patru nekaj znamenj, iz katerih je sklepal, da je res, kar je domneval, da so obveščeni Zjemblici. A ravno ta vest je razburila Mateja:

„Pripravljajo se tu na napad, tam na bran, a jaz sedim. Pomagaj, kraljica Poljske! Pomagaj mi na prosto!“

Matej je zlezal na oltar, se vspel na okno, meril visokost, globino s pogledom. Kapela je bila v drugem nadstropju, je presegala s prizidkom višino gradu. Precejšna višina je ločila Mateja od zemlje; in da pride do nje, ga loči še visoki zid in straže od prostosti.

Vrvi je treba, vrvi! Ali kje jo dobi? Matej sleče svoj kontuš, potegne svoj nož. Da bi bila gospica Vanda tu, posodila bi mi gotovo svoje krasne kite, se nasmehne in nastavi nož, da razreže obleko in si naredi tako vrv.

„Jaz skočim dol, potem mi slediš ti, Januš. Skočiš mi na ramena, na zid, pomoreš meni in zunaj sva. Prečastiti nas blagoslovi na pot. Prečastiti ostane tu in varuje Vando, tolaži gospo Sofijo. Tjenšinjski nam da še nocoj račun.“

„Ni vreden smrti od roke poštenega žlahčiča,“ odmaja Januš. „Sodi v roko rabeljevo. In oče moj?“

„Varovati je treba pred vsem, da pride nocoj do krvi,“ reče resno pater. „Radi vezi, ki se vpletajo med vami — radi domovine, ki potrebuje svojih sinov. Ta uboga Poljska! Raztrgana v takem hipu v dve stranki, pokroviteljica katoličanstva napadena od protestantskega kralja in pravoslavnega kneza! Dva krivoverna zmaja! In kralj zapuščen od svojeglavne žlahte. Iz nebrzdanosti poljskega plemstva se izcimi pogin naše tako slavne in močne Poljske. Veruj mi, Januš, starcu, ki je prečul noči v molitvi za poljsko orožje, v premišljevanju poljske prihodnosti. Poglej Januš,

dva lakomna soseda ugonobita tretjega. In na kaj se upro sosedni slovanski rodovi, če pade Poljska, bran severnega suženjstva, južne nevere? Veš, da nismo pozabili moške pisem, da gre še poročilo med narodom: O bratstvu vseh en jezik govorečih narodov, o treh bratih: Čehu, Slovencu in Hrvatcu, — o sestrah treh...

Vsi ti narodi, govoreči nam sorodni jezik, od Krkonošev do Jadranskega od Karpatov do Baltiškega morja, vsi se spominjajo stare skupnosti. Tlačeni od Nemca, bičani od Turka se ozirajo zaupno v Poljsko, ona odreši svet krivega preroka. Ona, varovanka svete Device, naj nese prapor katoličanstva in omike v ruske in azijske stepe, ona naj veže izhod z zahodom, jug in sever. Veliko je poslanstvo naše domovine, mladeniča. Jako se upirajo moči teme. A veruj mi, Januš, veruj videnju starega mniha:

Če premaga tudi začasno nesreča Poljsko, če pokliče nesloga in nebrzdanost lastnih sinov navidezni razpad na Poljsko, če jo raztrgajo lakomni sosedi kakor volkovi mrhovino, Bog, ki je rešil tri mladeniče iz ognjene peči, Bog, ki obuja mrtve v življenje, pokliče tudi našo domovino v novo življenje.

Očiščeni strasti v ognju sramote in pokore bodo spoznali naši potomci poslanstvo Poljske, z močjo naprednega katoličanstva bodo rušili trhle trdnjave pravoslavja in bizantinizma, bodo vez Slovanov vseh deželâ, vez vzhoda in zahoda, severa in juga.“

Pater umolkne. Njegove goreče oči strme v daljavo, vidijo tam mladeničem nevidno prihodnjost, njegova bleda usta izgovarjajo neslišne besede.

Razčesan je kontuš, zavezana vrv. Pred patrom klečita Januš in Matej. „Blagoslovi naju, pater Česlav, moli za naju! In ako se zgodi, ne vemo, kaj nam je namenil Bog, čuvaj Vislavo!“

Pater polaga blede roko na rosni glavi: „Gospod naj vaju varuje in vodi sinova! Hitita na pomoč dobremu plemiču, hitita na pomoč domovini! Bodita viteza Marijina! Posebno ti, Januš, ne pozabi: Če nam utone začasna zvezda sreče, večno blišči zvezda slave deviških vitezov, Marijinih sinov.“

Ginjena sta poljubila roko patrovo. Matej skoči na oltar. Kar zaškrtne za oltarjem, ropoče, se giblje. Kamen se pomika, kamen živi. Je li izmolila čudež goreča molitev patrova?

Ne bi ga poznali, da ne pregovori. Ne bi ga poznali poštenega mazovskega plemiča, Matejevega očeta. Tako

polna zemlje in blata mu je obleka, brada, lasje. A to čudovito, prihajajoče iz čudne poti se pokloni oltarju, se nasmehe obleganima:

„Pot v Zjemblice je odprta, dasi ni ravno ugodna. Gospoda je naprošena na gostijo in veselico.“

* * *

V bel plašč je zavila megla Bojušev dom. Tiho je po dvorišču, po hiši, kakor da ni žive duše na Zjembličevini. A da pogleda beli hram mesečina, ki poskuša prodreti meglo, da pogleda za zidom, pod lipine veje, pod lindo skednja, povsod bi videl skrite moške postave, ki tišče v roki bradačo, močno vrv. In da pogleda v veliko sobo na desni, bi se čudil, da gine in mine narezani kruh na mizi, da segajo krepke roke po vrču. Kaj so to didki čuvaji poljske hiše, ali so to uboge duše, ki se krepčajo na svoj nemirni let, na svojo mučno pot? Ej niso, mesec beli, niso! Da poslušatiha noč, slišala bi pomenek mož, ki čakajo vruga, ki je zapretil pogubo temu mirnemu domu. A prišli so gosti po številu, bratje, mali žlahčiči, da čuvajo brata pred svojevoljo velikega. Poldrug sto let sedi na pristavi po božjem pravu, v poštemem imenu. Obdeluje polje, lovi zverino, vzgaja otrok dični rod pravih poštenih Mazovcev. A zdaj si domisli, zdaj ga hoče poditi s silo z doma. Ker se je priljubil sin grikozeja starostovi hčerki; ker se je priljubila hčerka grikozeja starostovemu sinu. Poljski plemič sme seči po kraljevi kroni, poljska plemkinja sme gledati na kraljevi prestol. Ošabnosti ne sme biti med brati, ne nepoštenja, sile. Nocoj naj dobe samovoljni velikaši zaslužno plačilo.

„Počakajte, pustite, da pridejo za zid potem planite hitro nanje, povežite, ne morite. Naj ne kropi poljska kri mojega dvorišča, pravica kraljeva naj sodi izdajice. Tjenšinskega odvedemo zvezanega v Varšavo.“

Tako je odredil Bojuš. Ženam in otrokom je velel spat. Samo v napoto so pri takem delu. Vendar ni bilo tisto noč ženske, ki bi spala, ne v gradu ne na pristavi ne v vasi. Bolj kakor moški se razburi in se trese ženska ob takih prilikah. Mož deluje, se brani, napada, a ona mora čakati, molčati, zamore spremljati samo z molitvijo dejanje, ko bi sodelovala rada sama. Če je trepetal kdo pred dogodki, katere je prinašala tiha noč v temnem krilu, je bila to Vislava. Naslonjena ob mater je sedela pri peči. Obe ste imeli uprte oči v Mateja, obe ste drgetali, kadar je

pregovoril, kakor ga slišite danes zadnjič. Temno je. Svetijo se samo oči in orožje. Ostro orožje. Za koga ga je brusil Matej?

„Nič hudega ne bo,“ pravi oče, „samo poučimo prevzetneže, samo povežemo izdajice.“

Ali nagla je moška strast, ostro orožje. Stara Maša je prerokovala, da bo nesreča. Vrane so priletele popoldne na lipo, psi so cvilili in tulili. Jutri hočeta Januš in Matej v Varšavo. Jutri! Kdo doživi to jutro?

„Gredo!“

K oknu se je priplazil Gregor. „Bližajo se po gaju. Glava za glavo, precej jih je.“

„Gredo!“ Možje se oddahnejo, preganejo roke. Ljubši od čakanja jim je ura bojevanja.

„Ostanite v hiši, ženske,“ veli Bojuš. „Mi ubranimo nepozvanim vhod. Ostani i ti Januš, napadejo pomotoma tudi tebe.“

„Ne daj Bog, da bi sedel v vaši hiši, kadar se ji bliža sovražnik,“ odgovori mladenič. Možje zapuste prijetno sobo, se razporede. Oprezno se bližajo od gaja velike postave, rasto v veliki megli, se ustavljajo, poslušajo, skačejo preko zidu, so na dvorišču. Psi zalajajo. Možje zastanejo. V hlevu zakopita nemiren konj, govedo muka, petelin se oglasi ob nenavadni uri.

„Smrt!“ pravi nekdo zraven Tjenšinjskega. „Smrt Mateju!“ ponavlja vojvoda.

V hiši ostane vse tiho. Njena streha se širi tako široko in na dolgo, tako mirno je, da postane skoraj sram bojevite može.

„Napasti speče po noči,“ se oglasi starostov prijatelj Kozinski, „ni to delo za junaka. In koga napasti — grikozeja, ki se ne more braniti?“

„Resnica, resnica,“ ponavlja par glasov. „Lep glas bo šel o nas. Zapaliti hiše, napadati in moriti to zamore vsak tolovaj.“

Tjenšinjski zakolne in veli: „Prižgite kaj, da vidimo vpasti v to kletko in splašimo ptiče. Hej Čerski, Tjenšinjski!“

S takim klicem se zažene vojvoda na vrata, udriha z mečem, zatuli od besnega začudenja.

„Hej Zjemblici! Hej Januš!“ udari vanj kakor grom klic sto mazovskih grl — dvesto mazovskih rok sega napadenim napadalcem po orožju, ga izbije, meče, se ruje z njimi po tleh, jih veže. Sliši se rjojenje, mikastanje kosti, udarce močnih pesti, mukanje živine, laj psov, kokodakanje

prestrašenih kokoši in nad vse jasni glas Janušev: „Oče! Ne brani se, ne bij se, naj bo mir med Čerskiji in Zjemblici!“ Za vraga, odkod prihaja ta glas?

Plamen razsvetli dvorišče. Gregor je zažgal kup dračja. Tjenšinjski zagleda Januša, ki prijemlje očeta za roko, vidi osupli obraz starostov, ki ne kaže več besne jeze in želje maščevanja. Morda se je ustrašil misli, da bi bil udaril po lastnem sinu? In za Janušem stoji Matej in pater Česlav. Vsi, ki so bili vendar zaprti v kapeli.

„Hola!“ zakriči Tjenšinjski. „Branite se, vitezi moji, zoper čarovnije mazovskih ved. Glejte, oni zaprti pod močno stražo so tu, pa poskusimo, če prereže moj meč čarobno moč.“

In iztrga se z nadčloveško močjo, zavihti meč in ga zažene . . .

Vržen od vajene roke velikega pretepača bi bil zadel Mateja naravnost v srce, A bliskoma, preden se je zavedel kdo izmed borečih se mož, je planila pred Mateja ženska. Meč ji je predril ramo in sunil z ostjo še Mateja, ki je vjel omahujočo v naročje — svojo mater.

Strašen krik groze in jeze je pretresel noč, prebudil žalost. Zjemblic in Januš sta skočila k Zjemblicki, pater Česlav je hitel k cerkvi. Starosta in njegovi spremljevalci so obstali poparjeni. Ne, tega niso hoteli — moriti ženo. In Vislava je pritekla, omahnila Janušu v naročje. Kmalu prihiti Vanda, svobodna zoprnega snubca in se nasloni na Mateja. Tjenšinjski zaškriplje; rad da vragu dušo, samo da ga spremi Matej na poti. Tjenšinjski zagrabi nož, pomeri, a od treh strani mu prileti odgovor: kopje, bradača, kladvo. Tjenšinjski se valja po tleh, krvave pene mu tišče iz ust, iz ran mu teče besna kri.

Pa ni mu bilo žal: Nož je priletel Mateju v srce, nikdar ne bo imel Vande.

S krikom in vikom so bili spremili prijatelji in hlebojedi vojvodo Tjenšinjskega na Čerskijev grad. Molče so spremljali drugi dan mrtvo truplo znanega pretepača. Ni našel smrti v boju, v junaškem dejanju. Iz zasede, po noči je napadel mirni dom, je ubil ženo, mater. Ušel je svetni sodbi, naj mu bo lahka zemlja, mila obsodba večnega!

Ponižan, pobit je spremil starosta truplo zaželjenega zeta do Plocka in se namenil potem v Varšavo. Ni hotel videti doma očitavanja ženina in žalosti Vandine; ni se hotel spominjati žrtve svoje samopašnosti. V Varšavo se je odpeljal, da popravi, kar more, da obišče velikaše, da dela na

pomoč kralju, zato da mu odpusti sin in da vzame vendar Jadvigo, ki bo še bogatejša po smrti svojega bratranca.

Če je bilo tesno starosti, mučno Janušu, kolika šele je bila žalost na pristavi! Kako je žalovala Vanda in njena mati. Globoka ali tiha je bila ta žalost, blažila jo je zavest, da se je odprl dragim rajnim kraj, kjer ju ne bo preganjala zavist močnejšega.

„Odpustiš svojemu morivcu?“ je vprašal pater Česlav Mateja, preden mu je podal sveto popotnico. „Odpustim!“ je odgovoril Januš. „Odpustim,“ je rekla mati njegova.

„Pozdravite moje otroke,“ je naročila še, dvignila glavo, da blagoslovi Vislavo, oči obrnila v Bojuša — in umrla.

„Reci mojim bratom,“ je naročal Matej očetu, „naj gredo za Poljsko proti Švedu. Bog čuvaj Poljsko!“

Bile so zadnje besede mladega junaka. A ni mu bilo toliko žal za mlado življenje, ne za krasno bogato dekle, bilo mu je žal, da ni umrl pod vihrajočo zastavo zaščitnice Poljske, da ni pretil krvi za njeno slavo.

„Umrl si v boju, moj sin,“ ga je tolažil pater Česlav. „Ugonobil si prijatelja Švedov, zaščitnika roparjev, brezbožnežev.“

Radosten usmev je zaigral na licu umirajočega mladenciča.

V.

Po viselski planjavi se ziblje pšenica, dela ječmen klasje. Pragozdi so se spremenili v neprodarno zeleno trdnjavo, travniki v mirne pašnike gozdnih zverin. V žitu cvete bohotno ljulika in kokalj — ječmen je povaljan in osmukan od ječmenoljuba, šumskega medveda. Pa ni plevic, da bi plele in čistile žito in lovcev, da bi vlovili medveda godrnjača. Odpeljala je vojna nevarnost može, skrila žene in otroke za zidove gradov in dvorov. Strah pred Švedom vlada tlačana in malo žlahto, velikaši mu prepuščajo deželo in se priporočajo njegovi zaščiti. Tako vojvoda Opalinski v Veliki Poljski, tako Radzivil na Litvi. Tužna domovina! Z dvema vojskama, od dveh strani prihaja Šved, plemstvo in vojsko poljsko mu izročajo velikaši, žanjejo obljube Karlove, obljube protestanta, da bo varoval svobodo katoličanov. Tožna domovina, ki imaš samopašne sinove! Bojuje se Jan Kazimir s svojimi zvestimi — mnogokrat prihaja do pristave na Mazovskem, do upognjenega starega Zjemblica, do nežne Vislave vest, da so se izkazali Zjemblici — da je bil

pohvaljen Januš Čerski. Prihaja poročilo tudi za zidove samostana v Varšavi, kjer moli Vanda, dela in premišljuje ničevost človeškega upanja, prihaja do gospe Sofije, ki se je zatekla k svoji materi v Plock, dočim deluje in se trudi starosta ne več za Šveda — za Jana Kazimira — in si želi tako pridobiti naklonjenosti ženine, hčerkinega odpuščanja, ljubezni sinove.

Vsako sporočilo o bratih neseta Vislava in Bojuš Mateju in materi v tiho rakev. Naj se veselita rajna. Pater Česlav prihaja pogostoma na pristavo, prinaša Januševe pozdrave, njegove prošnje, da ne zabi Vislava nanj. Naj se premeni lice dežele, razmere med ljudmi — med njima naj ostane kakor je bilo v začetku — saj Čerski ni več oni, ki je bil . . .

Tožno se je smejala Vislava takim besedam. Tista sreča, ki se ji je zdela tako neizmerna in blizu, se ji je oddaljila v neizmerne daljave, kar sta morala umreti dobra mati, blagi brat zaradi nje. Upala je, verovala je, da bo še kdaj kaj iz tega; tega ni zaupala nikomur. Skrbno je skrivala svojo srčno rano — toda lilija jezer je postajala šibkejša in šibkejša.

In Bojuš! Kako je upadel in osivel od one noči, ki mu je vzela sina in ženo. Nežna in globoka, zvesta in trdna je ljubezen Mazovčeva. Če ga odtrgaš od ljubljene družice, mu zadaš smrt.

Sreča samo, da nista imela časa premišljevati, udajati se žáli. Šved je prihajal. Bojuš in Vislava sta morala skrbeti za žene in otroke tlačanov, za starčke in bolehne, ki niso mogli v vojno. Kovač na vasi je popravljaj staro, napravljaj novo orožje. Popravili so zemljeno bran okrog dvorišča, postavili za njo velike šupe za živino in žito tlačanov, spravili so ljudi v hišo, v hrame in skednje. Mož je bilo seveda le malo. Stari Zjemblic je obljuboval, da naredé, kar morejo. Uril je tudi ženske v orožju. Vislavina nežna roka je napenjala loke samostrelov, je poskušala obvladati bratovo sabljo. Tako je prišlo poletje — Šveda so pričakovali dan za dnem.

Šumé pragozdi, teče Visla, poljska reka, lipa v Zjemblinah cvete, dehti in širi veje. Kakor da želi veselih gibčnih plesalcev, urnih Mazovcev. Pač plešejo, lipa ti moja, plešejo s Švedom mrtvaški ples.

Že nekaj časa stoji Šved pred Krakovom. Kralju zvesto mesto odbija pogumno švedske napade. Ali posadka je izmu-

čena, maloštevilna, in kralj ne more poslati pomoči. Vsak čas pade Krakov, Poljska bo v oblasti Karla X. Tužna Poljska!

Lep je dan, prvi dan poletja. Pater Česlav pa ne vidi njegove krasote. Težko rano je zadala domoljubu neprijetna vest, težka je njegova dolžnost, priobčiti jo drugim, težkega koraka se poda na pristavo.

Bojuš in Vislava mu čitata raz obraza neprijetne novice, a ne nepričakovanih. Kdor ima tri sine v vojski, mora biti pripravljen — in Bog nam pošilja slutnje, da nas ne premaga nenadni dogodek.

„Prinašate nam novic, prečastiti?“ vpraša Bojuš z nemirnim glasom.

„Ogledal sem si vaše priprave, gospod Bojuš, dobre so. Šved je samo tri milje odtod.“

Vislava prebledi, Bojuš se nasmehne: „Prav je — rad bi se poskušal še enkrat ž njim.“

„Če vas ne napade, pustite ga v miru. To je moj nasvet in Januševa in starostova želja. Glejte, tu smo sami, razdražili bi samo močnega sovražnika, ni kraljeve vojske, da nam pomaga. In . . .“

„In !?“

„Krakov je padel.“

Bojuš povesi glavo. Vislava vzklikne. A pogleda patra in ugane: „To še ni vse. Prečastiti ima še kaj za nas?“

„Da, otrok moj . . .“

„Januš vam je pisal?“

„Da, sirota moja . . .“

Vislava dvigne obupno roki: „Moji bratje?“

„Staša je padel pod Vilno, Tadej je ranjen. Rus je vzel Smolensk in Vilno.“

Vislava si zakrije lice, Bojuš povesi glavo še bolj.

„Ne žalujta predraga,“ prosi pater. „Taki časi zahtevajo žrtev in samo žrtev od nas. Tolažita se, da sta padla v obran katoliške vere proti zmaju pravoslavja.“

„Naj bo hvaljen Bog!“ se odkrije Bojuš. Ostal bi rad trd, a teko mu, teko solze po licih, ko molijo za patrom za dušo Staševo, za zdravje Tadejevo.

„Niti počival ne bo v domači rakvi,“ joče Vislava. „Težko, da bi mogel pripeljati ranjeni mrtvega tako daljavo, v takem času.“

„Ničevo, dete moje, ničevo,“ tolaži pater Česlav in si briše oči: „Zatrobil bo angel na vsakem koncu sveta, in njegov glas bo sklical vse mrtve k vstajenju. In če bomo

ležali v rodbinski rakvi ali v puščavi daljnih zemelj, vseeno pridemo k sodbi ter se najdemo.“

„In kaj je vse to, Vislava,“ dostavi oče, „mlada si, a že vidiš, kako minljivo je vse — minemo mi, mine drugo. Samo čednost ostane.“

„In dobra dela, ki nas spremljajo onkraj groba,“ pristavi pater Česlav. — Tako je prihajala novica za novico v nizke dvore v vasi. O, veliko zlo je vojska, in kaj da jih mora trpeti in umreti tisočero zaradi lakomnosti kneza!

In slednjič: Kralj Jan Kazimir na begu . . . Zatekel se je v Glogavo na Šlezkem k svojemu cesarskemu prijatelju. Ta novica je silno potrla Bojuša. Kralj na begu, Šved razgraja po Poljski. Kje je ranjeni Miša, kaj je s Tadejem, z najmlajšim sinom?

Vislavi se je zdelo, da je minilo za njo že vse. Iskala je mirú v svetem pismu. Eno roko na kolovratu, drugo na knjigi v naročju sedi dan potem, ko so izvedeli za kraljev beg. Oče jo gleda in vedno resnejši mu postaja obraz.

„Vislava!“

Deklica pogleda in vidi, da ima očetovo lice nenavaden izraz. Zapazi tudi, da so se udrle in upognile očetove široke rame, da je porumenel v polt, nabrekel pod očmi. Ustraši se in spomni, da jo čaka še najhujše.

„Ne straši se, Vislava,“ se nasmehne Bojuš trudno. „Dolgo sem premišljeval in zdi se mi le najbolje, da ti razodenem neko skrivnost. Moral bi jo razodeti šele o smrti uri, poslednjemu potomcu naše rodbine. Ali kdo ve, če nisi ti v tem hipu poslednja moje rodbine? Kdo ve, če dočakam katerega sinov? Ne počutim se dobro od one noči . . . Strašna smrt in kraljev beg, Vislava . . . Švedi so na potu v Varšavo. Pot jih pelje mimo nas. Kdo ve, če nas ne počaste. In jaz . . . Sram me je, pri moji veri! Sprejeti jih tako, kakor te pasje razbojniške duše, pamet pa zopet vелеva, ne iskati jeze močnejšega, Že zaradi tebe ne, Vislava. Vidiš, to me boli in skrbi. Čuj tedaj, hčerka, povem ti skrivnost, toda priseči mi moraš, da je ne odkriješ do smrtne ure in sicer samo poslednjemu udu svoje rodbine.“

Deklica je položila nežne prste na križ, katerega je vzela oče raz steno in prisegla.

„Dobro, hčerka moja! Zdaj sedi sem in poslušaj:

„Dostikrat si poslušala, ko sem pravil, kako se je tepel naš praded Zdislav s Tatarji. Nisem ti pa povedal in tudi

drugim ne, da je poginil naš praded v vojni s Tatarji od prijateljske roke. To je bilo tako:

Naš praded Zdislav in Tomaž Melčinski sta bila velika prijatelja in sta podila skupno Tatarje. V neki bitvi na Litvi vidi Zdislav nenavadno velikega in krasno opremljenega Tatarja, ki je kar pometal s Poljaki pred seboj. Bil je gotovo kak tatarski knez, kajti sablja in podvodi konja, pas in kapa, vse se je svetilo od draguljev, in na obeh straneh mu je delalo spremstvo pot. Naš praded je bil, kakor sem pravil večkrat, predrzen in nagel mož. Želel si je pridobiti njegovo bogastvo. Iskal si je poti do njega. Oni je zapazil njegovo nakano in mignil spremstvu, da ga pusti na poedinek.

Dolgo sta se bila Tatar in Poljak. Oba hrabra in močna. Dragulji so migljali, sablja in meč sta izvabljala iskre. Tatar ni mogel prebiti oklepa Zdislavovega, Zdislav ni mogel raniti Tatarja. Naposled se okrene Zdislav tako nerodno, da mu prereže kriva, ostra sablja oklep, kri se poceci po konju, vitezu se zamegli. Padel bi bil, poginil, da ni prihitel Tomaž Melčinski in pobil Tatarja.

Zdaj pa poglej, kaj naredi vrag pohlepnosti! Že poprej je mamil Zdislava v smrt, rešil ga je Tomaž. Viteza si podata roki, zagotavljata si novo prijateljstvo.

Ali Tomaž jame pobirati dragotine Tatarjeve. Zdislav se ujezi: „Dovolj je časa za ropanje, zaveži mi vendar raje prej rano, lakomnik.“

Bil je hudi duh, ki ju je preslepil z migljanjem draguljev. Tomaž se čuti užaljenega, mu odgovori neprijazno, meča sta tlesknila — in tako nesrečna je bila Tomaževa roka, da mu je padel Zdislav mrtev pred noge . . .

Zavedel se je prekasno svojega dejanja. Solzan je pokopal svojega prijatelja in mesec potem je dobila naša prababica žalostno vest moževe smrti in Tatarjeve zaklade.

Tomažev poslanec je raztrosil tisto bogastvo pred vdovo. Ali njo je bolel blesk kamnov, ki so veljali drago življenje njenega moža. Preklela je dragotine in položila kasneje, ko se ji je posrečilo dobiti moževo truplo, bogastvo, zaradi katerega je umrl, k njegovim nogam.

Vse svoje žive dni je molila vsak dan pri rakvi svojega moža za njegovo dušo, ki je šla zaradi lakomnosti iz sveta. Večkrat je peljala tudi svoja dva sina tja in jima pravila o očetovi hrabrosti in pobožnosti. Ko sta odrasla in jima je pokazala zaklad, zaradi katerega je umrl

oče — sta prisegla, da se ne dotakneta reči, zavoljo katerih sta izgubila očeta.

Tako je postala lakomnost pradedova svarilen vzgled potomcem. Tudi poznejši rod ni maral dotakniti se Zdislavove nesreče. Zaklad je še vedno v posesti naše rodbine, ali samo poslednji ud rodbine izve zanj in ga lahko uporabi po svoji volji.

Tu je ključek, Vislava. Pot v rakev ti je znana, sirota moja. Ko pojdeš za mojo krsto, boš gotovo poslednji ud moje rodbine — vzemi in uporabi, Vislava . . . Če je bogastvo potrebno k tvoji sreči — zdaj si bogata. Gospod starosta ne bo branil, in če, ne veže te moja beseda, da mora prositi očeta, če mene ni.“

„Oče, oče!“ se je razjokala Vislava. „Ti me še ne zapustiš, me ne smeš zapustiti!“

„Čuval te bo Bog, pater Česlav in Januš,“ je odgovoril.

VI.

Brez težav so prišli Švedi do Toruna. Tam so počivali in poizvedovali, če je prosta pot v Varšavo. Poizvedovalci pa so prinašali vznemirljiva poročila, dasi je bila dežela prazna vojaščine, dasi so držali velikaši s Švedom. Saj je bila znana sovražniku hrabrost in zvestoba Mazovcev. Vojaki, poslani po furažo in na poizvedovanje, so si izmišljali kar sproti kaj o nevarnostih, ki jih čakajo, in kar so si izmislili, to so tudi sami verjeli. Komaj so izrekli, so že prisegali na to. Njim je bila vsaka vas trdnjava, vsak jarek okop.

Tako so prinesli oni, ki so prišli do Zjemblic, poročilo o močni trdnjavi ob varšavski cesti. Drugi so pristavili, da je mogoče tam posadka in tretji so že prisegli, da je. Nazadnje je krožila po taboru kot gotova resnica vest, da je na Zjemblicah tisoč vojakov Poljakov, ki čakajo tam švedsko vojsko, da jo napadejo.

Taka novica je prišla tudi do poveljnika. Da bi ne izpostavljal svojih ljudi nepotrebni nevarnosti, pošlje polk konjenikov na Zjemblice in ga izroči mlademu polkovniku Unterstjerni. Po svoji hrabrosti znanemu je naročil, da naj pridobi s silo ali zvijačo Zjemblice. Mladi polkovnik, sin odlične švedske plemiške rodbine, je vodil svoj polk tako, da je stal pred jutranjim mrakom pred pristavo. Na prvi pogled posebno v tmuni in megli je bila videti res

kakor močna trdnjava zaradi visokega zidu in množice streh za njim.

Unterstjerna je sklenil, da napade to trdnjavo, ko pristane dan. Premišljajoč, da mora ravnati oprezno zaradi tisočev mož, ki jo bodo branili, pošlje poizvedovalce, da se uverijo o številu straže na okopih. Prinesli so čudno vest, da na okopih ni sploh nobene straže.

„Dobro,“ je rekel Unterstjerna, „ko izhaja solnce, se vržemo na glavni vhod.“

„Ali tam bo vendar najmočnejša straža,“ so se usodili oporekati mu od njega starejši, toda njemu podložni častniki.

„Tem bolje. Premagamo pa vse naenkrat in imamo potem manj dela. Jaz nisem vaje stopicati skozi stranska vratica, kjer stopim lahko skozi glavna.“

„No, tedaj . . .“ so menili nevoljni častniki. „Napadimo jih raje, dokler spijo.“

„Nikdar ne napade Unterstjerna spečih. Sicer pa ne verujem, da spijo tam. Glejte, kako migljajo luči in beže od okna do okna. Gotovo vedó za našo bližino in se pripravljajo. Poglejte, kako svetlo je tam. To gotovo ni svit ponočne svetilnice starega žlahčiča. Tedaj, gospoda moja: Kadar izhaja solnce!“ —

Solnce je izhajalo na viselsko planjavo. Prozorna tanka megla je plesala nad Vislo in pokrivala bajno trdnjavo. Grozeča in močna je pretila Švedom, s strahom so gledali na njo. Tisoč mož in tako zidovje! Polomijo si ude, izgube glave. Ali Unterstjerna je razdelil polk v dve polovici in zapovedal korakati proti grozni trdnjavi.

Molče, v mislih plen smrti, so koračili Švedi. Ko so se bižali vratom, zagledali so na okopu nekaj mož. Stali so sklonjene glave, sklenjenih rok in gledali na dvorišče. Unterstjerna se je sicer čudil obnašanju posadke, ali njegova dolžnost je bila, okoristiti se z njeno neprevidnostjo. Obstopil je vrata in okop in se posvetoval s svojimi častniki, ali naj pozove posadko najprej, da se poda, ali naj jo kar napade.

Ali predno so se zjedini v sklepanju, sliši se stvar nepričakovana in čudna: Od znotraj prihaja ubrano moško petje, počasno in slovesno . . . Kakor da je pogreb . . . Mladi polkovnik je obstal. Tovariši so jeli ogledovati, grozno trdnjavo, poslušali petje in prišli so do prepričanja, da so vsi nasedli bujni domišljiji poizvedovalcev. Petje se bliža vratom. Kar zaškripljejo tečaji — mrtvaški spreved

se pokaže. Pred njim, križ v roki siv bled duhovnik; za njim osem sivolasih mož, ki nesejo priprosto krsto. Na krsti sta grb in čelada, znak plemstva. Možje nosilci so bili videti silno žalostni. Za krsto je hodila v črni obleki, bleda kakor lilija, lepa kakor nežni cvet jezer, mlada deklica. Potem žene, otroci, starčki. Vsi pobiti od žalosti.

Kakor začarani stoje Švede. Kako drugače je vse to, kar vidijo, od onega, kar so pričakovali. Žalujoči pa niso čutili v svoji žalosti strahu, zdaj, ko je bil dolgo pričakovani sovražnik pred njimi. Saj je še med njimi njihov gospod in varuh, ki jim je svetoval, jih vodil — in umrl tako nenadoma, v času, ko bi še najbolj potrebovali njegove izkušnosti. Z usmiljenjem motrijo vsi Vislavo. Ubožica! Dva dni in dve noči je preklečala pri očetu in zdaj se po sili drži po koncu, da izkaže očetu poslednjo čast. Ubožica! Od bratov ni nikogar — Bog ve, če je sploh še kateri živ.

Ko pride pater Česlav na vrata, zazre nakrat Švede. Nevede, nehote se ustavi. Vislava čuti, da je nekaj hudega, hiti pred vrata, razširi roke kakor da hoče varovati s svojim telesom očetovo krsto. Lilijina lica so se pokrila z lahno rdečico, oči so sijale mile prošnje. In ni ga bilo med vojaki, ki se ni spomnil, da ima ženo, sestro, hčer. Z milimi očmi je pogledala vojake, postavljene pred vratmi, mladega poveljnika in pregovorila pogumno:

„Svojega očeta, gospoda Zjemblica nesemo pokopavat.“

Unterstjerna je mignil častnikom, dali so povelje. Vojaki so se postavili v dve vrsti. Tako je šel rajni mazovski plemič k večnemu pokoju med častnim špalirjem sovražnikov. Želel je, da bi jih še videl — in zdaj so tu . . .

Ko se je pomaknil sprevod v cerkev, je pokimal polkovnik vojakom, jim zapovedal ostati zunaj in šel sam pogledat po dvorišču. Tam ni bilo sledú o posadki, ne o grozних utrdbah. Pri parah sta klečala dva kruljeva, ki nista mogla v cerkev. Skrinje in kašte so stale odprte.

Mladi polkovnik se je vrnil z dvorišča, ko je prihajal sprevod iz cerkve. Ne več pojoč. Žalujoči so postali pred cerkvijo, niso se upali mimo Švedov. Prikazala se je joka-joča Vislava, oprta na patra, ki je slekel ornat in stal dolg in koščen, usmiljenje in žalost na bledem obrazu, ob nji.

„Pojdimo domov,“ je zajokala in stopila med boječe. Kakor da ne vidi sovražnikov je hodila nagnjene glave, počasi. Sledili so tlačani mladi gospodarici. Ali ko zagledajo nastavljene vojake, prestrašijo se in ustavijo. Česlav

jih pomiri: „Le naprej, otroci; pravi plemič ne brani sirotam k domačemu ognjišču.“

„Svobodna vam je pot — brez strahu,“ je rekel Unterstjerna in pozdravil. Vrnili so se tlačani in mlada gospodarica v hišo. Posvetovali so se, kaj jim je storiti. Vrat zakleniti ne kaže, braniti se ne morejo. Sluhi so prihajali o požigih in ropih Švedov. „Ni pomoči, razen pri Bogu,“ je rekel Česlav. „A dobro bi bilo povabiti častnike na zajutrak, dati vojakom par sodčkov medice.“

Rad se je odzval Unterstjerna povabilu sirote. Povedala mu je, da je brez varstva in on je sklenil, da bo čuval sam belo lilijo. Poveljniku je poslal sporočilo, da ni bilo nevarnosti, da čuva ipak po danem povelju dohod švedske vojske. Dva dni je ležal Unterstjerna s svojim polkom pred Zjemblicami. Dva dni je gledal nežno podobo Vislave, lepe Poljakinje. Vtisnila se mu je na veke v srce. Poveljnik je prihajal mimo Čerskijevega gradu. Ker je poznal Unterstjerna njegov značaj in navade, je stal pred Vislavinim dvorom, dasi ni bilo potrebe, da krije poveljnikovo pot. Tudi njegovi vojaki bi radi poplenili, pomandrili polja, požgali kočje, vasi. Pa trdo je držal Unterstjerna povode v roki. Grad Čerskijev je bil oropan od poveljnikovih band, pristava pa je ostala nedotaknjena. S solzami se je zahvalila Vislava Unterstjerni, ko ji je poljubil roko in rekel rahlo: „Molite zame! Na svidenje v mirnem času!“

Preteklo je nekaj tednov. Švedi so zapustili v Varšavi samo posadko in hiteli se združiti z drugo vojsko. Mazovci so prihajali iz gozdov in gradov, popravljali si svoje hate in žalovali nad pokončanim poljem. Gorje deželi, skozi katero gre divji vojak! Kar more odnesti, si natlači v malho, česar ne more odnesti, požge in potepta. Ko je ogledovala Vislava škodo na starostovem polju in gradu, ko je gledala svoje zeleneče in bujno polje, ni mogla prehvaliti Boga, da ji je poslal angela varuha v osebi Unterstjernovi, ki je varoval siroto pogube in sramote. Večkrat je izmolila očenaš zanj, da bi se vrnil srečno iz vojske domov k materi in sestri.

Ker je minila za zdaj nevarnost, so se razšli tlačani v vas in na polja. Samo hišna družina in pater Česlav so ostali v hiši. Po mesecih nemira se je vračal na Zjemblice mir. Zdaj je čutila Vislava šele prav, kaj je izgubila v kratkem času štirih mesecev: Roditelja in dva — morda vse štiri brate . . . Saj ni nobene vesti, ne od zdravega ne

od ranjenega. Povezani in lačni, brez roke, v umazanih cunjah potrkajo na vrata. Vislava obvezuje rane, daje perilo, streže ranjenim in jih izprašuje. A nobeden ne ve ničesar o Tadeju ne o Miši. Brata, draga brata, kod hodita, kje ležita, kdo še pomoli na vajinem grobu . . .

Vsak dan po maši je hodila Vislava v rakev, poklekala ob očetovem grobu, molila dolgo in premišljevala. Česlavu se je zdelo, da premišljuje nekaj — pa da ne misli slediti Vandi v samostan? Bilo bi pravo, sirota, pravo — kajti Januš je mehek, pristopen očetovim besedam in daleč od tebe, ubogi lilijin cvet. Gospa Sofija se je vrnila k možu; skupaj sta v Varšavi, kjer zbirata in nagovarjata žlahto, da se postavi Švedu v bran. In to stane, Vislava moja, to stane; izplačalo se bo iz Jadviginega premoženja, z Januševim srcem . . .

Ali morda misli Vislava na blagega Šveda? Tudi to bi bilo pravo, tudi to, Vislava . . . Odlične rodbine, krepostnega značaja je, po materi se nagiba h katoliški veri. Zakaj bi ne zapustila zapuščene pristave, gradú, ki bo te vedno spominjal tvoje siromaščine, Januševe nezvestobe?

Previdno je izpraševal Vislavo. Razodela mu je, da upa, da ji dá Bog po teh nesrečah mirno žitje ob Janušu, kadar poneha besnenje vojne. Oče ji je dal dovoljenje, da sme vzeti Januša, četudi ne dovoli starosta. Saj je Januš polnoleten in gospa Sofija mu podeli iz svojega. Če mu ne da gradú, bosta živela na pristavi in kmetovala. Pa gospa Sofija in Vanda preprosita očeta. Pride dan sreče, pater Česlav. Vi, moj varuh in Janušev učitelj, vi zvežete najine roke v sveto vez . . .

Pater je vzdihnil, obraz se mu je zmračil. On ni vedel, da daje Vislavi pogum in moč skriti zaklad, da ji daje vero, da je starosta ne bo več zaničeval. Tako je hitelo poletje. V nadah, v pričakovanju, v molitvi. Od bratov in od Januša ni bilo poročila. Poželi in spravili so pšenico brez običajnega petja in plesa. Lipa je zaman širila svoje veje — gladni in ranjeni prihajajo po kruha, ne na ples. Vendar se je krepila Vislava telesno in dušno: Zbirajo se, poženo vrage iz dežele, pride dan svidenja. Velikaši že uvidevajo, koga so poklicali v deželo, na koga so se zanašali. Šved prezira katoličane, oddaja najboljša mesta protestantom, tujcem. Šved nalaga kontribucije, požiga vasi in polja.

Marija sama, čuvarica Poljske, je vzbudila poljska srca. Ona sama je pokazala, da ne mara v deželi tujcev,

ki ne spoštujejo njenega imena. Zaman so oblegale močne čete Švedov svetišče Čenstohovsko. Par borih mnihov je s pomočjo angelov varovalo svetišče. Strel topov in lombard ni mogel zadeti svetih sten; angeli so odnašali svetišče v oblake, ga spuščali zopet na grič, angeli so ustavljali krogelje, jih metali nazaj, da so se vračale brezbožnim Švedom in jih ubijale. Karl Gustav je spoznal, da se ne more boriti z nevidnimi močmi. Polni groze so opustili Švedi obleganje Čenstohova in bodo zapustili krono. Kralj Jan Kazimir že zbira žlahto okrog sebe, že se vračajo osramočeni njegovi protivniki. Iz Glogave vodi priprave za odpoved Šveda; Poljska se otrese sužnih, sramotnih razmer, nabije lakomna soseda, njeni sinovi se vrnejo pokriti slave...

V takih mislih živeča Vislava ni zapazila takoj, da se mrači pater Česlav, kadar omeni ona Januša, da govori tako o minljivosti človeških besed in dejanj — o dolžnosti odpovedi lastne sreče v korist občne.

Krasen jesenski popoldan je peljal Vislavo v gaj. Spominjala se je tam, kako sta se videla prvič otroka z Janušem in Vando — kako bi bilo z Matejem, in ni — in čutila je nakrat dvom in strah, da bode tudi nji tako kakor Vandini in Mateju: odpoved — smrt . . .

Tedaj je prišel pater Česlav od gradú. Upognjen, zamišljen je stiskal v roki papir, bridko mu je igralo okrog ustnic.

„Pater Česlav!“

Rahlo ga je zaklicala Vislava. Pogledal jo je in njegove oči so bile polne solzá.

„Pater Česlav, vi imate neprijetne novice. Srce mi pravi: o Janušu . . .“ Molče jo je peljal pater k višini okopa, odkoder se je videla Visla, gozdovi in polja.

„Vidiš, Vislava, svetlo mogočno reko v senci tisočletnih velikanov? Vidiš tam daleč cesto, ki vodi preko polja in ravnin od mesta do mesta? Vidiš to našo krasno, Bogu posvečeno poljsko deželo? Veš, koliko stolpov se dviguje Mariji na čast, koliko svetih hramov? Kakor da bi hotel kamen in les preslavljati Devico mater, ki je zatrla glavo zmaju nevere . . .“

Ti veš, Vislava, da so se plodili nekoč v ti naši reki pošastni zmaji, strah dežele, katerim so žrtvovali plahodušni ljudje soseda in prijatelja, da so obvarovali sebe. Pogumni vitez kristjan se ni ustrašil groženj zmaja, velikega Kraka. Žrtvovati je hotel sam sebe, da le reši domovino. Premagal je sam sebe — premagal zver, sezidal mesto. In

večno stoji kraljev Krakov, večni je spomin neustrašene viteza.

Tudi zdaj je zunaj v deželi, Vislava. Požiga polja in požira ljudi. Da se reši domovina tega zmaja, treba nam je požrtvovanja. Žrtvujmo se vsi! Ti si, Vislava, darovala že silno dosti na oltar domovine. Očeta, mater, brate. Pa nisi žrtvovala same sebe, najljubše svoje nade. Poskusi zdaj, Vislava, poskusi biti pogumen vitez, zaduši zvez samoljubnosti v sebi. Strašen je videti tak zmaj, močan je . . . A kdor ga premaga, ta uživa večno slavo, čist in svet je njegov spomin . . .“

Po takem uvodu je podal pater Vislavi list, katerega je nosil v roki, in se odstranil naglo. Naj izvojuje varovanka zdaj sama boj; težko mu je gledati, kako mine njen najlepši up, v srce ga boli njena žalost . . .

Nežni prsti Vislavini so razganili list, bel obrazek se je sklonil nad velike krepke črte Januševe. O kaj piše — kaj je govoril pater tako, kaj jo pričakuje, kaj naj naredi?

Mile črne oči beže po črkah, beže od prve do zadnje, pisane od tako drage roke, pisane od krvavečega srca, od srca, ki krvavi zaradi sramote Poljske, zaradi nje, Vislave.

List pade iz roke, oči se obrnejo v nebo: Zmaj nevere, je potreba, moraš li odlašati, dekle? Si moraš, si li smeš iskati in misliti take dni na svojo srečo? Vsa dežela trpi — tisoči umirajo pomanjkanja, ni pravice, ni reda — kaj zahtevaš, kaj hočeš zase?

In zopet bere one črte, ki jo kličejo na boj z lastno željo — k odgovedi:

„Pater Česlav, prečastiti oče moj! Dal sem Vam nalogo, da varujete in ščitite ono, ki sem jo imenoval v srcu svojo nevesto. Kakšno nalogo Vam nalagam zdaj! Pa me ne sodite, dokler me ne slišite. Vi, ki tako goreče ljubite Poljsko in našo katoliško vero, Vi me boste razumeli, mi boste pomagali, me oprostili v Vislavinih nedolžnih očeh, njeno plemenito srce mi bo odpustilo. Pač sem sanjal sladke sanje. A zdaj ni časa, da bi iskal posameznik svoje sreče.

Kralj se je podal v Lvov, da vodi od tam gibanje žlahte. Vsa dežela se dviga na upor in pogon Švedu. Kralj se je zvezal s cesarjem, se veže z Danci. Ruse odpravi Tatar . . . Treba je napeti vsakemu vse sile. Moj oče deluje res vneto na to, da se zbere in skliče vsa žlahta. Da stane tako delovanje — veste dobro, pater Česlav . . .

Da je uničil Šved njegove vasi, mu poteptal polja, izpraznil kašče — to veste tudi. Moj oče se je zadolžil. V blag namen. Ta dolg naj poplačam jaz: Knežna Jadviga je dala očetu na razpolago vse svoje premoženje, da ga uporablja v zbiranje vojske. Knežna dela to bolj iz ljubezni do mene nego do domovine — ali mi vendar moramo upoštevati, da dela. Vezan sem, vezan na dve strani — moja ljubezen me veže na Vislavo. Očetova prošnja, domovine potreba me vežejo na Jadvigo. Kaj hočem? Kamor pogledam, beda . . . Draginja je velika. Sestradani ljudje blodijo po ulicah, prosijo kruha; umirajoči leže na cesti. V vsaki hiši je par ranjenih ali bolnih. Kdor more, pomaga. Plemenite gospe so naredile bolnišnice iz svojih hiš, strežejo bolnikom. Bolniki leže vendar še na cesti, ker ni sredstev, ni prostora. Zraven pritiska vročinska bolezen . . . Moja mati in Vanda sta sprejeli v našo hišo par ranjenih. Bodisi Šved ali Poljak — pomoči je treba vsem.

Kdo naj govori in misli v takem času na svoje gorje? Imam li pravico želeti kaj drugega kakor občno dobro? Prepričan sem, da bi me razumela Vislava. Odpovedati se moram najdražjemu . . . Jadviga bo postala, ko mine vojska, moja žena. In Vislava, Vislava, cvet jezer, lilija vodá, kako prenese to? Rzsodite, pater Česlav, rzsodi naj ona sama, kaj je moja pravica, kaj je moja dolžnost. Očeta ne morem pustiti v sramoti dolga, ne domovine v nevarnosti . . .“

Smehljaj, otožen kakor vzdih smrti se je zazibal na Vislavinih pobledelih ustih. Odpoved — domovina . . . Pa zakaj se mora ravno ona odpovedati vsemu? Zakaj bi se odpovedala pravici na Januša? Očetov dolg — saj je bogata tudi Vislava — odplača Jadvigi, kar je posodila starosti in ji vzame Januša. Saj je v rakvi zaklad Zjemblicev, in oče ji je bil dal dovoljenje uporabiti ga po svoji volji, za svojo srečo.

VII.

Nič ni rekla Vislava patru Česlavu, ko sta se videla zvečer pri mizi. Stregla je gostom ranjencem, ki so ozdraveli pod njeno oskrbo, a niso bili še dovolj trdni, da bi odšli v daljni dom. Govorili so o bedi, ki vlada po vsej Poljski, ki se kaže posebno v Varšavi. Vislava je rdela.

Ko so odmolili Zdravo Marijo, se je poslovila od mize. Vleklo jo je v cerkev. Ne da bi molila, vleklo jo je, da

se prepriča, koliko je njeno bogastvo, da se prepriča, ali si pridobi ž njim Januša. Cerkovnik, star tlačan, ki je opravljajal častni posel že dolgo vrsto let, je hotel ravno zakleniti cerkev. Ne radi domačih, ampak kadar je vojska, je razne sodrge v deželi, in cerkev ima zlat kelih, pozlačeno monštranco, na glavnem oltarju srebrne svečnike. Bojuš je skrbel za lepoto cerkve.

„Naj počakam gospice?“ je vprašal cerkovnik, ko je poljubil Vislavino roko.

Odkimala je: „Prinesem ti ključ.“

Hotela je biti sama v cerkvi, sama z Bogom in svojimi mislimi. Pa tiste misli, nemirne in strastne, so jo plašile, da se ji je zdel neznan mrak v cerkvi, neznane podobe in kipi. Večna luč pred oltarjem je brlela kakor iz silne daljave, oltar je rastel, se širil, leseni kipi so grozili, podobe so jo gledale preteče.

Privlekla se je do svoje klopi ob stranski steni pred oltarjem. Poskusila je moliti, toda srce ni vedelo o molitvi ust. Srce je klicalo samo ime: Januš, Januš! Čutila se je grešnico, ker ne more povzdigniti srca od posvetne misli k Večnemu, zaprla je oči. A komaj jih je zaprla, so se vrstili pred njo dogodki letošnjega nemirnega leta: Videla je Januša, kako prihaja k Mateju, videla Vandin up in obup. Zdaj se je tresla ob treh truplih, ob mrtvih, poklicanih tako naglo po nebrzdani strasti pijanca v oni svet. Slišala je očetovo povest o Zdislavu, o Tomažu, njegovo naročilo. Nikdo njenih dedov ni hotel zaklada, ki je bil kriv smrti pradedove, prijateljeve nesreče. Bali so se leska Tatarjevih kamnov, in boji se jih tudi ona, Vislava. Prazna je lakomnost po posvetnem blagu, je dejal večkrat rajni oče. Hodil je priprosto, dasi bi se nosil lahko v zlatem kontušu.

Ne, ne Vislava! Oni ne, tudi ti ne. Dovolil je oče, meneč, da si slabotna ženska. Pa tudi ti se odpoveš, sporočiš Janušu, da je prost.

Težka misel. Glej! Krasen dom se dviga nad Vislavo. Stebri oltarjev so obviti z venci, tla so pokrita, gosli pojo. Dehti po kadilu, po bogastvu, po sreči. Svetli so obrazi, praznične suknje, kajti prišel je mir v deželo. Jan Kazimir stoluje zopet v Varšavi, Jan Kazimir obdaruje njemu zveste. Zlate ključe je podal Janušu Čerskijevemu, kraljev pisar bo, kraljev zaupnik. Tako šepečejo ženske, pregibajo glave, da se zibljejo štirioglate kapice, da se svetijo stekleni biseri. Vse umolkne. Prihajajo. Zvene ostroge, blešči drago

kamenje, pari za parom se postavljajo pred velikim oltarjem. Visoko kapo na glavi, v leskečem plašču stopi pred oltar varšavski škof. Pred njega poklekne mlad par: Januš in Jadviga.

Ne! Ne! se strese Vislava in vsa njena duša zakipi v silni žalosti. Dovolj me je prezirala, dovolj je, da ima bogastvo in visoki stan, meni naj pusti kar je mojega, pusti naj mi Januša!

Zavedala se je, da ne bi mogla prenašati take resnice. Odločno vstane, si prižge svečo ob luči in se spusti v tiho stanovanje svojih dedov. Ledeni zrak ji udari na žareče čelo. Noga se ustavi, duša opominja: Poglej! Bili so nagli, pogumni, častiželjni. Preleteli so na naglem konju stepe in poljane, podili so Tatarja, nabirali plen. Zdaj leže tu, krsta pri krsti, zdaj je od njih samo spomin. Človek, človek! Kaj si iščeš zadostila strasti? Kaj sklepaš in zbiraš? Danes si, jutri te ni.

Oj molčite mrtvi kamni, mrtva telesa. Živa je Vislava, mlada, mlada, željna sreče. Lahka je odpoved staremu patru, lahko govori on o domovini. Moja domovina je Januš, moja je njegova beseda. Dajte zdaj dedje vašo zapuščino poslednji vnukinji, dajte, da osramoti knežno Jadvigo, da si otme ženina.

Mimo očetove, bratove in materine krste, tam k dedu Zdislavu. Kamen pod krsto zakriva skrinjico. Vislava pritisne na škripec, kamen se odmakne in ročaj skrinjice se pomoli. Potegne — izvleče. Težka si zapuščina mojih dedov. Kaj me ne pridržejo mrtve roke, vstajaš ti Zdislavova žena, prababica moja? O pusti, ljubila si Zdislava, žalovala, žalovala si vse svoje žive dni za njim, pusti, da si pridobim moža z zakladom, ki je spraval tebe ob njega.

Težko skrinjo je spustila na tla, postavila zraven svečo. Iz kotov so prihajale sence, visoke postave v oklepih, žarečih oči. Na naglem konju se je naredil pred njo tatarski knez. Vislava se je spomnila. Naglo! Sicer izgubi zavest. Niso take poti za mlado dekle, oče moj. Segla je po ključek za vratom in odprla skrinjico. Pokrovček odskoči — veselo — prestrašeni Vislavi uide glasen vsklik. Bogastvo leži pred njo, veliko bogastvo. S tem odkupi Januša, prikupi starosto, kar s seboj odnese skrinjico, piše Janušu, da mu ne da prostosti, da je bogata, da ga pričakuje — ona, njegova, Vislava svojega Januša.

Skrinjica je bila pretežka za šibke dekliške roke. Pa vsaj nekaj mora odnesti danes, nekaj jutri, da se uveri, koliko je tega, da izve, koliko je vredno. Janušu piše, naj ji pošlje trgovca žida z Varšave, ki bi cenil, kupil.

Raz ram si dene Vislava črno ruto, grabi v skrinjici, siplje na tla. Kako blešči v plamenu sveče! Tisoč isker se utrinja, tisoč ognjev gori. Kaj ne bo privabil ta lesk čuvaje zakladov, da prepode predrzno? Ali je njen, njen... zadnje potomke Zjemblicev?

Vsega naberejo bele roke: Turških zlatov, uhanov, narokvic, ovratnic, oglavnic, konjsko jermenje, podvode, stremena. Vse zlato, vse vdelano z dragulji. Veliko, veliko bogastvo. A kaj je to? Pergament, zvit in zavezan z zlato nitjo.

Vislava ga odveže. Posamni lističi padejo na zaklad. Nerada jame brati Vislava. Sveča dogoreva, zunaj mora biti noč. Pa ne more strpeti, da bi brala v hiši, vedeti mora, kaj vsebujejo listi shranjeni tako skrbno. Ob tresoči se luči bere:

„Anno domini 1517. Sem vzel jaz, Andrej Zjemblic, od tega zaklada, katerega je plačal moj oče s svojim življenjem, vajeti, obložene z diamanti, da sem rešil svojega brata Jana iz tatarske sužnosti.“

Vislava je prebledela. Listič pade v skrinjico.

„Pas in nožnico turške sablje, petnajststo turških pi-jastrov položim za odškodovanje tega, kar je vzel moj brat Andrej, da me je rešil tatarske sužnosti. To sem dobil od ubitega turškega paše, pri Krasilovi leta 1524.“

Tako je bilo pisano na drugem listu. To sta bila sinova Zdislava. Na tretjem:

„Štirinajstega oktobra 1560. Eva Zjemblicka, ki umrjem brez otrok, zapustim rodbinskemu zakladu vse svoje dragotine: Par narokvic, dar mojega moža Bojuša; oglavnico, dar mojega očeta ob porodu Tadeja, ki je umrl od turške roke na Žmundskem. Uhane, dar moje tete ob krstu Vislave, ki je umrla ob napadu Švedov, ker je priletela kroglja otroku v glavico. Naj bo zahvaljen Bog ob koncu težavne poti!“

Na četrtega je zapisala nerodna roka:

„Peter Zjemblic — 1563. Zlate ostroge Tartarjeve sem dal Leonu Volojovu, litevskemu plemiču, ker je rešil pri lovu na mrjasca z lastno nevarnostjo življenje mojega sina Adalberta.“

Zanimiv je bil tudi četrti list, razkril je Vislavi ponosno in pošteno dušo njenih dedov. Imel je dve beležki. Prva se je glasila:

„Šestnajstega junija 1570. Cerkev je pogorela. Da sezidam drugo, Bogu in svetnikom v čast, nam v varstvo, sem vzel diamante iz Tartarjevega sedla. Jakob Zjemblic.“

Druga beležeka iz leta 1576. se je glasila:

„Vračam v zlatu, kar sem strošil od diamantov za zidanje in polagam zraven še dvainšestdeset cekinov. Petindvajsetega septembra.“

Na nekem se je oglasil dvakrat Adalbert Zjemblic:

„Anno domini 1580. V spomin na rojstvo svojega sina Bojuša položim zaponu z rubini, odvzeto Turku.“

„Anno domini 1606. Da pomagam svojim tlačanom po slabi letini, sem vzel jaz Adalbert Zjemblic petdeset cekinov.“

In na tem, na tem so pa drage črke očetove:

„Leta 1640. sem položil, Bojuš Zjemblic, v zaklad tristo cekinov, katere sem pridobil v vojski s Švedi. Naj bi služili v čast Poljske!“

Vislava je zardela. Poljubovala je list, popisan od očetove roke in pogledovala polna sramu po rakvah: Kaj si mislijo od nevredne potomke, blagorodni dedje. So li spravljali zato tako vestno ta zaklad, da bi ga uporabljala vnukinja v svrhu dosege svoje koristi, ko je domovina, draga Poljska, sveta zemlja, polna bede in sramote? Mar naj zapiše ona in položi v skrinjico k pismom dedov, kako se je trgala z bogato vojvodinjo za moža. Ne, dragi dedje! Odpustite! Vaš zaklad bo v roki poslednje Zjemblic služil samo v korist domovine. Naj daje Jadviga z namenom, da se prikupi Janušu, Vislava ne bo iskala več nagnjenja nestalnega moža, Vislava si poišče višjih ciljev. O prav imaš, pater Česlav, prav! Ukrotiti je treba zmaja samopašnosti, strniti vse moči, da se sezida v domovini dom sprave, odpuščenja in pravice.

Sveča je dogorevala. Naglo je popadla Vislava dragotine in jih vrnila skrinji. Težko skrinjo je dela s težavo v stari prostor, pokleknila pred očetovo rakvijo, odmolila in se vrnila v cerkev. Že so jo klicali in iskali. Bila je že nastala noč in cerkovnika je bilo strah, ko je videl, da je cerkev prazna in da je šla Vislava v rakev. Morda se ji je zgodilo tam kaj? Praznoverni starec je bil uverjen, da ni dobro hoditi v nočni uri po domu mrtvih. „Noč ima svojo moč“ je rekel, „in mrtvi ne ljubijo živih.“

Hitel je po patra. Prišli so ravno v rakev, ko je šla Vislava iz nje. Ničesar ni vprašal pater. Vedel je, da je iskala sveta pri mrtvih, kajti njim je lažje verjeti, če nam govore o odpovedi — njim, ki nam govore o minljivosti čuvstev in trpljenja.

Nič ni vprašal, pa je čital na mirnem bledem licu dekličji odlok. Ko mu je rekla: „Sporočite gospod pater, Janušu, da je prost meni dane besede,“ tedaj se ji ni tresel glas. Sivolasi duhovnik se je poklonil s spoštovanjem pred poslednjo Zjembličevo.

VIII.

Tisti čas je stala v varšavskem predmestju Pragi zelo velika, zapuščena hiša. Vrata in okna je imela zadelana, streho ji je razkril vihar. Stari ljudje so govorili, da ne biva že več kot petdeset let nikdo v nji. Otroci so prisegali, da straši po praznih sobah, da se sliši po noči jok in letanje, kakor da bi se podil po nji divji lov. Hišo je baje sezidal neki protestant, ki je pribežal iz Italije na Poljsko in živel mirno v državi, ki je ščitila svobodo vsakega. Ko je pa zavel pod Sigmundom tretjim drugi veter, ki je pognal večino drugovercev iz katoliške Poljske, je odšel tudi zadnji lastnik te hiše in ni se vrnil več. Po smrti vratarja, ki je ostal edini za varuha v nji, je bila hiša naprodaj. A nikdo je ni hotel kupiti, ker je šel glas, da je bil zadnji gospodar hiše čarovnik, da bi zapadel zlem močem, kdor bi stanoval v nji.

Koncem leta 1655. je naznanila konfederacija Tiševska Švedom vojsko. Po vsi deželi se je jelo preganjanje sovražnika. Švedi so spoznavali, da se ni spremenila poljska kri, da so to potomci onih Poljakov, ki so se borili pred stoletjem s predniki Švedov. Ne z veliko bitko, v kateri se niso mogli meriti z močnejšim Švedom, v malih praskah in pobojih so pobijali sovražnika. Bilo je to tem huje zanje, kajti tujec ni poznal gozdov, močvirij in drugih krajev, kjer se je skrival Poljak napadač, od koder je pridrvel na naglem konju in vrgel spretno vanj bradačo, spondon. Ti napadi, nepričakovani in nagli, so slabili švedsko vojsko, so ji jemali pogum. Cela dežela, Urona in Litva, je bila kakor gnezdo sršenov. Drobni so sršeni ali preženo največjega junaka. Tako so podili mali napadi Šveda do obupa, iz dežele. Zmagujoč je prodiral Jan Kazimir — Karol Gustav je poskušal

rešiti si vsaj kos mastne pečenke. Da se ubrani Jana Kazimira, da pobije Poljake, je klical na pomoč velikega kneza Pruskega, Jurija Sedmograškega in Hmelnickega. Obljubil jim je lepe kose poljske dežele. Pa so prišli lakomni gospodarji lakomnih vojakov. Kar ni požgal in vzel Šved in Rus, to so pobrali in uničili zdaj Prusi, Mažari in Kozaki. Umevno, da je begalo v taki stiski ljudstvo iz prostega v mesto, in da je nastala vsled tega navala v mestih še večja draginja, tesnoba in bolezen. Posebno hudo je bilo v Varšavi. Ranjenih vojakov, domačih in tujih, je bilo vse polno. Kar je bilo videti moškega na ulici, je nosilo roko, nogo ali glavo obvezano. Drugi so šepali ob leseni palici, temu je mahal prazen rokav, onemu prazen hlačnik. Vse je bilo razcapano, lačno, brez strehe. Polegali so po uličnih kotih, umirali kar tam. Vneti duhovniki so hodili s sveto popotnico po tesnih ulicah in so delili kar tam zakramente. Bil je čas groze kakor o kugi. Vročinska bolezen je vladala, iz tesnih umazanih in prenapolnjenih ulic in hiš pa je prihajala strašna spremljevalka vojske in lakote. Bledih obrazov so si šepetali ljudje, da pobira naglo ranjene. Plemenite gospe se vendar niso ustrašile grozne nevarnosti. Odpirale so svoje palače ranjenim vojakom. Vendar je primanjkovalo mesta za vse bolne in nadložne.

Hiša v predmestju pa je stala prazna. Nikdo se ni domislil, da bi se popravila, da bi imelo toliko ranjenih prostora v nji, sprehoda v vrtu za njo, ki drži po bregu do Visle.

Na pomlad so se začudili sosedje zaklete hiše. Prišli so delavci, odprli so okna in vrata, popravili za silo streho, pobelili zidovje. In to niso bili delavci iz Varšave, pač pa Mazovci. In niso delali, kakor kdor dela za plačo ali za tlako, pač se je videlo, da delajo vsi z veseljem in ljubeznijo. Nadzoroval jih je pater, mož koščene postave, gorečih oči, ki so se ovlažile ob pogledu na revščino okrog. Bodrila jih je mlada plemkinja, tako blede v svoji žalni obleki. In pater in gospica sta prijela rada za delo, kakor da ne moreta dočakati konca. Komaj je bilo popravljeno za silo, so prinašali v zakleto hišo posteljnjake, slamnice in blazine, gore rjuh — so jeli nositi in sprejemati ranjene vojake v njo. Tristo ranjencev je našlo prostora in postrežbe. Stregla sta jima sama pater in gospica; prihajala je na pomoč dolgokita plemkinja iz mesta, blede gospa

Ljudje so ugibali in izpraševali, kdo je mlada gospica, ki se je posvetila težavnemu in nevarnemu delu. Morda je

angel, poslan iz neba na pomoč ubogim ranjencem. Pa stari možje in žene iz pristave, ki so spremili Vislavo v Varšavo, so menili, da postane njih gospica res kmalu angel, ker si ne da počitka ne miru.

„Pa mora biti silno bogata vaša gospica,“ so ugibali Varšavci. „Tristo bolnikov, vsak svojo posteljo, vsak dobro hrano in zdravila, to stane, to stane silno dosti.“

„O bogata!“ so menili Vislavini zvesti. „Draguljev in zlata je bilo za cel voz. Vse je pokupil kraljevi zlatar, in vse porabi naša angelska gospica za ranjence. Štiri brate je vzela vojna ubožici, štiri brate! Oče in mati sta umrla. In vse to v enem letu! Ženin se ženi z drugo. Gospica pa je darovala življenje trpečim.“

Glas o blagi in nežni deklici je šel hitro po mestu. Najboljši zdravniki so se oglašali radi v Vislavini hiši, vojvode in mogočnejši so se ji prišli poklonit. Marsikdo je opozoril nežno deklico na nevarnost, na kugo. Nasmehnila se je: „Vojak ne sme vprašati za nevarnost, enako ne vprašujem jaz. Da le služim domovini.“

Nudili so se lepi in blagi deklici vojvodska srca in palače. Nasmehnila se je: „Hišo mi da kmalu Bog — srce sem darovala. Za časno dobim večno, nespremenljivo — a vaše, gospoda, je spremenljivo tako . . .“

„Ni to zate, Vislava,“ jo je objemala Vanda. „To te umori. Zakaj si tajila svoje bogastvo? Naš oče ne bi bil užalil tvojega, še vse bi bilo živo in zdravo, a vi ste res trmast in svojeglaven rod.“

„Ne iščem prijaznosti onega, ki ceni človeka zgolj po njegovem imetju,“ je odvrnila Vislava mirno. „Naj mi bo prijazen oni, ki gleda samo na srce. Vsa dežela žaluje, Vanda, kje imaš čas misliti nase?“

In Bog ji je povrnil njeno odpoved in požrtvovalnost:

Nikdo Vislavinih bolnikov ni umrl. Vsak je ozdravel v njeni hiši, tudi duševno. Pod prijaznim nagovorom patra Česlava se je odtajalo marsikatero trdo srce, marsikdo se je vrnil k veri in pobožnosti, drugi je šele spoznaval lepoto in modrost naukov katoliške cerkve. Po Varšavi je rastel glas Vislavine čudovite hiše, ki je postala iz zaklete blagoslovljena. Vsakdo se je čutil srečnega, rešenega, če je legel tam na snažno posteljo, če mu je položila Vislava roko na čelo, če ga je prekrižal pater Česlav.

Glas o plemeniti mladi deklici, o svetem starem patru, o čudoviti hiši, kjer ozdravi vsak bolnik, je prišel tudi do

ranjenega Šveda, ki je ležal že dva meseca v nizki hišici v predmestju in pestoval rano na nogi, ki ni hotela ozdraviti v kljub vsem mazilom mestnega mazača. In Unterstjerni je bilo mučno ležati brezposelno tu, ko preganjajo njegove tovariše, ko hrepeni, da bi videl beli cvet iz pristave Zjembličeve, ko je v nevarnosti, da ga obdrže Poljaki v zaporu.

Pravili so mu o svetnici, ki ozdravi vse. In zdelo se mu je, da govore samo o Vislavi, spoznal jo je iz popisa, po patru, po vesti o smrti štirih bratov. Prijelo ga je, da mora k nji, da ozdravi, samo ako jo vidi. K nji, tudi če se plazi po vseh štirih — samo k nji...

Ni ga bilo, da bi mu pomagal. Ljudje so otopeli od takih prizorov. Ranjen vojak, ki se plazi ob zidu, ki pada in se pobira, ohranjen pri zavesti le vsled svoje močne volje — to pač ni bilo nič izvanrednega tiste dni. Okrvavljen in onesveščen je obležal pod Vislavino hišo. Našel ga je pater Česlav, poklical tlačana, in nesli so ga v hišo.

„Nobenega prostora ni praznega, kam ga denemo?“ je vprašal pater Vislavo, ki je prihitela in se sklonila na onesveščenega. Zgenila se je in odgovorila naglo:

„V mojo sobo, pater, stregla mu bom noč in dan, našemu rešitelju polkovniku Unterstjerni.“

„Unterstjerna?“ se je razveselil pater Česlav. „Kaka lepa prilika vrniti mu izkazano dobroto.“

Vislava se je umaknila iz svoje sobe. Stregla je Unterstjerni. Dasi ni pozabila drugih bolnikov, vendar je posedala rada pri mladem Švedu, ki ni mogel prehvaliti usode, ki ga je pripeljala v roke usmiljene samaritanke.

„Usoda,“ mu je oporekala Vislava, „to ni“. Bila je volja božja, ki vam je hotela pokazati, kako se plačuje že tu vsako dobro delo, bila je previdnost, ki nam je dala priliko odložiti nekoliko dolga hvaležnosti.“

Mladi Šved je okreval hitro. Vendar se mu ni mudilo nikamor iz Varšave. Že je bila Poljska zopet v poljskih rokah, že so proslavljali po cerkvah zmage Jana Kazimira, on je hodil ob palici po sobah natlačenih bolnikov, on je sledil Vislavi in iskal pogovora z njo. Hotel bi ji povedati, kako ga ni zapustila njena podoba, kar jo je zagledal prvič za očetovo krsto, meglene jutra pred navidezno trdnjavo. Hotel bi povedati, kako je uganil hrepeneč po nji, da je ona deklica, o kateri govori vsa Varšava, Vislava, kako da se je plazil po vseh štirih preko bolnih in mrtvih po ulicah, samo da je prišel do nje. Hotel bi ji povedati, da ne gre brez nje

iz dežele, da mu ni življenja brez nje, da mora pustiti ona samaritansko svoje delo, ker je prenežna, ker prete kužne bolezni . . .

A Vislava, ki mu je stregla tako zvesto, dokler je bil v nevarnosti, Vislava, ki se je pogovarjala tako rada z okrevajočim, ona se je ogibala zdaj razgovora z njim. Pater Česlav je videl muke mladega polkovnika, videl je tudi tajne solze v Vislavinih očeh in se zamislil: kaj bi ne bilo bolje za nežno deklico, da odbeži vsem svojim spominom in prevaram, da živi v drugi deželi novo življenje? Res, da je naredila obljubo, a take nepremišljene obljube, storjene v hipu žalosti, jo odveže cerkvena oblast. Dobro delo, delala bi ga tudi tam. Med Švedi protestanti bi se odlikovala s svojim čednostnim življenjem, s svojo pobožnostjo. A ona visi tu, nemara ne more pozabiti Januša. Večkrat so ji vlažne oči, ko odhaja Vanda od nje.

Prihajale so vesti. Neprijazne, preteče: Rakoci in Hmeljniki sta napadla Poljsko, izkrcujejo se Danci, napadajo Prusi. V takem položaju ni bilo, da bi užival Šved poljsko gostoljubnost, posebno, ker čakajo drugi ranjenci težko prostora — on pa mora hiteti pod svoj vojni prapor. Že se je zdelo Unterstjerni, da ga gledajo težko v hiši, že je slišal neprijazno besedo iz ust plemkinje, ki je prihajala k Jadvigi: „In ta? Zdrav je, zakaj ne gre?“

Ni slišal, kaj je odgovorila Vislava. Vendar je uvidel, da mora odtod. Da budi njegova navzočnost sum Vislavinih prijateljev.

Patru Česlavu je odkril svoje srce. Povedal je, da ima doma veliko posestvo, da odloži takoj svoje mesto v vojski, da se ne bo bil nikdar več s Poljaki, ako hoče postati Vislava njegova žena. Kar pusti naj bolnike in vse drugo, poroči naj se z njim in odide. Govori naj zanj pater.

Pater Česlav se je nasmehnil žalostno:

„Da, dragi gospod polkovnik. Kar vas poznam, blagorodnega moža in vernega kristjana, si želim sam, da bi živela moja varovanka v poštemem zakonu z vami. Ali pota previdnosti in človeških src so čudovita. Ne veš, kje in kako se naveže duša na dušo. Tako nežno čutečo dušo, kakor je Vislavina, odveže samo smrt njene vezi. Prekasno si prišel, mladi, plemeniti gospod.“

Povedal je Unterstjerni Vislavino povest, razložil njeno ljubezen do Januša, ki je rodila odpoved. Povedal mu je, da ne odstopi Vislava od dane besede, ker je značaja

kakor iz kremenca. Vendar je obljubil pater, da pove in prigovarja Vislavi, da izposluje Švedu, da ji pojasni sam svoja čuvstva in želje.

Vislava je poslušala molče. Samo njene bele roke so trepetale. Nič ni pregovorila, samo mile oči, ki so pogledovale Česlava, so izražale smrtno žalost. Pater je umel, da jo teži dana beseda, da bi sicer Rahlo ji je prigovarjal, da ni ona prenaglana beseda ovira njene sreče, če ljubi Šveda, naj mu pove odkrito. Bog ne zahteva samo žrtev od človeka, dovolj je, da je žrtvovala Januša, da je žrtvovala premoženje. Zdaj se ji povrača že tu plemenito srce, veliko premoženje.

Ob takih besedah je sklenila Vislava roki, spustila glavo. Solza za solzo se je ovešala na dolge trepalnice, ko je pregovorila po dolgem premolku:

„Moj oče, kako me bolijo vaše besede. Bog mi je priča, da nisem dajala blagemu Unterstjerni povoda, da bi mislil . . . In Bog mi je priča, da bi rada odhitela iz vseh teh težav v drugi kraj, kjer me ne bi spominjalo več ničesar . . . O rada bi šla, prečastiti, rada bi uživala nedolžno srečo. Pa ne morem, ne smem. Vanda mi je povedala, da Januš nori, kar je dobil mojo odpoved. On me ljubi in trpi. Trpel bo v zvezi z Jadvigo — jaz bi mislila ob Unterstjerni nanj. Kar je sklenil Bog, so razdružili ljudje — o pater, pater Česlav, vi veste, da se ne da siliti srca k srcu. In da bi tudi hotela s Švedom. Bi jaz mogla in smela uživati srečo, ko je domovina v nevarnosti, da jo raztrgajo na kose? Januš se bori in bije v kraljevem spremstvu, bratje so padli za naš sveti prapor, in meni je vsak ranjeni moj brat, je Januš.“

Tako je izvedel pater Česlav, da živi v srcu nežne deklice še vedno ljubezen do Januša. Mučno je postalo starcu. Prigovarjal ji je, ker ni vedel o njenem bogastvu. A ona, zakaj mu ni odkrila? Preveč si je naložila na mlada, šibka ramena. Zdaj si želi iz teh težav, ubožica, dušica! Tebi se odpre kraj brez težav, kraj pozabe, kadar se odtrga duša iz mesenega oklepa . . .

Ni povedal Unterstjerni, kar skriva tako globoko, sramežljivo deviško srce. Omenil mu je samo dane obljube Vislavine, da živi samo za domovino. Svetoval mu je: „Ne vprašujte, ne odkrivajte — to poveča samo njeno in vašo bol.“

Unserstjerna je občudoval Vislavino plemenitost — je upal, in se ni mogel odločiti, da zapusti Varšavo. Držalo

ga je kakor z jeklenimi verigami. Pomagal je streči ranjenim, stregel je na vsak Vislavin pogled, računil je, za koliko časa ima blaga deklica še zaloge denarja in blaga. Uvidel je, da ne za dolgo. In kaj potem? — Vprašal jo je. „Prosjačila bom od hiše do hiše, nabirala revežem, stregla ranjencem. In ko se vrne mir, se vrnem na pristavo ali v samostan — če bom še živa, prijatelj.“

Šumelo je, da se bliža Varšavi vojska Jana Kazimira, da se ji bliža Šved s svojimi zavezniki, da se bliža neslišana groza in klanje. Šumelo je po Varšavi, kakor da bi jo poplavela Visla, kdor je mogel, je bežal. Na konjih, na čolnih, peš, je bežalo iz mesta, kar se je bilo zateklo vanj. Unterstjerna je podila skrb za Vislavo na ulice. Prestrašil se je sumljivih obrazov, katere je srečaval, pogostih mrličev. Kar naprej je pozvončkavalo, kar naprej so hiteli duhovniki, da olajšajo bednim poslednjo uro, jih spremijo na težavni poti. In vse je govorilo o prihajajoči grozi, votlooka je hodila po cesti kužna smrt. Unterstjerna, pogumen, predrzen vojak, se je prestrašil. Kuga in sovražniki v Varšavi! A Vislava . . . Ona umrje med bolniki, umrje od strahu, če zavzamejo združeni sovražniki Varšavo, če razdele Poljsko.

„Vislava,“ jo je prosil, „dajte, bežite od tod. Kužne bolezni in sovražniki vam prete. Kužna bolezen! Vislava pomislite! Ustavila se bo surovost vojaška ob tej hiši, pribežališču ranjenih. Ustavila se ne bo moč bolezni, Vislava. Zaklinjam vas, bežite z menoj, bežite iz mesta! Spremim vas, kamorkoli zapoveste. Rešim vas, dam življenje za vas.“

„Kam naj ubežim smrti?“ se je nasmehnila deklica. „In strahoti vojske? Kaj ni moja dolžnost, da stojim ravno v takem času na svojem mestu? Kužne bolezni in revščina! Koliko ljudi pogine, ker nimajo postelje in postrežbe. Umirajo ranjeni, ko leže po hladnih vlažnih tleh, umirajo kužni od nesnage in gladu. Kak vojak je oni, ki zapušča svoj prapor?“

„O!“ je vzkliknil Unterstjerna. „Vi ne greste, vi mi očitajte, da ne grem jaz. Samo radi vas sem tu, če sem vam na potu, grem, grem takoj. Ne rečem vam na svidenje, vi me podite — jaz grem v smrt. Predolgo že zapuščam svoj prapor, jem poljski kruh.“

„Unterstjerna!“ Rahlo je položila Vislava belo roko na ramo razburjenega. „Zakaj v smrt? Doma vas čakata mati in sestra. Vi ste prost plemič. Napad vašega kralja je krivičen. Unterstjerna! Naj mi ne veča žalost vašega od-

hoda misel, da je v vrstah onih, ki razdirajo Poljsko sveto zemljo, tudi moj prijatelj, moj brat. Res je, da morate oditi sedaj ali pojdite domov, prijatelj. Vaša rana ni še popolnoma dobra.“

Dolgo jo je gledal in poslušal. Bil je pogumen vojak, pošten mož. Sovražiti je jel krivično vojno, ko je jel ljubiti hčerko napadenega naroda, ko se je tresel za njeno premoženje in čast.

„Domov! Me spremlja tja vaša molitev? Smem se vrniti, kadar se vrne mir?“

„Moja molitev vas bo spremljala do mojega zadnjega vzdihaja, Unterstjerna. Vrnite se, poiščite — če ne mene — moj grob!“

„Grem Vislava — a ko vas zapuščam, ne rečem z Bogom — pač rečem: Na svidenje!“

„Onkraj groba! je zatrepetal na bledih ustnicah Vislavinih, solza je kanila na Unterstjernovo čelo.

Trenotek pozneje je izpirala mirno rane, vezala in mazala.

IX.

Šumi Visla, poletno solnce sije na Varšavo. Meščani pogrinjajo okna, pragove, razobešajo zastave, se oblačijo praznično kakor da bi bilo na vstajenje. Bolni pozabljajo svoje bolezni, umirajoči se ustavljajo na pragu smrti. Veselo zvone zvonovi, svete daritve se darujejo pred vsemi oltarji. Dan je vstajenja Poljske.

Od Krakova do Varšave nosi Visla Jan Kazimirovo slavo. Nese jo do Gdanskega, do Baltiškega morja. Po Litvi in Mazovskem udari kobzar na kobzo, zapoje dunko na čast Jana Kazimira. Pobil je Ruse, prepodil Švede, zedinil pod praporjem svete zaščitnice Poljske protivne mu velikaše. Vsa Poljska je udarec enega srca, ene misli: Živel Jan Kazimir! Propade naj vsak sovražnik Poljske!

Po Pragi mimo Vislavine hiše gre kraljev sprevod. Velikaši in sluge, konjeniki in pešči, vozovi in topovi. Vseh vrst vojakov, praporov, načelnikov. Ponosni brkati obrazi, poraščeni, počrneli. Obleke potrgane, prestreljene, okrvavljene. Tu povezana roka, glava, tam ranjenci v vozovih. Ni vojska igra na kamenčke.

Tudi Vislava je okrasila okna za kraljev prihod. Na vsakem oknu so sloneli njeni bolniki in pozdravljali kralja,

morje mož, ki prihaja iz trudnih bitk, ki gre naproti novim. Zmaguj Jan Kazimir! Reši Poljsko!

Razvalovilo se je srce Varšavino, kraljevske stolice. Zavalovilo je tudi Vislavino. S patrom Česlavom je gledala na prihajajoče, z njim je iskala kralja rešitelja dežele — željno — ali še bolj željno drugega obraza v kraljevem spremstvu: Živi, je zdrav, pride Januš?

Pod valujočim peresom, nagnjene glave. Obraz poraščen od las in brade. To je Januš, Januš Čerski, kraljev pisar. Razveseli se pater Česlav, veselja zardi blede Vislava. Živ je in zdrav. Ne kazi mu rana obličja, ni mu pohabljen vitko telo. Kako se razveselita Vanda in gospa Sofija — kako se razveseli nevesta Jadviga.

Nikdo ga ni klical, nikdo mu ni rekel: To je Vislavin dom. Ali duša je čutila bližino drage duše. Januš dvigne glavo, pogleda po hišah, zapazi odprta okna njemu znane, vedno zaprte hiše, zapazi povezane može po oknih. In tam — pater Česlav! Vislava!

Roka je izpustila vajeti, naglo je zdrknil raz konja — stal je pred znanci, ki so se nenadoma našli, poljubljal roko patra, deklice in jecljal v veliki radosti:

„Vi tukaj, pater Česlav, ti Vislava? In ti ranjeni? Kako, kaj delate tukaj? Vas je prignala skrb v Varšavo? Ali strežeta mar ranjenim? To ni za njo pater Česlav — kako vendar?“

O kako se je streslo srce ob dragem glasu, kako rada je zastala roka v roki, kako je vihralo, da mu potoži, pove. Pa naglo se je spomnila — odtegnila roko vročim poljubom in rekla mirno:

„To je moj dom, Januš, dom vsakega, ki trpi za domovino.“

„Tedaj tudi moj, Vislava. Jaz trpim. Bolj kot ti, ki nosijo vidne rane trpim jaz od svoje nevidne. Zakaj si se mi odpovedala, Vislava? Nikdar ne bom srečen.“

„Sreča, moj Januš, je samo v izpolnjevanju svojih dolžnosti.“

„Vislava, reci da hočeš, in jaz pustim očeta, knežno.“

Pater Česlav se je odmaknil. Vislava ga je iskala s pogledom, da ji pomaga, jo krepí. Pa pustil jo je, da izvojuje sama ta boj. Pogledala je v daljavo, tja kjer se družita nebo in zemlja kakor da išče tam moči. Tam je blestelo kakor orožje, tam se je gibalo kakor vojaške trume.

To niso čete Jana Kazimira — to so Danci, Švedi, Prusi. Obkolili bodo Varšavo in bil se bo grozen boj...

„Je zdaj čas govoriti o takih čuvstvih, Januš? Dal si besedo v blagor domovine, živel boš v njen blagor. Poljska potrebuje moč. Bog je dal moči — pomaga naprej. Poglej! Dal je meni milost, da ni umrl še nikdo, ki se je zatekel v to hišo po zdravje.“

„Vislava, čudna zdravnica si. Jaz umrem od tvojih ran. Reci mi samo to: Če padem ranjen, sprejmeš tudi mene?“

„Moja hiša je dom vsakega, ki krvavi za domovino.“ Mirna in hladna je bila beseda. Januš ni vedel, koliko solza krije navidezni mir. Pogledal je v daljavo in hitel za spremstvom. Pater Česlav je našel Vislavo objokano.

„Ne jokaj dete,“ jo je tolažil. „Bog ne zahteva takih žrtev od ubogega človeškega srca. Če ti je ostal Januš zvest, če ga ljubiš še, domenita se in spravita, kadar mine vojna. Da le ostane zdrav. Vojne ne bo še konec, Vislava. Govoril sem z vojvodo iz kraljevega spremstva. Jan Kazimir se mudi v obljubah zaveznikov; Jan Kazimir se zanaša na moč svoje vojske. Ali ta se razhaja že, med tem, ko prihaja močni sovražnik. Karol napenja vse sile, da si pribori zopet Poljsko. Raje jo hoče deliti s prijatelji, kakor pustiti jo. Povem ti, Vislava, ne bo miru, dokler živi ta predrzni in podvzetni kralj. Bliža se nam strah bitek. Treba je odposlati vse bolnike, ki so si že opomogli, prišli bodo drugi. Veliko, preveliko nadlog pošilja Bog na Poljsko. Deliti, razkosati hočejo to sveto zemljo. Odtrgati brata od brata, otroke od matere. Da bi ne bilo več sledu o poljski slavi, ne zvoka poljskega jezika, da izginemo v ruskem in nemškem želodcu. A pomni to, Vislava:

Slabo bo prebavljaj, kdor bo požrl Poljsko. Nemirne bodo njegove noči, plašile ga bodo zarote in upori, plašilo ga bo poljsko ime — dokler pristane nov dan, ki združi zopet brate z brati, otroke z materjo.“

„Čavaj sveta Bogorodica Poljsko!“ je sklenila Vislava roke. „Amen,“ se je odkril pater Česlav. „Iščimo v molitvi moči za prihodne težke ure.“

Niso bile ure, bili so dnevi. Tri dni groznega klanja okrog Varšave. Zemlja je ječala, Visla je odnašala mrtve, Varšava se je tresla od grmenja in streljanja. A solnce je sijalo mirno smehljajoče na bedo in smrt.

Jan Kazimir se je umaknil, ali ni izgubil nade in vstrajnosti. Zdaj šele se je pogajal z veliko vnemo s cesarjem in carjem, s Friderikom, Viljemom in Danci.

Varšava je bila bolj polna kakor kdaj poprej: boleznim, ranjencev, sovražnika, draginje in lakote pa tudi požrtvovalnosti. Če je bila večja potreba, več angelov je poslal Bog na pomoč, več čudežev rodoljubja in čednosti se je porodilo iz blagih src.

Vislavina hiša je bila natlačena. Po posteljah in po slami in kocih so ležali ranjenci. Varšavske plemkinje so pomagale Vislavi pri samaritanskem delu — ona sama je stregla neutrudna dan in noč, ali rada je zastajala v mali sobi, kjer je ležal, varovan od patra Česlava, Januš Čerski. Ni bil ranjen. Dobil je vročinsko bolezen, hoteli so ga imeti doma, a on je klical v vročici vedno samo Vislavino ime.

Tedaj je umel starosta, da mu ne izbriše nikdar iz srca Zjembličeve hčere. Gospa Sofija in Vanda ste trdili, da ne ozdravi, če ga ne spravijo v Vislavino hišo. Starosta ni branil. Sam je šel prosit Vislavo, da sprejme njegovega sina.

„Moja hiša je odprta vsem bolnikom,“ je odgovorila. Bila je prijazna toda hladna napram starosti. Pater Česlav ga je peljal po hiši, mu razkazoval. Starosta je štel postelje in računil, koliko stane vzdrževanje toliko bolnikov. Izračunil je, da je treba za to velikega kapitala. Vislava je na vsak način bogata in čedna deklica. Zato, če že ne more drugače, naj uravna Januš zadevo. Saj zdaj ni treba starosti k Bojušu, in Vislava je edina dedinja. Ali kje je vendar bilo to bogastvo? Starosta je izpraševal patra Česlava, a ta mu je dal v odgovor:

„Bog najde vedno pota, da izkuša čednost.“

Na tak odgovor ni vpraševal starosta več. Saj je bilo itak vse eno. Če ozdravi Januš in vzame Jadvigo ali Vislavo, imel bo bogato nevesto. Čerskijeva hiša si opomore.

Pogostoma ste prihajali mati in sestra k Janušu. Jadviga ni prišla. Slišala je, da kliče Januš Vislavino ime, vedela je, da je obolel samega hrepenenja po nji, po neusojeni. Bogata knežna je žalovala silno. Vse svoje premoženje je dala na razpolago za boj proti Švedom, da bi se prikupila Janušu, pa njegovo srce je še vedno one priproste deklice, revne mazovske kmetice. Zdaj ozdravi Januš v

njeni bližini — se poroči z njo. In ona, Jadviga, ostane s svojim oskubljenim premoženjem, s svojim bolnim srcem sama.

Ona ni vedela, da misli Vislava vedno na njo. Da je tudi nji njeno ime kakor nož. Dolge noči je presedala pri Janušu, se stresla, kadar je klical v vročnici njeno ime. Nikdar ni poklical Jadvige. Pa dal je Jadvigi besedo in Vislava jo je dala drugemu. Večkrat je rosila Vislava s svojimi solznimi očmi Januševo čelo. V hipih, ko je bil slabši in se je tresla zanj, mu je poljubovala čelo, ga križala, je molila, da ostane vsaj on, ko mine in gre vse okrog nje. Ko pa je minila Januša vročnica, je postala hladna in mirna, se je pokazala le redkoma pri njegovi postelji, je govorila z njim samo najpotrebnejše. A bilo je težko kazati se tako ljubljenu, ki jo ljubi.

„Vislava!“ je vzkliknil, ko je prišel k zavesti in jo videl prvič. „Vislava! Jaz sem pri tebi! Kako sem srečen! Povej, kako sem prišel v ta zaželjeni kraj — in kaj — kaj je z mojim kraljem, kje je Jan Kazimir?“

„Mirno, mirno,“ mu je odtegnila roki. „Bolnik se ne sme razburjati, vse ti pove, gospod Januš, polagoma pater Česlav.“

In pravil je pater Česlav, zardela so lica mladeničeva.

„Ne smem ležati. H kralju — na Šveda! Ah pater! Ljubomirski podi Rakocija, cesarski so vrgli Švede iz Krakova, Danci kličejo Karola, da brani svojo deželo, Tartar je odmamil Hmelnickega. In Friderik Viljem je odstopil od zveze s Karolom. Cesar deluje na mir z Moskvo. Dobro delaš, ljubi moj Jan Kazimir! Ne bo propala Poljska, dokler vladaš, in Gustav Karol si ubije glavo.“

„Kaže, da bo boljše, Januš moj, ali še ni,“ odmaje pater Česlav. „Poljsko odriva Šved od morja in vsak mir napadenega z napadovalci stane. Tudi ta mir nas bo stal, in da bi bil že sklenjen, da bi se vrnilo tisočero rok k delu. Uboga dežela, ki ima lakomne sosede.“

„Pater Česlav, naj se zgodi, kar nam pošlje Bog,“ reče resno mladenič. „Naredili smo, kar smo mogli. Izdajalci in protivniki so pobiti in spreobrnjeni. Naj bi ostal Poljak vedno in vsak vstrajen in požrtvovalen v korist domovine. Jaz, pater Česlav, sem ji podaril svojo najmilejšo nado. Naj se ozre Bog dopadljivo na naše žrtve, naj blagoslovi Poljsko.“

Hladno, skoraj nehvaležno, se je poslovil od Vislave. Menila je že, da je premagala vse najhujše, da ostane med

njima na veke neizgovorjena beseda o tem, kar je bilo. Šel je, in Vislavi je postala prazna hiša — jokala je v svoji sobi.

Črez dva dni je prišel nenadoma Januš. Prosil je Vislavo za dve besedi. Deklici so se tresla kolena. Prišla je ura izkušnje, ura bridkejša od smrti. Prosile bodo Januševe oči in besede — a ona ne more, dala je drugemu besedo . . .

„Vislava!“

Januš je pokleknil pred njo in ji poljuboval roko. „Vislava, na kolenih te prosim odpuščanja, ker sem poslušal očeta in se vezal po njegovi želji z drugo. Vislava, jaz ne morem živeti z Jadvigo, bila bi nesrečna ona in jaz. Vrnem se k tebi, ti moja prva in edina sladka ljubezen srca. Ne odvrčaj se od mene, Vislava. Saj vem, da tudi ti — povedal mi je pater, da te ne veže obljuba.“

„Gospod Januš pozabi na besedo dano knežni Jadvigi?“

„Vanda ji pove, ona mi oprostí. O Vislava, kaj si tako trda? Meniš pač, da se vračam k tebi, ker si postala bogata? O čuvaj te Bog!“

„Ne mislim tega, Januš moj,“ je spregovorila s težavo Vislava. „Dala sem besedo — ne morem — ne smem je prelomiti.“

„A!“ je skočil Januš po konci. „Tedaj je res, kar domneva Vanda: Ti si se zavezala Švedu, katerega je pripeljala moja nesreča sem. Ti Švedu! Poljakinja! Morda si prišla nalašč sem, da mu strežeš? O kje je, poiščem ga in ga prebodem. Bo že dal Bog, da se srečam v boju z njim.“

Tako je izlival pikrost srca v plameneče besede. Vislava ga je pogledala proseče in razložila:

„Šved je bil moj angel varuh na Zjemblicah. Ko je prišel ranjen sem, sem mu izkazala samo svojo hvaležnost. Ne dobiš ga v bitki. Nikdar ne bo potegnil meča proti Poljski. Mojo besedo pa sem dala drugemu — tudi Unterstjerni sem povedala, da je ne morem prelomiti.“

„In kdo je ta drugi? Kje je, da ga izzovem?“

„Ne kolni Januš moj! Bogu sem dala besedo. Sklenila sem, da posvetim svoje življenje ranjencem in revežem.“

Stal je kakor zadet od strele. Videl je, da je tu zaman beseda in prošnja. „O Vislava!“ je vskliknil. „Ti mene nisi nikdar ljubila.“

„Bog ve, da sem te. A darovala sem svojo ljubezen kakor ti domovini. Idi Januš — bodi srečen z Jadvigo —

ona je blaga, ona te ljubi — jaz pa bom molila za vaju in za Poljsko.“

„Ne, ti me nisi nikdar ljubila,“ je ponavljal Januš. „Ti si Zjembličeva, ti ne pozabiš kadar si užaljena. Ostani z Bogom!“

„Z Bogom!“

Zavelo je rahlo kakor dih iz Vislavinih ust, tresoča roka je iskala podpore. Januš ni videl. Užaljen je hitel domov. Čakali so ga oče, mati in sestra, ki so pretehtavali ta čas med seboj, kaj mu odgovori Vislava in zakaj. Januš je tožil; imenoval Vislavino obljubo samo žensko trmo.

„Samo Jadvigo mi očita; ona noče pozabiti, odpustiti. Pravi, da se je zarekla Bogu, a sam pater Česlav pravi, da jo odveže obljube. Samo ona noče . . .“

„Kaj hočeš, moj sin?“ je rekla mati. „Glej, vsi smo ti hoteli ustreči — če je storil oče krivico, je poravnana. Naj počiva v miru Matej, uboga žrtev očetove naglosti. Ne misli, da ni odpustila Vislava. Vsi smo odpustili drug drugemu, naj bi ne videli sicer svetega raja. Ne, ta sveta čista duša se je odpovedala vsemu, ker vidi toliko bridkosti okrog sebe. Sledimo njenemu vzgledu! Vanda! Žrtvujemo se tudi mi ljubezni do bližnjega. Bog hoče imeti Vislavo zase. Bojim se, da bo še vojna in ranjenih, ko ne bo več nje. Kaj mislite! Noč in dan, koliko noči je prebdela samo ob Janušu. Sirotica! Naj ne ostane prazno njeno mesto, kadar omaga.“

„Ne bo ostalo, mamica,“ je poljubila Vanda materino roko. Po Vislavini poti pojdem.“

„Naj ne vidim svetega raja, če pozabim kdaj Vislave!“ je vzkliknil Januš. „O da bi imela naša domovina več takih hčera. Naj bi že prihajale potem na Poljsko še take nesreče — prepričan sem, da ne propade in izgine Poljska, dokler živi požrtvovalna poljska žena.“

„Da,“ je rekel starosta, ki je poslušal naslonjen na okno pogovor in čutil tiho očitaje, ki nam zveni leta in leta na ušesa iz ust naših sorodnikov in bližnjih prijateljev, kadar smo posegli nerodno v njihova dejanja, „da, junakinja je to nežno dekle. Toliko bolnikov, toliko dela dan na dan. Junakinja premagala je sama sebe. Videl sem, kako je zdrgetala, ko sem ji povedal, da si bolan. In vendar je rekla tako mirno, kakor da nima sploh človeškega čuvstva: „Moja hiša je dom vsakega bolnika.“

„Ti praviš, Vanda — misliš, da ji je bilo kaj za mene?“

Strastno je vpraševal Januš, živo je gledal v sestro. Pokimala je mati, zatrdila je sestra:

„O gotovo, Januš! Bil si ji prvi in edini. Ali obljuba dana Bogu — njena obljuba — in tvoja beseda Jadvigi — naše razmere. Ona želi tvojo srečo gotovo, ali vidiš, ni tako, kakor si želimo mi. Drug sodi in ureja.“

„In Jadviga je tudi plemenitega srca in stanu,“ je dostavil starosta, „v srcu sem zelo vesel, da se je uredilo tako. Zdaj je Januš pobit, pa že pozabi. Ko ne bo videl več Vislave, se mu izkadi vse iz glave, in Jadviga je vendar drugačna partija zanj.“

Malo potolažen se je odpravljaj Januš, dasi še slab, na pot za kraljem. V boju z lakomniki, ki hočejo raztrgati domovino, v boju za svetinje vere se razvedri in umiri. Ko plapola nad njim prapor poljski, zaščitnica, sveta Bogorodica, ko žvižgajo kroglice in bliskajo sablje, tedaj se bo spominjal one, ki se žrtvuje kakor on na polju v sredi ranjencev, sveti stvari domovine.

Bil je pripravljen, da odide. Kar ga prime neka tesnoba. Zazdi se mu, da ne more iz Varšave, če ne vidi še enkrat Vislave, zdi se mu, da je to poslednjikrat, da je ne vidi nikdar več. In šel je z neprijazno besedo od nje.

Dvakrat, trikrat se je obrnil na pot v Prago — se vrnil. Že je bil osedlan konj, pripravljeno spremstvo. In vidno je bilo, da čakajo njegovi težko, da gre. O Vislavi niso več pregovorili, kakor da je ni, dasi je hodila Vanda vsak dan k nji.

Zaneslo ga je vendar, kamor je želelo tako močno srce. Proti Vislavini hiši je hitela noga — truma ljudi, ki so se razgovarjali vsi prestrašeni, ki so oblegali Vislavino hišo, ga je ustavljala.

„Kaj je?“ je vprašal, „so prišli novi ranjenci? Od kod?“

„Ah gospod,“ je potožil mladenič, ki je krevljal z leseno nogo. „Naj bi prišli novi ranjenci. Kako zlo na tem, dokler jih je čakalo tu angelsko usmiljenje in dobrota. Ali gorje zdaj nam revežem: Vislava je bolna, leži v nezavesti.“

„Vislava je bolna!“ so ponavljali vsi stokaje, jokaje. „Kdo bo dajal sirotam kruha, ranjenim obveze? Vislava je bolna . . .“

Stok je odmeval od visokih hiš tesne ulice, ponavljalo ga je drevje po bregu, ponavljala ga je Visla.

Vislava bolna! Zato so tako molčeči Čerskijevi, zato čakajo težko, da odide. A on jo mora, mora videti. — Pri-

silil se je v hišo, bežal mimo preplašenih bolnikov. Ustavil ga je pater Česlav, upognjen, poražen. Ko ga je pogledal Januš, je vedel, da ni več upanja, in zašibila so se junaku kolena.

„Izmučila se je revica dušno in telesno,“ mu je pojasnil pater. „Dobila je vročinsko bolezen.“

„Nalezla jo je. Morda ravno od mene.“

„Zakaj ravno od tebe, moj sin? Bolezen je vendar v Varšavi. Ali, kar prenese močna moška нрав, ne prenese nežna ženska. Vendar je prav, da si prišel, v blodnji te kliče in kliče Vislava...“

„Zakaj mi niste vendar sporočili?“

„Ne srđi se, Januš. Nismo te hoteli žalostiti. Lažje se pozabi, kar se ne vidi. A zdaj stopiva k nji.“

Temno je bilo v sobi. Skoraj ni videl Januš Vande, ki mu je skočila naproti in zaihtela na njegovem srcu.

„Tiho!“ je svaril pater. Na prstih so se bližali postelji. Januš je padel na kolena. Uboga lilija jezer! Kako jo je pretresel veter. In vendar kako je bila nebeško lepa z snežno belim čelom, mehke lase razsute, rdeč dih vročinski na licih, vroč lesk v očeh.

Bog ve, kod je blodila njena duša. Je spremljala Januša na potu, je čuvala pri njegovi postelji, se je izpričevala pri njem? Večkrat je zaklicala s trpečim izrazom: „Januš! Ne morem, ne smem!“

In mladenič je poljuboval njene vroče roke, jih oblival z vročimi solzami. Zdaj je videl in umel: huda borba med ljubeznijo in njeno prisego je vrgla Vislavo na mrtvaško posteljo.

„Januš — Jadviga!“

Leskeče oči so iskale, so se ustavile ob njem. Zdelo se je, da prihaja k zavesti. „Saj sem tu, Vislava — tu je tvoj Januš.“ je vsklikal bolesto mladenič in zalival njeno čelo s svojimi solzami.

Gledala ga je milo in zašepetala: „Jadviga!“

In spet je odšla duša na potovanje. Zdaj jo je pretresel strah pred starosto, zdaj jo je navdajal up: „Mati, poj mi pesem o junaku...“ Zdaj se je ponavljal grozni večer napada Tjenšinjskega: „Mati! Oče! Matej! Kristus! Mrtev — moj brat mrtev!“

Zdaj je šla za očetovim pogrebom, prihajal je Šved, zdaj se je borila z željo po ljubezni: „Zapustil si me, oče, zapustili so me bratje in dragi... Šved je v deželi...“

Pusti Unterstjerno — poslednji Zjemblic je. Zaklad. Velik zaklad, dedje moji, ste nakopičili. Zanj si kupim srečo srca. Januš. Ni samo ona bogata — tudi jaz, gospod starosta. Odkupim Januša . . . Kaj pišete — kaj me gledate dedje? mrzla je rakev, mrličji govore lahko o odpovedi — a jaz sem mlada . . . Pustim naj vse? Bog hoče! Domovina je polna bede, in jaz naj si iščem sreče? O pater Česlav — premagal je Krok divjega zmaja, kako naj ga premaga šibko dekle? — Da Jadviga, svetla knežna, svoje premoženje domovini, da si pridobi Januša — dam Vislava, uboga sirota, vse svoji domovini po volji Boga. Ne prosi Januš, ne vračaj se — dana je beseda in nepreklicna je . . . Ne prosi Šved, prijatelj moj — a pridi, pridi na moj grob . . . Ko prisije mir ubogi Poljski, ko odleti duša uboge deklice v deželo miru in pozabe. Jadviga, moje siroto Januša — Vanda, moje sirote, bolnike, gospa Sofija, mojega očeta patra . . .“

Tako je priporočala, tako odkrivala svojo čisto dušo, ki se ni strašila žrtve — te prevelike žrtve . . . In vedno in vedno je ponavljala Jadvigino ime, iskalo je oko po prijateljih, se obračalo k vratom.

„Ona želi Jadvige,“ je rekel Januš tiho patru. „Kaj storiti?“

„Prositi jo, da pride. Vislava je imela nekoliko mržnje zoper knežno — kar je naravno, pa ji teži zdaj vest. Pomirila bi jo, da bi hotela priti.“

Poslali so sla h gospej Sofiji. In šla je po Jadvigo, jo pripeljala. Rada in nerada je šla Jadviga z njo. Nerada, ker ji je delo težko videti Januša ob Vislavi, rada, ker je bolela tudi njo vest. Z marsikatero pikro besedo je ranila Vislavo, ko je bila deklica pri njeni teti in je zapazila Jadviga, da zahaja Januš bolj radi Vislave tja.

Razjokala se je lepa, mlada knežna, ko je zagledala tako izpremenjeno nasprotnico. Zgrudila se je k nji in jo prosila: „Če sem te kdaj žalila, oprostite mi, ti sveta, čista duša!“

Iskajoče oči bolne so se ustavile ob nji. Vislava se je zavedala, je iskala Jadvigine roke, iztegnila levico k Janušu. Tista vroča, tenka roka je združila Jadvigino in Januševo. „Bodite srečna!“ je zašepetala in odhitela iznova v tuje kraje. Pa bile so bolj mirne njene predstave. Nabirala je cvetlice po čudolepem kraju. Tam so se pasle ovčice snežnobeke, tam je bil premil pastir — tam so roditelji, brati, vsi oni, ki so trpeli in upali, ki so umirali pod pra-

porom svete Device, za svobodo Poljske . . . In oni pastir jo kliče in vabi . . .

Ko se je bližala zadnja ura Vislavinina, je velel pater Česlav Janušu, da gre iz sobe, da ne moti mirni odhod čiste duše v večni vrt. Po hodnikih in na cesti so klicali in jokali: „Vislava! Vislava!“ V sobi je dajal pater umirajoči v roke znamenje odrešenja, je molil, je kropil in si otiral solze.

Januš je klečal pri vratih, bilo mu je čudno težko v duši, kakor pust sen. Kar sliši jasno svoje ime . . . Vislava kliče! Januš plane. Umirajoča gleda svetlo vanj — je razširila roke, se smehlja: „Januš!“

On skoči k nji. Pa naglo ji prešine bol obličje — udano poljubi križ, ga stisne na prsa — in izdihne.

X.

Pet let je bobnel po Poljski vojni grom, je metal svoje valove po Baltijskem morju, je odmeval od finskih in danskih otokov. Lakomnost in hrabrost, zvijača in moč je napela vse sile, da iztrga poljsko krono Janu Kazimiru. Pa se ni posrečil Karolu Gustavu drzni načrt. Hotel je biti vladar Poljske, hotel je združiti v svoji roki žezlo vseh treh skandinavskih držav: Švedske, Norveške in Danske in biti tako neomejen gospodar Baltijskega morja.

Pa Bog že poskrbi, da ne zrasto drevesa do nebes. Ko so napadli Danci, zvezani z Janom Kazimirom, Švedsko, in se je moral Karol Gustav umakniti iz Poljske, da brani svojo last, je imel sicer srečo, se mu je smejal up, da si podvrže Dansko. Ali sreča je opoteča. Povsod je zmagovalo poljsko orožje. Čarnjecki je prinesel obleganim Dancem pomoči, on je pobijal zmagovit Švede in jih podil z danskih otokov. Zaman so bila junaštva Karola Gustava. Celo leto se je upiral Kopenhagen, glavno mesto Danske, Švedom. Holandci so pritisnili na pomoč Dancem.

Obljube Jana Kazimira so spravile Friderika Viljema na njegovo stran. Obljuba, da zasede po Kazimirovi smrti poljski prestol, je sklonila ruskega carja, da je postal iz Švedovega zaveznika njegov sovražnik. Vrnil je Kazimiru vse pridobitve zadnje vojne in napadel Švede. Karolovega zaveznika Rakocija je podil zmagoviti Lubomirski iz dežele, podil ga je Tartar. Tako se je rešila Poljska razpada, ali miroval ne bi bil Karol Gustav, mirovati ni mislil. Kar upokoji nemirneža nagla smrt in ga ustavi v sanjah lakomnosti in časti.

Tedaj so sklenili Švedi in Poljaki olivski mir. Željno so ga pričakovali, burno so ga pozdravljale dežele in narodi.

Pa se je izlila nova nadloga po deželi: Vojska, ki ni dobila plačila, se ni hotela raziti. Vezala se je v družbe, je napadala in ropala kraljeva in duhovniška posestva. Lubomirski, prvi vojvoda vojske in glavni državni uradnik, se je sprl s kraljem, žlahta se je razdelila v dva tabora.

V takih razmerah ni čudno, če vidimo pomladi po sklenjenem miru na varšavski cesti oborožene jezdece. Deset jih je, ki jezdijo vkup, enajsti je pred njimi.

Junaške postave, vojaškega držanja, obraz lep, v njem tiho pričakovanje. Tak je enajsti jezdec, gotovo načelnik krdelca, tak je in njegova usnjata obleka, visoki škornji nam pravijo tudi, da je tujec, da je Šved. Tujec je. Pa se ozira na Vislo, na polja in gozdove kakor na davne znance, gleda, kakor da pričakuje nekaj lepega, kakor da se spominja nečesa prijetnega.

Se spominjaš, Unterstjerna, belih rok, ki so ti hladile vroče čelo? Upaš, ker je končana vojska? Se veseliš, da dovedeš ljubljeno deklico v svoj tihi dom med sive skale, kjer je ne bo več strašil nemir bojev.

Vsega se spominja, vsega upa, vse si predstavlja Unterstjerna. Dolga je pot od Švedske obali do Varšave. Pa on leti na nji, on gre k dragi. V nadah, srečen. Saj je rekla: „Pridi, ko se konča vojna.“ Zdaj, ko se ne vojujeta več kralja — zdaj ne bo odbila prošnje. Najprej se ustavi v Zjemblicah, da vidi, ni li morda zopet doma blaga Vislava, dobri pater Pokaži se, pokaži hrepeneči duši, Vislavin dom!

Nizki dvor, široka lipa — cerkev in vas. Pozdravljeni! Pozdravljena bajna trdnjava, v katero ga je poslala domišljija poizvedovalcev, katero je hotel zavzeti meglenege jutra s celim polkom. O ti čas vojne! Skrbiš za žalost in tudi za smeh. Ves polk pred okopom iz naseke; polk napram šibki deklici, mrtvaškemu sprevodu!

Tam so vrata, za katerimi jo je videl prvič, kjer mu je pogledala zaupno v obraz, v obraz tujca, napadalca dežele. Srečni dnevi, ko je čuval nad njeno hišo, nad angelsko glavico. O Vislava, poljskega jezera prenežen cvet. Zdaj te prenesem, te presadim v drugi vrt. Me pričakuješ — se oziraš? Glej, rekla si: „Pridi!“ in Unterstjerna je tu.

Mladi Šved razjaše in veli hlapcem, da počakajo na konju. On poizve. Če je tu, jo iznenadi, če je ni, jaše kar

naprej. Veselega koraka hoče mimo cerkve. Ustavi ga klic. Glej, pater Česlav. Kjer je on, ne bo daleč njegova varovanka. Pa kako se je spremenil pater. Ves je sključen, ves siv. In gleda ga pomilovalno. Zakaj? Morda se mu zdi neumno, da je prijezdil tako daleč, morda misli, da je prišel zastonj? Saj je rekla, da naj pridem, pater, in hrepenele so njene oči.

„Pater Česlav,“ hiti Unterstjerna in stiska burno starčkovo roko. „Kako veselje, da vas vidim. Kako se počutite, kako živite, dragi prijatelj?“

„Slava Bogu!“ je rekel pater. „Dokončujem svoj tek.“

„In Vislava? Se je vrnila iz Varšave? Je doma?“

„Se je vrnila — je doma.“

„Kako ji je, pater — kako se počuti? Se me spominja?“

„Upamo, da se počuti dobro. Gotovo se vas spominja.“

„Kje je — kje — da se ji poklonim?“

„Tam v rakvi.“

„Moli zopet pri očetu. Zlata dušica!“

„To se pravi“ Pater Česlav je vidno v zadregi. Unterstjerna prebledi: „Pater — ne, to ni mogoče . . . Vi vendar nočete reči . . .“

„Da, da, ubogi moj prijatelj,“ je pokimal žalostno Česlav in prijel Unterstjerno za roko. „Da, prijatelj — ona se je vrnila domov, ona se počuti dobro. Če ona ne, kdo naj se počuti, če ona ne?“

Unterstjerna je stal kakor omamljen. Vsa leta je upal — in zdaj . . .

„Prijatelj — pustila vas je pozdraviti, spominjala se vas je v svoji zadnji uri. Besedo svojo pa je bila dala Bogu.“

„In oni drugi?“

„Morate z menoj k njim. Januš in Jadviga sta v gradu. Gospod starosta in gospa Sofija pestujeta malo Vislavo in Mateja.“

„A kje je gospica Vanda?“

„V rakvi Čerskijevih. O bil je grozen čas . . . Vislava, naša bela roža je pustila Vandi in Jadvigi skrb za njeno ustanovo. Vanda je bila močna. Držala se je skoraj do konca vojne. Malo poprej jo je pobralo. Mlada vdova je povzela njeno častno mesto.“

„In ustanova?“

„Je dom invalidov.“

„Pater Česlav,“ je rekel Unterstjerna in segel za pas. „Tu zlato . . . Mislil sem, da ga bom rabil, vodeč domov ljubljeno Vislavo — a ona je že doma . . . Uporabite ga za njene sirote.“

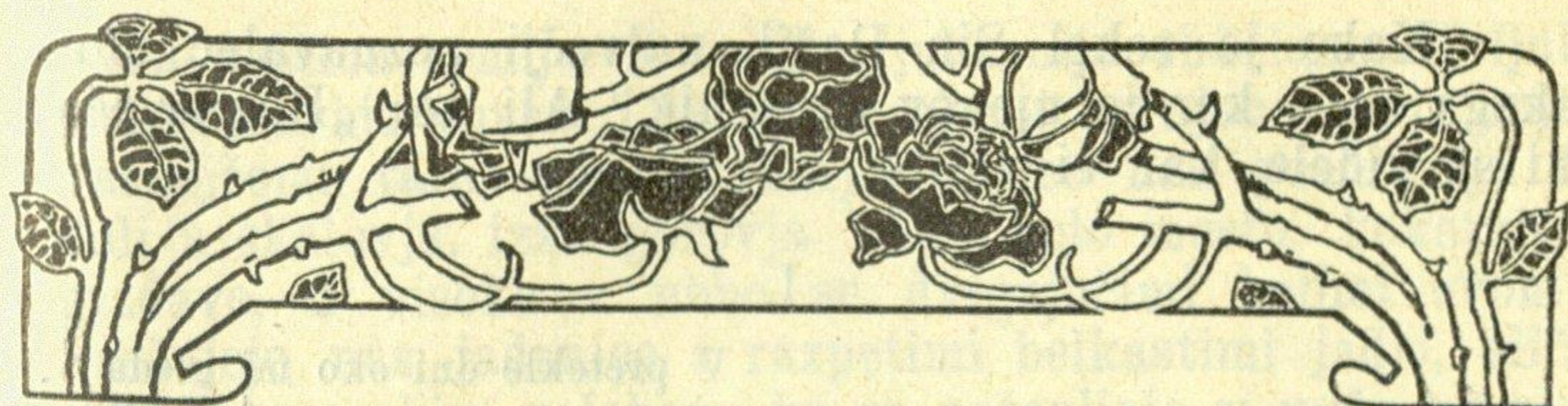
„Tega daru se veseli gotovo tudi Vislava. O Unterstjerna, če bo Poljska tudi še raztrgana in ponižana — vse čase bo imela dragocen biser, ki bo razžarjal up v prihodnjost. To je: Požrtvovalna poljska žena . . .“

„Da, pater. Narod, ki ima take žene, ne more propasti. Pustite me zdaj, pater, da jo pozdravim — na njenem domu —.“

Skozi odprti vhod je padel solnčni žarek v rakev. Igral se je na črnih črkah, ki so povedale in pravile z enim samim imenom Unterstjerni celo povest, lepote, blagosti nedvomljivega požrtvovanja, ljubezni do domovine. In dolgo je stal Unterstjerna tam in strmел na ime:

„Vislava.“

Po stopinjah Gospodovih.

Spomini na slovensko jeruzalemsko romanje v 1. 1910.

Spisal Ksaver Meško.

V Sveto deželo!

Razveselil sem se tega, kar se mi je reklo:
„V hišo Gospodovo pojdemo!“ (Ps. 121.)

Dolgo si hrepenelo, o nemirno srce! A glej, hrepenenje je izpolnjeno. Dolga leta si sanjala, o duša, o krajih, ki jih je Gospod posvetil s svojimi stopinjami, ko je priprost in siromašen romal pod pekočim solncem od vasi do vasi, od mesta do mesta, povsodi dobrote deleč, ki jih je z milim, nebeškim svojim pogledom blagoslavljal, ki jih je oškropil s solzami svojega usmiljenja in z dragoceno svojo krvjo.

Dolgo si sanjala, o duša, o njih, s svetimi spomini ožarjenih, z največjo, nebeško ljubeznijo posvečenih. Ker kdo ni spet in spet z nemirnim srcem razmišljal in sanjaril o njih? Kdo ni hrepenel po njih, ko je slišal o vseh velikih, božjih čudežih, ki so se godili v oni čudežni zemlji, ko je slišal in bral in je v bučnih dneh in v tihih pokojnih nočeh premišljal o oni največji žaloigri svetovne zgodovine, ki se je doigrala v njih? Enkrat da bi jih videl, enkrat da bi jih pobožno objel, jih goreče pozdravil zavzeti pogled — enkrat vsaj!

Izpolnjeno je hrepenenje! Sanje so postale resničnost, čarovito lepa istina.

Kako je rekel Sin Božji, največji poznavalec človeškega srca, ker je njegov Stvarnik? Ali ne: „Blagor očem, ki so videle, kar vi vidite . . .“*

I.

V pretekle dni oko mi gleda . . .
A. Fruntek.

Vožnja na morju — radost je! A včasih tudi napor in trpljenje.

Ni prijetno, naravno, če človek vidi okoli sebe vse bolno. Ker ob tem le prelahko še sam začuti neprijetne znake morske bolezni. Ker so bili mnogi romarji in skoro vse romarice prvič na morju, morska bolezen seve ni izostala in ni prizanašala.

A je tudi radost. Na širokem, svobodnem morju! Kako neznatno, malopomembno se dozdeva človeku vse, kar hiti mimo njega, ali kar je že za njim. In prostega se človek čuti — kakor ptica, ki pod sinjim nebom pluje v neskončnost. Kam? Ali novemu svetu nasproti, boljšemu življenju?

Le včasih pridejo spomini na ono, kar je za nami: razvesele, zaskete . . . A se spet pogreznejo v globočino srca, ko se misli pogrezajo v neskončnost, ki tiho in skrivnostno diha ob človeku, odrezanem od sveta in njegovih skrbi in njegove vsakdanjosti . . .

Dolg čas na ladji menda nikomur ni bil. Dnevni red je bil tako razdeljen, da je bilo ves dan kaj opravka: pobožne vaje, poučni in razvedrilni govori. In med 542 ljudmi, ki jih je usoda iz najrazličnejših krajev naše domovine privedla na tesne ladjine prostore, dolgčas ne najde izlahka prostora in doma. Tujci se drug drugemu približujejo, se spoznavajo, si postajajo domačini in prijatelji.

Ladja plove, plove . . . Mimo hite otoki s pustim, kamenitim obrežjem, z golimi gorskimi slemeni. A glej, sredi mrtve puščave stoji tu tam prijazna vasica — kakor lep spomin v puščavi življenja. Ob nji — slične oživljajočemu, veselemu upanju — majhne njivice. Z velikim trudom od blizu in daleč skupaj nanošene, izmed skalovja, kjer je

* „Mohorjeva Družba“ je že pred leti izdala lepo in temeljito knjigo „Jeruzalemski romar“ iz peresa učenega dr. Lampéta. Lani je izdala Trunkov obširni potopis „Na Jutrovem“. Meni je poverila nalogo, naj spišem kratke spomine na „prvo slovensko romanje v Jeruzalem“. Na ta poziv sem spisal te kratke črtice, v katerih pa se ne spuščam v natančnejše opisovanje svetih krajev in se, žal, tudi ne morem preveč pečati z ogromno, nad vse zanimivo judovsko zgodovino.

kaka peščica zemlje. Z veliko ljubeznijo obdelane. Z ljubosumno skrbjo čuvane; okrog in okrog ograjene proti najnevarnejšemu tatu: viharju, burji. Vmes nas pozdravlja kje doli s skalovja, izza gorovja lično belo mesto, koketno in gizdavo, z visoko v nebo se dvigajočimi belimi zvoniki. Srečujejo nas jadrnice z razpetimi belkastimi jadri, slične velikim morskim galebom, ko se potapljajo v vodo po plen, ki so ga z bistrim očesom iz višave zasledili. Črn, ogromen parobrod se izlušči iz meglene daljave; polagoma plove proti nam, od daleč pozdravi, se spet oddaljuje . . . Kdo? Odkod? Kam? — Kdo ve!

Medtem se bliža večer. Solnce pada kakor velikanska žoga, ki jo je vrgla nevidna roka, z nebesnega oboka na morsko plan. Kakor goreča barka plava po vodni gladini. Vsenaokoli se nebo zakrije s polprozornim dimom, z oblaki, ki zdaj zdaj čudežno, gorečo ladjo povsem zagrnejo. Iskre vrše na vse strani, perinje se utrinja, vse nebo gori, žari . . . Bledí, ugaša . . . Hipoma se plamteča ladja pogrezne v nevidne globočine.

Ali nismo v mladih letih brali, kako so s krvjo omakeževane roparske ladje po hudem boju zažgali in jih potopili na dno morja? Glej, sedaj gledamo isti prizor v resnici.

Nastaja noč, čudovita jutrovska noč. Na vsem morju mir in tišina. Šume le valovi, ki jih ladja neusmiljeno reže. Nad nami se razpenja čudežno modro nebo, posejano z zlatimi očesci, ki nemo, začudeno zro doli na nas . . . Duša se širi ob ti neizmernosti, v kateri se izgubljamó. Duh se potaplja v skrivnosti, ki jih čuti vsepovsodi, srce drhti ob njihovi nerazvozljivi globočini. Pač se trudi oko, da bi bralo v skrivnostnih črkah neba, pač se napenja uho, da bi vjelo tajne govorice, ki se zibljejo v vsemiru, vekovečni pogovor med nebom in med morjem — zaman, zaman . . .

Ure hite. Treba iti v kabino. V vročini in v težkem vzduhu kabine se poezija razprši. Nemirno spanje. Vsak hip stopa kdo — pač romar, ki ne more spati ali išče svoj prostor — po hodniku ob kabinah. S težko glavo se zbudimo; ob treh, ob štirih najpozneje; ker ob štirih je že vsa ladja polna življenja. Na krovu ob krasnem kipu Marije, „morske zvezde, upanja in rešiteljice mornarjev“, in pri vseh sosednih oltarjih duhovniki že darujejo sv. maše. Vsenaokoli kleče romarji; bolniki leže na vzvišenem prostoru na krovu. Čez ladjo brije hladna jutranja sapa; v daljavi se rdeči nebo; tam kmalu vzide solnce . . .

Pet dni tako, pet noči.

Zadnjo nisem več maral iti v kabino. Dušila me je neznosna vročina v nji. Zavil sem se v pelerino in sem legel na vzbočeno streho salona I. razreda. Tiščalo je, seve. A so večinoma tudi vsi drugi romarji spali na krovu, kjer je pač kdo našel kak prostor.

Okoli polnoči me je začelo zebsti. In ves trd sem bil od ne baš mehke postelje, znamenje, da mi še mnogo manjka za popolnost svetnikov, ki so spali na ostrem kamenju in sličnih blazinah, pa niti čutili niso, da so trde.

„Pogum!“ — sem se na tihem tolažil. — „V nekaj urah smo v Jafi.“

Najbolj sem tedaj hrepenel po enem: da bi prišel v lastno sobo, kjer bi se lahko mirno in nemoteno umil, osnažil in preoblekel.

Hvala Bogu, še tisti dan je bilo hrepenenje izpolnjeno: v Jeruzalemu, v frančiškanskem hospicu (hiša za romarje), „Casi nuovi“ (kaza nuova = nova hiša).

Še je noč naokoli. Zamislim se, bedeč zasanjam. Duh mi plove v mračne daljave, razsvetljene edino z besedo božjo, ki je z neizbrisnimi črkami zapisana v knjigi vseh knjig, v sv. pismu.

Zazrem pred seboj čudežno zgodovino dežele, ki smo se v njo s takim hrepenenjem napotili, zgodovino, polno najburnejših dogodkov, ki so večinoma vsi posledica zvestobe ali nezvestobe izraelskega ljudstva do Jehova, do Onega, ki „je bil, je in bo vekomaj“. Če diha skozi zgodovino vsakega naroda dih pravičnosti božje, ljubezni in srda Vsevečnega, čutimo ta dih božji tem jasneje in tem živeje v zgodovini judovskega ljudstva, „izvoljenega naroda Gospodovega, svečeniških sinov Večnega“.

Duševno oko zre očake: Abrahama, Izaka, Jakoba. Kakšno čudežno življenje! Dandanes je malo vladarjev in mogočnejšev tega sveta, ki bi imeli tako pisano zgodovino kakor ti priprosti nomadi (potujoči pastirji). Kaj je čudovitejšega, kaj zanimivejšega v zgodovini nego romanje Abrahama in Izaka na goro Morijo? Tam, kjer je stal pozneje tempelj in se je stoletja in stoletja dvigal dim in duh daritev proti nebu, naj daruje Abraham edinega sina Izaka. In mož gre molče svoj križev pot, zvest hlapec svojega Gospoda, s samo eno mislijo v srcu: „On je Bog in Gospod, jaz sem prah. Kako bi mu naj ne bil pokoren...?“ Potem sovraštvo med Ezavom in Jakobom in njih sprava. Slika,

kakor izrezana iz življenja. V starosti 130 let se Jakob napoti v Egipt, k sinu, ki ga je Vsemogočni zaradi ljubezni in pokorščine do očeta in zaradi neomadeževano ohranjene čistosti povzdignil do najvišjih časti. Stosedeminštirideset let dopolni Jakob, a še ob smrtni uri hrepeni po domovini, po Sveti deželi. „In ko je videl, da se dan njegove smrti bliža, je poklical svojega sina Jožefa in mu je rekel: „Ako sem milost našel pred tvojim obličjem, skaži mi ljubezen in zvestobo, da me ne pokoplješ v Egiptu; temveč da počivam pri svojih očetih, in me iz te dežele popelješ in v pokopališču mojih staršev pokoplješ.“ Odgovoril mu je Jožef: „Storil bom, kar si zapovedal.“ On pa je djal: „Prisezi mi!“ In ko je prisegel, je Izrael molil Boga in se je naslonil na posteljno zglavje.“ (I. Mojz. 47.) Tudi Jožef umira v Egiptu. A tudi on v vsi svoji časti in slavi ni pozabil domovine, ki ji je bil iz naročja iztrgan že s šestnajstim letom. Z ljubeznijo in s hrepenenjem misli na njo še pred svojo smrtjo. „In je rekel svojim bratom: Po moji smrti vas bo Bog obiskal in odvedel iz te dežele v deželo, ki jo je s prisego obljubil Abrahamu, Izaku in Jakobu. Tedaj nesite moje kosti s seboj iz tega kraja.“ (I. Mojz. 50.)

Čudovita ljubezen do domovine! Ti ljudje so bili tudi v kanaanski deželi brez stalnega bivališča, a kako vroče so ljubili svojo domovino. Danes pa ljudje tako malomarno in brezbrizno otresajo z nog prah rodne grude in s prahom iz src ljubezen ter nosijo brez kesa in brez bridkosti v duši svoje moči v tujino — na prodaj . . . Ni je menda knjige, ki bi s tako elementarno močjo govorila o ljubezni do domovine, o zvestobi rodnim krajem, kakor govori v svoji čudoviti priprostosti sv. pismo.

Za Jožefom — noč. Zgodovina, oziroma On, čigar roka zgodovino piše in deli luč in senco, določa srečo in nesrečo, je pustil priti na Izraelce gorje dolgoletnega suženjstva. Tedaj zbudi onega velikana, ki stoji kakor solnce v zgodovini izraelski: Mojzesa, ki mu navadni umrljivi ljudje niso mogli pogledati v obraz, tako je blestel v odsevu svetlobe božje, ki jo je smel gledati, mož, v katerega tudi mi strmimo vsi zavzeti in se vprašamo: „Kako je bilo mogoče — posebno v tedanjih razmerah — kar je ta mož storil? Kako je bilo mogoče, da je upognil železno voljo samodržca, mogočnejša Faraona? Kako je bilo mogoče, da je stal sam proti vsemu milijonskemu puntarskemu ljudstvu in ni za ped odnehal in je neukročeno voljo tega ljudstva

strl ter te trde tilnike do tal upognil? Kako je bilo mogoče, da je dal svojemu narodu tako čudežne zakone, do pičice določena pravila za vse, tudi najneznatnejše okolščine življenja, in je dosegel, da se je to neubogljivo ljudstvo tem ostrim in trdim zakonom pokorilo?“ — Odgovoriti si moramo: „Nemogoče bi bilo, če ne bi bil z njim — Jehova, Večni, ob čigar glasu se je tresla sveta gora Sinaj, pod čigar senco je drhtela puščava, ko je videla in čutila mimo iti senco njegovo . . .“

Ljudstvo pride pri Hebronu v Sv. deželo. Valovi Jordana se v globoki ponižnosti ustavijo ter naredo pot svojemu Gospodu in njegovemu ljudstvu.

Potem sodniki. Jozue, služabnik, učenec in prijatelj Mojzesov. Njega je še ožarjal svit, ki je žarel z blestečim odsevom skozi desetletja za Mojzesom. Za njim Gedeon. „Meč Gospodov in Gedeonov!“ — En mož v vsi dešeli, a reši ves narod. Nobenemu ljudstvu ni treba veliko mož; vsa zgodovina priča o tem. Večkrat je množica velikih mož, ali ki vsaj hočejo biti veliki in si domišljajo, da so veliki, nesreča za ljudstvo. En mož na svojem mestu odtehta lahko ves narod . . . Zato so Izraelci lahko s ponosom peli bojni klic svojega vojvode: „Meč Gospodov in Gedeonov . . .“ Jefte . . . Ubogi oče, ki mora darovati lastno hčerko . . . „In začela se je šega v Izraelu, in se je navada ohranila, da se Izraelove hčere vsako leto snidejo objokovat hčer Jefteja, Galaajčana, štiri dni.“ (Sodn. 11.) Samson, čigar rojstvo in moč je nerodovitni materi angel naznanil. Vso svojo moč posveti domovini. Blodi; ženske ga varajo. A zaupa v Gospoda, domovino ljubi. Ob enem spopadu pobije tisoč Filistejcev; mestna vrata izdere s podboji in jih zanese na vrh gore. Ves sovražni narod ga ne ukroti — a ukroti ga ženska; s svojo nezvestobo, s svojim izdajstvom ga pogubi. Z Gospodom spravljen umre — žrtev lastnega maščevanja. Najmogočnejši sodnikov, a najslabotnejši, ko zagleda devico — tujko. Zaradi nje je izgubil obe očesi in življenje . . .

Samuel, od Boga izprošeni, ki služi v templju, z efodom prepasan kakor levit, dasi je še deček, pod efodom sukunjico, ki mu jo vsako leto mati prinese gori v Silo. Za Helijem, blagim možem, a preslabim očetom, sodi on in vodi ljudstvo. A se postara. Njegova sinova ne poznata pravičnosti, kakor je nista Helijeve. Zato hoče narod kralja. Samuel se žalosti, se ustavlja. A Gospod mu govori:

„Slušaj glas ljudstva v vsem, karkoli ti poreko; zakaj oni niso zavrgli tebe, ampak mene, da naj ne kraljujem nad njimi.“ Savel, prvi kralj. Mogočen, dokler hodi pred Gospodom. A ko Gospoda zapusti, Gospod tudi njega zavrze. Savel pade s svojimi sinovi na gori Gelboi. In naslednik njegov, David, pesnik in prerok Gospodov, zaplaka: „Gore Gelboe, od sedaj naj ne pada na vas ne rosa, ne dež, tudi naj ne bo na vas njiv s prvinami; zakaj tam je bil proč vržen ščit junakov, ščit Savlov, kakor da ne bi bil z oljem maziljen. Brez krvi pobitih in brez masti junakov se ni nikoli vrnila Jonatanova puščica, in meč Savlov ni nikoli prazen prišel nazaj. Savel in Jonatan, ljubezniva in lepa v svojem življenju, tudi v smrti nista bila ločena; bila sta hitrejša nego orli in močnejša nego levi. Hčere Izraelove, plakajte po Savlu, ki vas je v veselju s škrlatom oblačil, ki vam je dajal zlate lepotije v ozaljšanje. Kako so popadali junaki v boju! Jonatan je ubit na tvojih višavah! Žalujem po tebi, moj brat Jonatan! Ti prelepi in in ljubeznivejši nego ženska ljubezen! Kakor ljubi mati svojega edinega sina, tako sem jaz tebe ljubil! Kako so popadali korenjaki, in je poginilo vojskino orožje!“

David, mož pesmi, mož mogočne, veličastne besede, čigar spev je kakor vihar, ki lomi tisočletne cedre na Libanonu, in kakor pesem uspavanka ljubeče mlade matere, mož trpljenja in solz, udarjen po lastnem sinu Absalomu. „Absalom moj sin, moj sin Absalom . . .“ A ga ni več! Zemlja je odprla svoje žrelo in ga je požrla, kup kamenja krije grob nesrečnega.

Salomon, najmodrejši vseh ljudi, ki ga je prišla kraljica iz daljne Sabe poslušat in občudovat v njegovi modrosti, učenosti in v njegovem veličastvu; Salomon, ki postavi Gospodu hišo, kakoršne ni imel ne prej ne slej . . . A Salomon zapusti, od žen, tujk zapeljan, strah Gospodov. Na „Gori pohujšanja“ postavi svetišča paganskim bogovom in gaje malikom svojih žen.

Že se dopolnjuje, kar je napovedal Izraelcem Samuel: „To bo pravica kralja, ki bo nad vami kraljeval: jemal bo vaše sinove in jih bo deval na svoje vozove ter si bo napravljaj konjenike in tekalce pred svojimi vozovi in si bo postavljaj tisočnike in stotnike in oratarje svojih njiv in žnjece svojih setev in kovače svojega orožja in svojih voz. Vaše hčere pa bo naredil mazilarice in kuharice in pekinje. Tudi bo jemal vaše najboljše njive in vinograde

in oljnice ter jih bo dajal svojim služabnikom. Desetil bo pa tudi vaše setve in pridelke vinogradov in jih bo dajal svojim skopljencem in svojim služabnikom. Tudi vam bo jemal hlapce in dekletke in najlepše mladeniče in osle in jih bo deval k svojemu delu. Tudi vaše črede bo desetil, vi pa boste njegovi sužnji. In vpili boste tiste dni zoper svojega kralja, ki ste si ga izvolili; toda Gospod vas ne bo uslišal tiste dni, ker ste hoteli kralja.“ (I. Kralj. 8.)

Kralji. Dobri in slabi, slabi in dobri, bogaboječi in izzivajoči s svojimi krivicami srd božji. Puntí . . . vojske s sovražniki in med brati . . . kri teče v potokih . . . prestoli se zibljejo . . . Ljudstvo je zbegano . . . „Kdo nam je gospod, in kaj je volja božja?“ — Po vsi deželi se glase klici zbeganosti, dvomov, zmešnjave . . .

Tedaj pošlje Gospod preroke.

Duh božji napolni Elija, gorečnika. Kralji trepetajo pred njegovo besedo, v strahu in v upanju drhti ves narod, ko on spregovori. Neprestan boj z mogočnejši tega sveta, ki so ljudstvu le v škodo in v pogubo, ne v blagoslov in srečo, je njegovo življenje. Ob hudobiji in zlobnosti kraljev opeša celó njegovo za vse dobro in sveto goreče srce.

„Zadosti mi je, o Gospod, vzemi mojo dušo; zakaj nisem boljši od mojih očetov.“ (III. Kralj. 19.)

A duh božji mu vlije v srce novih moči. — Na gorečem vozu je vzel Gospod gorečega svojega služabnika v nebesa. A plamen velike njegove duše žari skozi stoletja. Da se je v Janezu Krstniku nanovo prikazal, mislijo Judje. Celó Kristusa Gospoda imajo mnogi za iz nebes se vrnivšega Elija.

Jeremija, mož, ki ga je duh Gospodov zbudil ob času največje bede izraelskega kraljestva, a mu je obenem vdihnil v srce do neba plamtečo ljubezen do nesrečne domovine. Bič srdú Gospodovega s strašno močjo pade na nezveste sinove Izraelove; a nobenega srca ne zadene tako pekoče kakor veliko, v ljubezni goreče srce Jeremijevo.

„Zakaj je moja žalost vedna, in moja rana neozdravljiva in se noče zaceliti?“ (Jer. 15.)

Nihče ni nikoli svojega naroda bolj ljubil, nihče ni nad svojo domovino več solz prelil nego ta prerok, mož trpljenja in žalosti.

„Moje oči točijo noč in dan solze in ne jenjajo, ker z groznim razdejanjem bo potrta deviška hči mojega ljudstva z neizrečeno veliko nadlogo. Če grem na polje, glej, z mečem

pobite! Če pridem v mesto, glej od lakote končane . . .“ (Jer. 14.)

A nihče v vsi deželi ni okusil več nasprotovanja, več sovraštva.

„Gorje meni! Mati moja, zakaj si me rodila, moža, s katerim ima vsak prepir in razpor po vsi deželi?“ (Jer. 15.)

„In ko je Jeremija vse izgovoril, kar mu je bil Gospod zapovedal, da naj govori vsemu ljudstvu, so ga zgrabili duhovni in preroki in vse ljudstvo, rekoč: Umreti mora!“ (Jer. 26.)

A beseda Gospodova ni bila za šalo govorjena, ni bila vetru izročena. Postala je krvava resnica: Nabuhodonozor pomandra v tla Jeruzalem (l. 588) in požge tempelj Salomonov, čudež sveta; Jude odvede v babilonsko sužnost.

„Pota na Sion žalujejo, ker nikogar ni, da bi prišel k praznovanju; vsa njena vrata so potrta, nje duhovni zdihujejo, nje device so nesnažne, sama je vtopljena v bridkosti . . .“

(Žal. 1.) V daljnem Babilonu pa žalujejo in jokajo Judje: „Ker so naši očetje zavrgli voljo Gospodovo in so grešili, sedimo mi žalostni ob rekah babilonskih in plakamo . . .“

A blagi Cir razglasi: „Kdor je izmed ljudstva Gospodovega, naj gre gori v Jeruzalem in naj zida hišo Gospodovo . . .“ (l. 536.) A ta hiša božja ni bila kakor Salomonova. Judje jokajo, a prerok Hagej jih v duhu Gospodovem tolaži: „Kdo je izmed vas, ki je videl to hišo v njenem prvem veličastvu? In kakšno vidite zdaj? Ali ni taka, kakor da je ne bi bilo pred vašimi očmi? . . . A to govori Gospod vojskinih trum: Še malo časa je, in bom pretresel nebo in zemljo in morje in suho. In pretresel bom vse narode in prišel bo Zaželjeni vseh narodov; in napolnil bom to hišo z veličastvom, pravi Gospod vojskinih trum.“ (Hag. 2.)

Pride noč in gorje za časa krutega Antioha, kralja sirskega. A glej, v noči svetlo blestijo junaški bratje makabejski . . . Napoči slavna doba Makabejcev, ki so z mečem in krvjo pisali svojo zgodovino, blagoslovili jo s svojo ljubeznijo do Boga in do naroda, zapečatili jo za veke z junaško smrtjo . . .

Za njimi spet mrak, propad. Jeruzalem se v hudobijah pogrezne globlje nego Sodoma. Ljudstvo se cepi; stranke se vdajajo malenkostim in se povsem v njih izgubljajo . . . Vsak narod, ki je preč propadom, se zarije v malenkosti.

Eno veliko in veličastno delo so dovršili Judje v ti dobi: Herodov tempelj. Ni bilo to le delo polpagana Heroda, bilo je delo vsega judovskega ljudstva. Svoje bogastvo so

vzidali v to čudežno stavbo, na kateri je delalo 10.000 najizurjenejših delavcev in umetnikov pod vodstvom in nadzorstvom 1000 duhovnov, in vse svoje pričakovanje in svoje hrepenenje in vso svojo vero.

Ker srca vseh, posebno dobrih in pobožnih v narodu, so drhtela od tajnega hrepenenja in pričakovanja: „Zdaj zdaj mora Mesija priti! V ta tempelj stopi posvečena njegova noga!“ In iz vseh blagih duš so puhtele dan na dan proti nebu vroče molitve: „Rosite ga, nebesa, od zgoraj, in vi oblaki, dežite pravičnega. Odpre naj se zemlja in naj rodi Zveličarja . . .“ (Iz. 45.)

Globoka, žalostna noč . . . Tisočero oči strmi iz nje v daljavo, pričakujoč odrešilne zarje, tisočero src išče poti iz mraka in bede . . . Ne poznajo je, ne najdejo je. Edini on, ki bo „Luč sveta“, jo more pokazati.

A glej, že prihaja zarja, predhodnica in znanilka dneva in solnca — Janez Krstnik, najmogočnejši vseh prerokov, mož trdne volje kakor skale, med katerimi je zrasel, širokega obzorja kakor nebo, ki se je noč za nočjo v svoji neskončnosti nad njim bočilo, v čigar čudovitih tisočletnih črkah je veliki njegov duh bral skrivnosti božje, ki mu je v veličastni svoji molčečnosti govorilo glasneje nego drugim deset učiteljev in skladi knjig. Zato pa je njegova beseda bila tako mogočna, da je kakor grom zazvenela po vsi deželi, je vse zaspane zbudila, vse lene zdramila, priklicala k sebi visoke in nizke, ves narod.

„Delajte pokoro, zakaj nebeško kraljestvo se je približalo! . . . Ne, jaz nisem Kristus . . . Sredi med vami stoji, ki ga vi ne poznate. On je, ki za menoj pride in je bil pred menoj, kateremu jaz nisem vreden jermenov od čevljev odvezati.“ (Jan. 1.)

Glej, v daljavi je iz morja s čudovitim svitom planilo solnce. Z blestečim plamenom, ki jemlje vid, se dviga v višave, veličastno in neskončno lepo . . .

Glej, ali ne stoji ob solncu Pričakovani narodov, a od Judov nepoznani, Jezus iz Nazareta, in širi plamteče roke čez vse nebo, ves svet objemajoč, vse narode blagoslavljaajoč?

Pozdravljeno, solnce . . . Luč sveta, tebi čast! Tebi slava, Kristus Gospod, Sin živega Boga, cilj in konec našega hrepenenja . . .

Pozdravljeni, posvečeni kraji!

Pred nami se dviga iz morja Jafa, cilj naše ladje.

III.

Prigodilo se je pa, da se je veliko dni mudil v Jopah pri nekem Simonu, strojarju. (*Dej. ap. 9.*)

„Jafa! Jafa!“

S tako srečnimi obrazi, s tako gorečimi očmi so menda strmeli proti obrežju Kolumb in njegovi tovariši, ko so po dvamesečni vožnji na „Santi Mariji“ 12. oktobra 1492 zjutraj zagledali pred seboj novi svet, in tako veseli so vzklikali:

„Zemlja! Zemlja!“

Vse se gnete na krovih; nihče ni več bolan, vsi so kakor nanovo oživljeni.

S kakšnimi čuvstvi so pozdravljali to mesto, ki se belí pred nami, pač v 12. stoletju evropski vitezi, s križem na prsih, pod križem srce polno vere in polno hrepenenja, da s svojimi meči in s svojo krvjo to deželo, po kateri je stopal Kristus Gospod, iz rok nevernikov rešijo! Morje, ki se tako čudovito modro lesketa pod nami, je pilo potoke njihove krvi, a tudi potoke saracenske. Velik čas velikih mož, velike vere, velikega navdušenja . . .

Zgodovina mesta sega nazaj v najstarejše čase, v mrak časov. Noe je baje tukaj šel na ladjo; tudi njegov grob naj bi bil tukaj. Prerok Jona pride sem, ko hoče ubežati besedi božji, ki ga je poslala pokoro oznanovat v Ninive. „Jona se je pa napravil, da bi v Tarsus zbežal izpred obličja Gospodovega; in je šel tja v Jope in je našel ladjo, ki je šla v Tarsus; in je plačal brodnino in je stopil vanjo, da bi šel z njimi v Tarsus izpred obličja Gospodovega.“ (*Jona 1.*)

Hiram, kralj tirski, pošlje v Jope na splavih po morju cele gozdove libanonskih ceder za zidanje Salomonovega templja. Simon Makabejec si mesto osvoji in napravi ob njem brodišče (*I. Mak. 14, 5.*). A za vlade Juda Makabejca „so Jopljani storili tako hudobijo: prosili so Jude, ki so z njimi prebivali, da bi šli v ladje, ki so jih bili napravili, z ženami in z otroci, kakor da ne bi bilo nobenega sovraštva med njimi . . . a so jih, ko so se bili na globoko pripeljali, nič manj nego dvesto potopili. Ko je pa Juda zvedel to grozovitost, ki je bila storjena ljudem njegovega rodu, je dal povelje možem, ki so bili z njim, in ko je bil poklical Boga, pravičnega sodnika, je šel zoper ubijalce svojih bratov in je ponoči zažgal brodišče in popalil ladje, nje pa, ki so bili ognju ubežali, je pokončal z

mečem.“ (II. Mak. 12.) Peter ozdravi v Jopah, od kristjanov iz Lide na pomoč poklican, blago Tabito ali Dorko. To pomnoži število vernikov v Jopah. Peter ostane dalje časa v hiši Simona, strojarja ali usnjarja. Tukaj, kjer širna morska cesta vabi med zapadne narode, med pagane, odkoder ponese ob času, od Boga določenem, on in brat v Gospodu, „izvoljena posoda Gospodovega imena“, Pavel, ime Gospodovo zapadnim paganom, pouči Bog Petra v prikazni, da v cerkev božjo niso poklicani le Judje temveč vsi narodi. V molitvi vidi padati z neba posodo, podobno velikemu prtu, v kateri so bile vse četveronogate in lazeče živali zemlje in ptice neba. Komaj trikratna prikazen izgine, pridejo po Petra odposlanci stotnika Kornelija, pagana oziroma poljuda. (Dej. ap. 9, 10.)

Lepo mesto je Jafa. Lepše, če ga človek gleda z morja, nego če hodi po deloma ozkih in umazanih, deloma širokih, a neskončno prašnatih njegovih ulicah.

To nekdanj slavno mesto je tudi še sedaj znamenito, ker so tu vrata v Sveto deželo. A ta vrata čuvajo okoli in okoli ostre skale, ki grozeče štrle iz morja in ladjam neizprosno branijo pristop do mesta.

Pravili so nam, da so bogati Angleži ponujali Turkom milijone, s katerimi bi naj to skalovje odstranili. A Turki so hvaležno odklonili. Naravno! Boljši in zanesljivejši čuvaji mesta so ti ostri grebeni nego največje pomorske ladje.

Vsaka došla ladja mora vreči sidro zunaj na odprtem morju. Domačini pa čakajo z velikimi čolni, v katerih prepeljujejo došle popotnike v mesto.

Ko smo stopali v čolne, je bil krik naravnost divji. Jutrovec ne more mirno in tiho govoriti, priprosto ljudstvo namreč.

Potem ona napol vratolomna in smrtnonevarna, napol zabavna in vesela vožnja med divjimi, zobčastimi čermi.

„Bakšiš! Eine Krone!“ — kriči z divjim glasom visok, zagorel Arabec. Močan je, da bi nas z eno roko vse pometal v morje, gleda pa divje, kakor bi se nas hotel kar lotiti.

Na ladji so nam opetovano zabičevali, naj ne dajamo več bakšiša (dar, napitnina) nego po 20 v, ker so prevozniki tako že od romarskega vodstva dobro plačani.

Prvi mu da 20 v. Arabec jih pogleda in jih zaničljivo vrže v vodo. — „Eine Krone!“ — kriči še bolj divje. Navadno govori tukaj vsak, kdor ima s tujci kaj opravka,

vsaj nekaj besed nemški. Avstrijce pa smatrajo — hvalo za to smo dolžni naši politiki in našim zastopnikom v tujini — vsi jutrovci za Nemce ali „Švabe“. — Da mu drug 20 v. A jih istotako prezirno vrže v morje. Zaporedoma tako. Kmalu nam je tega dovolj. „Ničesar mu ne dajmo!“ Spravimo dvajsetice. Arabec se z divjim vpitjem in z grozečimi očmi vrne na konec barke in sede. Dobro, da njegovega zmerjanja in srditih groženj ne razumemo. — „Ko bi nas tukaj prekucnili ali zapeljali na skalo, pa nikoli ne vidimo Jeruzalema!“ — je morda marsikdo mislil. A ni bilo tako hudo. Več krika nego je bilo vredno. Čez nekaj časa vstane drug, pametnejši. Ta se zadovolji z dvajseticami, jih nekoliko tiše pobere in mirno spravi.

Na obrežju nas pričakujejo: avstrijski konzul v Jafi, rodom Slovenec, g. prelat dr. Ehrlich, vodja avstrijskega hospica, g. dr. Zoré, ki je bival tedaj že eno leto v Sveti deželi in je izvrsten poznavalec tamošnjih razmer, in g. o. Benigen Snoj, naš ljubeznivi voditelj po svetih krajih.

Srčno se razveselimo, ko zagledamo drage znane obraze.

Prva naša pot je bila v frančiškansko cerkev, kjer smo imeli zahvalno pobožnost.

Ko se v hotelih nekoliko okrepčamo, gremo v groznem prahu, ki na Jutrovem nikjer ne manjka, in v žgoči vročini na kolodvor. Dva vlaka čakata na postaji. Sami prvi razredi! Le da so nekoliko slabši nego naši tretji!

Srce se širi, oko strmi in uživa: peljemo se skozi čudovite nasade, pravi raj na zemlji — po saronskih planjavah. Naši vrti so malenkost proti tem nasadam. Še v Visoki pesmi se primerja krasota neveste s krasotami saronskimi: „Jaz sem cvetlica v Saronu in lilija v dolinah.“ (Vis. pes. 1.)

A le kmalu postaja zelenje redkejše, vrtovi manjši: peljemo se v puščavo. Pesek, kamor sega oko. Tu tam kaka njiva; na nji felahi (kmetje) v umazanih oblekah, do kolen segajočih. Neumiti, napol nagi otroci bežijo čez njive proti vlaku, molijo roke proti nam in kričijo: „Bakšiš“. Po sredi polja — ceste brž tako ni — se počasi pomika dolga karavana, kamela za kamelo, z vrvjo druga k drugi privezana. Za njimi stopa Arabec, puško na rami. Tam velika čreda ovac, koz, kamel. Ob njih otroci in možje z dolgimi palicami, včasih kak jezdec v slikoviti obleki na konju, ki bi ga kralj z radostjo in s ponosom jezdil. Glej,

pod progo studenec. Ob njem polno nizkih, umazanih šotorov. Pred šotori še bolj umazane ženske, razcapani otroci. Čez polje pa v počasnem koraku jezdijo možje na čudovitih konjih, oboroženi z dolgimi puškami.

Prihajamo med gorovje. Vse divje, razdrapano in razdejano. Orli sede na visokih čeréh ali se v velikih tolpah zibljejo v zraku nad gorovjem. „Kjerkoli je mrtvo truplo, se zbirajo orli.“ (Mat. 24.) Tukaj so bivali nekoč Filistejci. Umevno je, da je Samson v teh neštevilnih duplinah nalovil 300 lisic. Tudi razumemo, da so v taki neznosni vročini te lisice z gorečimi bakljami, katere jim je Samson na repe privezal, požgale Filistejcem pšenico, ki je ravno dozorevala.

V vseh kupejih pojejo, molijo. Živahno življenje.

Gorovje se znižuje. Ob pobočju rase trta, ki se šibi pod težo grozdja. Obstožimo sredi proge.

Iz majhne vasice na hribu prihitijo otroci z grozdjem. Komaj slišijo slovensko besedo: „Kupite!“ takoj ponavljajo: „Kupite! Kupite!“ Obenem pa stegujejo roke proti oknom kupejev in kličejo, česar so najbolj vajeni: „Bakšiš, kakšiš!“

Gorovje se razgrinja, prikazujejo se večje vasi. Tri ure se že vozimo, vsak hip moramo zagledati težko zaželjeni cilj. Vse sili k oknom. Ob progi vrtovi, velike hiše, najbrž samostani. Res, iz oken nam redovnice mahajo z robci v pozdrav. Že vstajajo pred nami visoki zvoniki, morje hiš.

Vsi si brišemo oči.

„Jeruzalem . . .!“

IV.

Naše noge stoje v tvojih preddvorih, o Jeruzalem. (Ps. 121.)

Med velikim hruščem se zvrstimo v procesijo in korakamo v mesto.

S Siona, na katerem kraljuje veličastna nova cerkev nemških benediktincev „Beuroncev“, nas pozdravlja čudovito skladno in sladko zvonjenje. Ne vem, če sem že kje slišal tako lepo zvonjenje.

Pozneje so mi prijazni očetje pravili, s kakšnimi velikimi težavami so te zvonove spravili iz Nemčije. Iz Hamburga so jih pripeljali po Atlantskem oceanu in po Sredozemskem morju v Jafo. A tukaj jih turška železnica ni marala sprejeti, ker so bili pretežki. Tako so jih morali z velikanskimi težavami na vozovih prepeljati v Jeruzalem.

Cerkev stoji na prostoru, ki ga je nemški cesar dobil od sultana v dar in ga je podaril nemškim katolikom. Ker je ves Sion mohamedancem svet kraj, posebno zaradi groba Davidovega, ki ga tam časte, Turki te zemlje za noben denar niso marali prodati. A sultan je kratkomalo rekel: „Vsa zemlja v državi je moja!“ In jo je podaril Viljemu, ki je, kakor znano, dober prijatelj in zaščitnik Turkov.

Kraj je za kristjane velikega pomena. Ker takoj ob sedanji sionski cerkvi je hiša, kjer je postavil Gospod zadnjo večerjo. Zdaj je mošeja. Na praznik Marijinega Imena smo si po slovesni novi maši, ki jo je Bogu daroval na tem, za novozakonsko službo božjo pač najpomembnejšem kraju, naš blejski rojak g. Šmit, šli ogledat te prostore. A znamenje naše skupine, ki je imelo na vrhu le prav majhen križec, so nam že takoj ob vhodu na dvorišče vzeli. Da bi s križem ne omadeževali groba Davidovega, onega Davida, ki je po Kristusu Odrešeniku tako hrepenel!

Tukaj je prišel na apostole na binkonštni praznik sv. Duh; tukaj je Mati Božja umrla ali v Gospodu zaspala. Zato se kraj in cerkev imenujeta „Dormitio beatae Mariae Virginis“.

Pozneje smo hodili na visoki zvonik, odkoder je krasen razgled in pregled čez mesto in okolico.

Poleg cerkve je novokupljeno katoliško pokopališče. Kmalu po našem odhodu so tam položili k dolgemu spanju p. Cirila, ki nam je tako ljubeznivo razkazoval Sion in nam povedal o Jeruzalemu marsikako zanimivost, na pr. kako je bilo prejšnje leto ob izpremehi na prestolu v Carigradu že vse določeno in pripravljeno, da Turki vse kristjane v Jeruzalemu pomore. Sreča le, da je za stvar zvedel vojaški paša jeruzalemski. Ta je poklical civilnega mestnega poglavarja in mu je kratko rekel, naj na ljudstvo pomirjevalno vpliva. „Ker če umore le enega kristjana, pade tudi tvoja glava.“ To je pomagalo!

Pri zidanju cerkve so Arabci krasno pokazali svojo moč. En sam delavec je med petjem in klicanjem preroka Davida, ki mu je ta kraj posvečen, in ki naj zato pomaga in nosilca na nevarni poti varuje, nesel na zvonik kamen za stopnice, težek 400 kil! Toliko in ne več smejo kameli naložiti!

Pri nas bi mnogi delavci — vsi gotovo ne, tako vsaj upam — tako težko delo menda precej drugače opravljali. Najpoprej bi se „pokrepčali“ z žganjem; težko tudi, da bi

klicali na pomoč Boga in Davida; bolj verjetno je, da bi sirovo kleli; nazadnje pa bi se vse skupaj, nosač in tovor, prekucnilo v globočino... Je že tako: druge dežele, druge navade! Če pa si mi Evropejci ob svoji omiki in oliki domišljujemo, da smo boljši ljudje nego neuki, priprosti jutrovci, se dostikrat zelo motimo...

V dolgi procesiji, ki je ustavila za nekaj časa na cestah in ulicah ves promet, med petjem litanij in nabožnih pesmi, in med molitvijo žalostnega rožnega venca — a s klobuki na glavi, ker na Jutrovem ni navada, da bi pri molitvi klobuke snemali, kar zaradi velike vročine tudi ni varno — smo prišli v cerkev Božjega groba, ki je pač prvi cilj vsakega romarja, ko pride v sv. mesto.

Nekako čudno in tesno je tujcu pri srcu, ko prvikrat stopa po teh ozkih ulicah in se prerije in previje po njih do popolnoma zazidane cerkve. Vsak bi pričakoval ogromno svetišče na veličastnem trgu, nekaj sličnega kakor je cerkev sv. Petra in Petrov trg v Rimu. Saj bi bilo to le primerno temu najsvetejšemu kraju, kjer se je naše odrešenje dovršilo, in kjer je Kristus Gospod s svojim vstajenjem od smrti resničnost svojega nauka in istinitost svojega božanstva čez vse dvome dokazal in za vse veke zapečatil.

A ni tako. Povsem obkrožena in obzidana od hiš stoji cerkev, kakor bi jo vsakdanje stavbe hotele med seboj zadušiti in tako za vedno izbrisati spomin na nepojmljive skrivnosti, ki so se na teh tleh vršile.

Le majhen prostor je pred pročeljem, vedno je poln prodajalcev, ki ponujajo romarjem svoje odpustke, in poln beračev, kruljevih, enonogih, enorokih, enookih, slepih. Menda tudi spijo tukaj. Ker če greš ob štirih zjutraj, ko turški vratarji cerkvena vrata odpró, tod mimo, se ti nenadoma iztegne iz teme naproti suha roka, in visok, skoro jokajoč glas zaprosi: „Bakšiš, bakšiš!“

Vstopimo v cerkev. In glej, še bolj težko in tesno nam postane pri srcu!

Ob vhodu, na pragu in v cerkvi sami stoje in sede turški vratarji. Kadijo cigarete, glasno se pogovarjajo in smeji. Na cerkvenem tlaku kurijo in si kuhajo kavo; popoldne navadno ležé leno stegnjeni na blazinah, ki jih imajo razgrnjene na vzvišenem prostoru ob vhodu, v nekaki kapelici.

Žalostno in čudno! Mohamedanci strogo zahtevajo, da se v njihovih mošejah vsak obiskovalec spodobno vede.

Sicer počí revolver ali zablísne handžar! Celo na trgu ob Omarjevi mošéji nihče ne sme kaditi, še manj si seve dovoliti kako drugačno nekorektnost ali nespodobnost. In prav je, da to zahtevajo! Ker ni grše stvari nego nespodobno vedenje na svetih krajih. In človek ne kaže kmalu s kako stvarjo tako jasno sirovosti in podivjanosti srca — in naj nosi najfinejše rokavice, je vseeno, le še večja sramota zanj — nego ravno s tem, da z grdim vedenjem skrúni svete kraje in žali čúvstva vernikov. A zato bi pač tudi kristjani smeli od Turkov zahtevati, da ne žalijo in ne motijo naših pobožnosti v tem za nas najsvetejšem svetišču. A je pač povsodi in za vse dvojna mera. Kdor ima moč, ima tudi pravico!

V prejšnjih časih so vse romarje na trgu pred cerkvijo prešteli. In šele, ko je vsak plačal določeno vstopnino, ki je znašala po 5 do 12 zlatov, so smeli vstopiti. Tako so morali ubožni romarji večkrat dolgo čakati pred svetiščem; šele ko so premožnejši zložili in plačali za nje vstopnino, so smeli v svetišče. Tudi zdaj cerkev ni vedno odprta. Po sedmi uri zvečer ne pride nihče v njo in nihče iz nje. Pomisliti pa je treba, da imajo očetje frančiškani za cerkvijo majhen samostan, in so edini vhod in izhod ravno ta cerkvena vrata. Gotovo ne posebno prijetno!

Pred nami in okoli nas — očrneli zidovi. Na desni ob vhodu visoka mračna skala: Golgota. Pred nami na tleh velika rdečkasta plošča, 2 m 70 cm dolga, 1 m 30 cm široka, 30 cm visoka. Ta krije in varuje kamen, na katerem sta Jožef iz Arimateje in Nikodem Gospodovo truplo mazilila. Ob njem stoje dragoceni svečniki, nad njim vedno gori osem srebrnih svetilnic. Pod svetilnicami visijo srebrne črke, ki kažejo, čigava last da je svetilnica, in sicer L (Latinci, mi katoliki), I (Grki), A (Armenci). Ti trije imajo pravico do svetišča Božjega groba kakor tudi v Betlehemu do kapelice Gospodovega rojstva.

Ob kamenu romarji poklekajo, ga pobožno poljubujejo in se ga dotikajo z rožnimi venci in drugimi spominki, ki s tem zadobe popolne odpustke za smrtno uro.

Na levi je majhen, z železom ograjen prostor, kjer so stale pobožne žene in gledale na Kalvarijo in na Gospoda, na križu visečega.

Med visokimi, oglatimi stebri pridemo v sredino cerkve. Ravno pod visoko kupolo stoji majhna kapelica (8 m 25 cm dolga, 5 m 55 cm široka, 5 m 50 cm visoka).

V ti kapelici je ono sveto mesto, kamor so nam od najnežnejše mladosti vsako leto ob Veliki noči romale vse pobožne misli: grob Gospodov.

„... Jožef iz Arimateje (ker je bil Jezusov učenec, toda skrivaj iz strahu pred Judi) je Pilata prosil, da bi smel sneti Jezusovo telo. In Pilat je dovolil. Prišel je tedaj in snel Jezusovo telo. Prišel je pa tudi Nikodem, ki je bil prvič ponoči k Jezusu prišel, in je prinesel mire in aloe, okoli sto liber. Vzela sta tedaj Jezusovo telo in ga zavila v tančico z dišavami vred, kakor je pri Judih šega, da pokopavajo. Bil je pa na tistem kraju, kjer je bil križan, vrt in na vrtu grob, v katerega še nihče ni bil položen. Tja sta tedaj zaradi dneva pripravljanja Judov (na praznik), ker je bil grob blizu, Jezusa položila.“ (Jan. 19, 38—42.)

Vsa kapelica je razžarjena od luči. V cerkvi je množica ljudi. Orglje očetov frančiškanov mogočno pojó — samo ti jih imajo, Grki in Armenci ne.

Že smo vsi zbrani ob kapelici. Orglje utihnejo. In čuj, tedaj se oglasi na tem najsvetejšem kraju svetá blaglasna slovenska beseda: č. o. Benigen pozdravlja slovenske rojake, ki so prvikrat skupno, v veliki procesiji priromali počastit grob Odrešenikov.

Srca se širijo, bijejo nemirneje; solze stopajo v oči; po vsi cerkvi se oglasi ihtenje . . .

„Gospod, kako smo bili vredni te milosti, da smo smeli stopiti na to tako čudežno, najbolj sveto mesto?“

V.

Grob njegov bo častitljiv.

(Iz. 12.)

Preden kratko očrtam naše obiske na svetih krajih, bi eno omenil: da sem namreč na tem romanju zopet z veseljem spoznal, kako napredno in omikano je že naše ljudstvo.

Romarji so se za pot vestno pripravljali. O večini krajev, ki smo jih obiskali, so bili iz knjig že dobro poučeni. Tudi s pisanjem so se postavili. Znamenje, da niso ne nevedni, ne leni. Že na ladji so toliko pisali kakor do sedaj še nobeni romarji. Vsaj o. komisar Sv. dežele je tako za-trjeval. Je tudi povsem verjetno, ker so mu že tretji dan vožnje zmanjkale vse razglednice in znamke. Manj pa nego ob drugih romanjih jih gotovo ni vzel s seboj. Res, da je imel zelo spretnega razprodajalca kart. A da pride v zadrego

z njimi, gotovo ni pričakoval, in se mu do tedaj še nikoli ni pripetila taka nezgoda.

Seve, vsem pisanje ni bila lahka stvar. A potrudili so se. Smilil se mi je mlad fant, ki je nekega dne sedel na palubi ob meni. Z velikimi črkami je na pisemski papir začrtal: „Častiti župnijski urad.“ A dalje ni šlo in ni. Ves zamišljen in vznojen je vsaj pol ure vrtel svinčnik v ustih. Trpel je vsaj toliko kakor jaz, ko se trudim, da bi spravil kak prizor na papir v isti slikoviti svežosti, v kakoršni ga gledam v mislih in v duhu. Težka stvar. Bog pomagaj!

V Jeruzalemu sem s srčnim zadovoljstvom opazoval, kako so si povsem priprosti kmetje zapisovali razne opazke o tem in onem kraju, razne znamenitosti. Mnogi so zapisovali vobče vse, kar so videli. Če poprej ne, zvečer. A vendar smo bili zvečer že tako utrujeni, da se vsaj meni kaj takega ni ljubilo.

Veselilo me je to zanimanje našega ljudstva. Daje lepo spričevalo o njihovi omiki.

Prvo jutro, ravno na Malo Gospojnico, 8. septembra, nas je nekaj, ki smo dobili v ta namen lističe, maševalo na Božjem grobu.

Tako svet in pomemben kraj, na katerem je duhovnik sam z ministrantom — verniki klečijo v predkapelici (angelska kapelica, ker so pobožne žene videle tam angela) in zunaj pred kapelico, v cerkvi — zgodnja ura, okoli in okoli morje luči, težki vonj sveč, čudovito vpliva vse to na človeka. Žal le, da mora vsak duhovnik pri sv. maši tukaj precej hiteti. Ker čas za katoličane je natančno določen, in precej pičlo in skopo. Seve pa je, posebno ob večjih romarskih skupinah, vedno dovolj duhovnikov, ki čakajo, kdaj da pridejo na vrsto. Zato navadno nihče ne dobi pristopa, ki se ne izkaže z lističem, v ta namen od očeta sakristana izdanim. Takoj po sv. obhajilu, dostikrat že ob ali takoj po povzdigovanju pa že čaka v angelski kapelici duhovnik v mašnem oblačilu, s kelihom v roki — za ravno mašujočega veden opomin: „Hiti, brate!“

Vhod v Božji grob je jako nizek, približno en meter visok. Tako se mora duhovnik globoko prikloniti, ko gre noter ali vun. Drugi ljudje prihajajo v to največje svetišče navadno na kolenih.

V angelski kapelici, tri metre in pol široki, tri metre dolgi, stoji na sredi bel kamen, štirioglat, ki sega navadnemu človeku približno do pasu. To je kos onega kamna,

Bere se vsak dan maša sv. Marije Magdalene.

Malo dalje, ob koncu cerkve, tik frančiškanske zakristije je kapelica, v kateri se je po ustnem sporočilu Gospod prikazal svoji Materi — gotovo že, preden se je Mariji Magdaleni. Ta kapelica je zato posebno znamenita, ker hranijo v nji Najsvetejše. Tukaj delijo tudi sv. obhajilo, razen če kdo prosi, da ga obhajajo zjutraj med sv. mašami pri Božjem grobu. V ti kapelici hranijo v oltarju steber, ob katerega je bil Gospod privezan, ko so ga bičali. Steber je zaklenjen v oltar in se ne vidi. Izpostavijo ga le v velikem tednu, in ko so večje procesije v Jeruzalemu. Za nas so ga izpostavili zadnji dan pred našim odhodom. Ta kapelica je izključno katoliška last. V nji opravljajo frančiškani svoje molitve, svoj kor.

Neki večer poprosim očeta sakristana, da bi smel drugo jutro maševati v kapelici sv. Helene oziroma v duplini, kjer je našla ta blaga in sveta cesarica križ Gospodov.

„Ob polpetih bodite tukaj, pa morete!“ je bil prijazen menihov odgovor.

Seve sem bil že pred polpeto uro v sakristiji. Spati tako mnogo nismo mogli; ker ob dveh zjutraj so nekateri romarji že hodili po hodnikih, kar se je slišalo po vsi hiši. Nisem si mogel prav raztolmačiti, čemu tako zgodaj; ker hišna vrata so odprli šele ob štirih. A prigovarjati ljudem, naj bodo vsaj do polštirih v sobah in mirni, je bilo brezvspešno. Tako so še drugi rajši vstali, nego se brez spanja premetavali po postelji. Od našega bivališča, Nove hiše, do cerkve Božjega groba je dobrih pet minut. Vsako jutro so ob štirih čakali pred hišo mladi Jeruzalemčani s svečami, da nam po temnih ulicah posvetijo do cerkve, seve za bakšiš. Med potjo smo občudovali utrjene in z malim zadovoljne jutrovce. Ob zidovih, na pragih hiš, v uličnih kotih leže, zaviti v plašče in pokojno, sladko spijo. Najcenejše prenočišče. Ne zmenijo se, ne zganejo se, ne obrnejo se na drugo stran, ko po neravnem, gladkem tlaku ropotaš mimo.

Torej ob določenem času sem dil tam. Ministrant vzame tenko mašno knjigo, nalašč prirejeno za cerkev Božjega groba; v nji so samo sv. maše v čast skrivnostim, ki so se vršile na tem sv. kraju, v čast žalostni Materi božji in sv. Mariji Magdaleni. Z isto roko kakor knjigo, drži gorečo svečico, v drugi nese v malem jerbasu steklenice z vinom in z vodo.

Greva skozi cerkev, sanjajočo v polmraku, vso napolnjeno s čudovito mistiko, ki lije iz kapelice Božjega groba, zunaj mračne, znotraj vse razsvetljene, napolnjene od pobožnih molilcev navzlic zgodnji uri. Na ono jutro mislim — bila je tudi nedelja — ko se je dogodil na tem mestu čudež vseh čudežev, s katerim je Kristus Gospod za vse veke vtisnil svojim naukom pečat resnice in nebeškega izvora.

Skozi cerkev stopava, potem navzdol. Globlje in globlje; pri srcu pa je svečaneje in svečaneje. Mali služabnik drži luč tik pred mene in stopa polagoma in previdno. Jaz se moram na mestih opirati z roko ob zid, ker stopnice so deloma povsem izhojene in izjedene; od nekaterih sta le skrajna konca, na sredi skoro ničesar. Zakaj in kako to na tako svetem kraju? Odtod, ker ima pravico do svetišč troje veroizpovedanj; nobeno pa drugemu ne dovoli kakih poprav, ker bi tedaj to imelo že več pravice do tistega kraja. Res, da romarja-tujca to neprijetno dirne. A pomagati za sedaj ni mogoče.

Osemindvajset stopnic — v abesinski kapelici sv. Helene smo, ki pa jo sedaj rabijo za službo božjo Armenci, za kar dajo vsak dan Abesincem kotel juhe. Precej poceni. Zrak je zaduhel; naokoli tema. Mir, tišina; le nekaj jutrovk v dolgih belih oblačilih stopa skoro neslišno za nama.

Še globlje. Trinajst stopnic še — in v katoliški kapelici sv. Helene smo, oziroma na mestu, kjer je našla sveta cesarica križ Gospodov. Nekdaj je bila ta votlina najbrž vodnjak.

Sv. Helena je znana cesarica in mučenica srca, ki jo tudi slovenski narod pobožno časti. Rojena je bila v Drepani v Bitiniji v Mali Aziji iz priproste meščanske paganske družine. A izredna njena lepota in čednostno življenje sta tako prevzela srce vojskovodji Konstanciju Kloru, bližnjemu sorodniku cesarja Klavdija II., da jo je vzel za ženo. Leta 274. mu je rodila sina, ki ga zgodovina pozna in občuduje pod imenom „Konstantin Veliki, prvi krščanski vladar.“

Tedaj sta si privzela cesarja Dioklecijan (iz Dalmacije doma) in Maksimijan še vsak po enega sovladarja, da bi lažje ohranila mir v velikanskem rimskem cesarstvu. Dioklecijan si je izvolil Galerija, Maksimin Konstancija Klora. Izročil mu je vladarstvo nad sedanjo Francosko, Španijo in Anglijo, a pod pogojem, da se loči od Helene in vzame za ženo njegovo hčer Teodoro, obenem pa da sina Konstantina Dioklecijanu za poroka, da ostane starima cesarjema zvest.

Ko so tempelj podrli in odstranili zemljo in razvaline, ki so bile nakopičene še od razdejanja jeruzalemskega mesta, so našli Božji grob. Ne daleč strani od njega pa v globoki cisterni ali studencu tri križe. A kateri je pravi, kateri križ Gospodov? To vprašanje je na priprost način rešil sv. Makarij, tedanji jeruzalemski škof. Odredil je javne molitve, potem pa se je pred veliko množico ljudstva dotaknil s križi na smrt bolne plemenite gospe. Pri dotiku prvega in drugega križa bolnica ni ničesar čutila, pri dotikljaju s tretjim je nenadoma ozdravela.

In vedeli so: ta mora biti križ Gospodov, vir vsega življenja.

Srečna cesarica je sezidala nad grobom, nad Kalvarijo in nad rovom, v katerem so našli „drevo življenja“, prekrasno cerkev. Drugo je sezidala na Oljski gori, kjer je Jezus šel v nebesa; tretjo v Betlehemu nad votlino Gospodovega rojstva.

Oltar — marmornata miza, za njo skupina pečovja, na katerem stoji lepa podoba sv. cesarice v naravni velikosti, iz bronca vlita — je dar avstrijskega nadvojvode in kralja mehikanskega, Maksimilijana. Tudi svečnike in dragocene oltarne prte je daroval (l. 1857.) blagi nadvojvoda; zato pa je vzel svečnike in prte, ki so bili do tedaj na oltarju, s seboj za grajsko kapelico v Miramaru.

S srčno ginjenostjo in z resnično zbranostjo sem maševal v tej tihi, skrivnostni globočini. Spominjal sem se dragih v domovini in sem z vsem srcem molil za nje.

VI.

In je svoj križ noseč šel vun na mesto, ki se imenuje mesto mrtvaških glav, po hebrejsko Golgota.

(Jan. 19, 17.)

Ce vstopimo v cerkev Božjega groba, zagledamo na desnici visoko navpično skalo. Po osemnajst strmih stopnicah gremo navzgor in pridemo na — Golgota.

Kako vzvalovi vso dušo tajen strah in vroča globoka hvaležnost, ko stopi noga v to polmračno, skrivnostno sveetišče, kakih 15 metrov široko. Pobožni molilci klečijo posamič in v gručah na gladkem marmornatem tlaku, molijo neslišno ali poltiho, zdihujejo, jokajo, se sklanjajo k tlam in poljubljajo tlak, poljubljajo prostor, kjer je ležal križ, ko so Gospoda nanj pribijali — posebno znamenje je tam

vdelano v tla — poljubljajo pod grškim oltarjem votlino, v kateri je stal križ, in je sedaj deloma pokrita s srebrno ploščo, ogledujejo razpoklino v skali, nastalo ob smrti Gospodovi — „in zemlja se je tresla, in skale so pokale,“ spričuje evangelist.

Nad molilci neprestano tiho in skrivnostno gori dolga vrsta dragocenih svetilnic; z oltarja zre na nje trpljenja polni obraz žalostne Matere; na grškem oltarju, blestečem v zlatu, pa razpenja na križu Zveličar sveta milostne svoje roke, da bi objel vse, ki se k njemu zatekajo, da bi pritisnil na srce, do smrti ljubeče in še po smrti za človeštvo prebodeno, vsi ti s trpljenjem in z bridkostjo v srcu in s skesano dušo pred njega poklekajo; s trnjem ovenčano glavo sklanja poln sočutja in usmiljenja doli k njim, ki trpijo in so obteženi in iščejo njegove pomoči, hrepeneči po eni tolažilni, sladki in vse odpuščajoči njegovi besedi.

Trije oltarji nam zrejo nasproti: oltar na mestu, kjer so Gospoda pribijali na križ; na desni od njega oltar, kjer je bil križ v zemljo vsajen; med obema je oltar žalostne Matere božje, one, ki je na tem kraju za svojim Sinom največ trpela.

Oltar, kjer je križ stal, je izredno dragocen, a je izključna last Grkov. Mi Latinci ne smemo na njem maševati. Kadarkoli sem prišel na Kalvarijo, sem videl stati ob njem resnega, mračnega grškega meniha.

Oltar je pravzaprav miza, torej spodaj prazen, da se vidi jama, v kateri je križ stal, in jo verniki lahko poljubljajo. Malo pred njo je razpoka, pokrita z belo kovinasto deščico, ki je pregibna in se da odstraniti. Globoko doli se vidi v razpoklino, ki sega skozi vso skalo do Adamove kapelice spodaj v cerkvi. Legenda pravi, da je tu grob Adamov. Skozi to razpoko je tekla rešnja kri Gospodova na kosti onega, ki je prvi grešil in je bil prvi potreben odrešenja in je prvi slišal veselo oznanenje o Odrešeniku in o blagoslovljeni njegovi Materi, ko je Bog v raju peklenški kači govoril: „Sovraštvo bom naredil med teboj in med ženo, med tvojim zarodom in med njenim zarodom; ona ti bo glavo strla.“ (I. Mojz. 3, 15.) In kako moli sv. cerkev v čudovitih, globokoumnih svojih molitvah na veliki petek, na dan smrti Gospodove? Ali ne: „O blaženi greh Adamov, ki nam je zaslužil takega Odrešenika.“

Resnično, ne bilo bi čudno, če bi kosti onega, čigar greh je prvi vpil v nebo po Odrešenika, tudi najpoprej po-

rosila odrešilna kri Mesijeva. Še sedaj kažejo v Adamovi kapelici v zidu lobanjo, ki bi naj bila Adamova.

Nekateri starejši pisatelji so mnenja, da je na Golgoti tudi grob Melhizedeka, kralja salemskega, ki je, najlepša predpodoba večnega velikega duhovnika Kristusa, po rešitvi Lotovi iz rok sovražnikov daroval v zahvalo Večnemu kruh in vino.

Seve to niso verske resnice, ki bi jih morali verovati. Kdor veruje, dobro; kdor ne veruje, ne bo pogubljen.

Svet mir, ne ono večno šumeče vrvenje kakor spodaj v veliki cerkvi, polni te skrivnostne prostore. Kakor dih smrti plava po kapeli; ne dih navadne smrti ampak posvečena, blagoslova polna senca one smrti, s katero je bila smrt na veke premagana.

„Kje je smrt, tvoja zmaga? Kje je tvoje želo, o smrt?“ (I. Kor. 15.)

Lahko in zbrano sem tukaj maševal.

Res, pobožno-zbrano je srce; a ob enem globoko ginjeno. Ker vanj veje čudežni dih onih velikih spominov, ki so se v neizbrisani in v neobledeli svežosti ohranili skozi 19 stoletij, in ki glasno in mogočno govore iz te neme skale, iz teh zidin. Tukaj torej! — Tukaj se je odigral zadnji prizor one največje žaloigre v svetovni zgodovini, one žaloigre, ki je bil v nji glavna oseba najnedolžnejši človeških otrok in ob enem najsvetejši, ker je bil sam Sin Božji. Tukaj se je končala z besedami: „Dopolnjeno je!“ ona svetovna drama, ki je bila od Boga pač že od vekomaj določena in pripravljena, od sovražnikov Jezusovih že dolgo nameravana in sklenjena, ki pa se je s tako nepričakovano in presenetljivo naglico razvijala od onega nesrečno-srečnega hipa, ko je pri zadnji večerji Judež Iškarijot po nevrednem svetem obhajilu vstal in je z mračno dušo odšel v mračno noč, da izda in proda svojega Gospoda, Učenika in Dobrotnika.

Tukaj torej je bil najnedolžnejši na najstrašnejši način kaznovan, da bi bili mi kazni rešeni. Semkaj je bilo od razdivjane množice prignano Jagnje božje, da tukaj na lesu sramotnega križa daruje svoje življenje za življenje vsega človeštva.

Gledam nazaj 19 stoletij. Kako ponižan in reven stoji na ti skali On, ki je z nebeško besedo milosti in usmiljenja umiril, razveselil in obogatil premnoga srca v deželi. On, ki je dajal slepim pogled, komaj vidi križ na skali pred seboj, ker vse s krvjo so zalite mile, usmiljenja in ljubezni

polne njegove oči. On, ki je ozdravljaj hrome in mrtvoudne, se komaj drži pokoncu, ker vse razbito in razmesarjeno je presveto, deviško njegovo telo. On, ki je dajal množicam žive vode besede božje in milosti nebeških, On, ki so se mu množice smilile in jih ni maral pustiti lačnih od sebe, temveč jih je z velikim čudežem nasitil — glej, tukaj nima nikogar, ki bi pristopil z usmiljenim srcem in bi mu z dobrotno roko in s hvaležno besedo podal kapljico vode „Videli smo ga, zaničevanega in najzadnjega med ljudmi, moža bolečin in skušanega v slabosti, in kakor zakrito je bilo njegovo obličje, in je bil zaničevan. Resnično, on je prevzel naše bolezni in je nosil naše bolečine . . . ranjen je bil zaradi naših grehov in potrten zaradi naših hudobij. Pokorjenje je bilo nad njim zaradi našega miru, in z njegovimi ranami smo bili ozdravljeni.“ (Iz. 53, 2—6.)

Čuj, udarci kladiva zvene po gori, rezko, trdo in neusmiljeno. In sem skozi 19 stoletij zvene. Zvene nevernikom in vernikom. Zvene pred obzidjem jeruzalemskega mesta, ko da Tit tisoče Judov pribiti na križ. Zvene po vsem svetu, ko zavihti Gospod Bog Izraelov kladivo svoje jeze nad nehvaležnim izvoljenim ljudstvom in ga razkropi po vsem svetu in ga da v zasramovanje narodom a ob enem v svarilo in v večni spomin vnebovpijoče njegove krivice.

A zveni tudi v srcih vernikov. Zveni, ko iz ljubezni do Križanega na križ pribijejo svoje želje in svoja hrepenenja; ker vedo, da vsi, „ki hočejo Kristusovi biti, morajo svoje meso in svoje želje s Kristusom križati.“ Zveni, ko jih roka božja na križ pribija z nesrečami in s trpljenjem, z boleznimi in bolečinami. A se radujejo in hvalo pojejo roki božji; saj vedo: Očetova roka je. In vedo, da je treba „skozi mnogo trpljenje iti v veličastvo.“

In glej, povzdignejo križ. Naj ga vidi ves svet! Naj vidi ves svet, kako njegov Odrešenik zanj trpi. Naj vidi vse človeštvo, kako širi roke in v ljubezni vabi vse na svoje srce. Naj sliši ves svet, kako Sin Božji prosi za grešnike in hudobneže: „Oče, odpusti jim, ker ne vedo kaj delajo!“ Na vse štiri vetre, na vse strani sveta se naj razlivajo z Golgote te nebeške, milosti polne besede. Naj tolažijo vsa v grehah onemogla, vsa pod težo hudobij in krivde obupana srca.

In naj sliši z Golgote vse človeštvo, da mu Sin božji daje svojo lastno presveto porodnico za mater! „Glej, tvoja mati!“

Naj sliši vse stvarstvo, vsa živa in mrtva bitja, da je raztrgano na kosce tisočletno dolžno pismo, da je dolg izbrisan, da je odvzeto svetu in človeštvu prokletstvo, da je dopolnjeno odrešenje! „Dopolnjeno je!“

Naj se uči z Golgote, iz te najsvetejše prižnice vsega sveta, vse človeštvo, kako je treba umirati, ko gleda, kako umira Pravični: „Oče, v tvoje roke izročim svojo dušo!“

In glej, „zagrinjalo v templju se pretrga na dvoje od vrha do tal“ — končana je stara zaveza, zaveza strahu in pokorjenja, pričjenja se zaveza milosti in usmiljenja. „In zemlja se trese, in skale pokajo“ — vse brezčutno stvarstvo drhti od strašne groze, da so upali umoriti njegovega Stvarnika in Gospoda. — „In grobi se odpirajo, in veliko teles svetnikov, ki so spali, se zbudi“: začutili so mrtvi v grobih, da je prišel veliki, sveti trenutek, ki so ga s hrepenenjem čakali stoletja in tisočletja.

In glej, strašen, blazen strah se polasti množice, poprej tako glasne in mogočne, zasmehujoče s surovimi srci in s trdimi besedami na križu Trpečega: „Aha, kako tempelj božji podiraš in v treh dneh spet sezidaš. Pomagaj sam sebi! Če si Sin Božji, stopi s križa.“ (Mat. 27, 40.)

Blisk jim jemlje vid, vihar jim tuli od vseh strani z grozno močjo njih lastno obsodbo: „Njegova kri naj pride na nas in na naše otroke. (Mat. 27, 25.) Povsodi ječanje, krik, divje kletve, plašne molitve. Bič njih vesti in bič jeze božje jih podita, da beže v mesto kakor čreda šakalov v puščavi, ko v mogočnih skokih hiti za njimi lev, neusmiljeni morilec. Ne ubežiš jezi božji, nesrečno ljudstvo! Drugi padajo na kolena, z obrazi udarjajo ob skalo. „Ali smo res umorili Pravičnega, Sinu Božjega?“

Le ena stoji v vsi klečeči množici in nepregibna, nepremično strmi v Križanega. Vihar, ki se je zavzel za svojega Gospoda zoper gospodarja stvarstva, človeka, in ki udarja kakor s škorpijoni po glavah množice, da se zvija v strahu in trepetu — ona ga ne čuti! Strašni klic vesti, ki vpije tako mogočno, da so kakor valovi morja ob najbesnejšem viharju vzvalovane vse misli, in se jih loteva blaznost — v njeni duši ne zveni. Pač je na smrt ranjeno njeno srce, ljubeče, kakor ni ljubilo ne poprej in ne pozneje nobeno srce; pač so od solz izžgane njene oči in vse njene telesne moči izžete iz telesa od smrtnih bolečin, a ljubezen materina jo drži pokoncu. Neskončno trpljenje, globoko in veliko, kakor nepregledno morje, slično trpljenju na križu

Visečega, ji daje pravico, da edina ob križu stoji. Oči, polne neskončne ljubezni in nadzemskega sočutja, vpira v moža trpljenja in šepeta:

„Moj Sin! Moj Sin!“

Spodaj ob križu kleči druga žena čudežne krasote, skoro še deklica. Z nežnimi rokami tesno in ljubeče oklepa trdo, posvečeno drevo. In polna zaupanja v dragoceno kri, ki kaplja na njo, polna ljubezni in vroče hvaležnosti drhti in ihti:

„Moj Učenik in moj Dobrotnik!“

Tik pred križem pa kleči sredi svojih vojakov mlad rimski stotnik resnega obraza, zamišljenih oči. Lice mu je obledelo ob grozotah, ki jih gleda in sliši. V vročih bojih je že stal, a ni trepetal; zdaj drhti. Roka se oklepa držaja kratkega meča, da ga vsak hip potegne iz nožnice in ga zavihti v obrambo Nedolžnega. Oči so se mu čudno razširile in se z grozo in s svetim spoštovanjem vpirajo v moža, na križu visečega. Iz ust pa se mu izvije glasno, skoro hropeče spričevanje:

„Resnično, ta je bil Sin Božji!“

In dandanašnji stoji ves svet pod močjo in pod veličastvom tega spoznanja:

„Resnično, ta — križani Jezus iz Nazareta — je Sin Božji!“

In tudi mi se oziramo s plamtečo ljubeznijo na križ in na Križanega, kakor je gledala vanj Mati božja. Tudi mi — vsi slabotni in grešni — se oklepamo z zaupanjem v usmiljenje božje križa, kakor se ga je oklepala Marija Magdalena. In tudi mi spričujemo slovesno s stotnikom:

„Verujemo, da je ta resnično Sin Božji.“

VII.

In ko je Jezus iz templja šel, mu je rekel eden njegovih učencev: „Učenik, poglej, kakšno kamenje in kakšne zidine!“ In Jezus mu je odgovoril in rekel: „Vidiš vse to mogočno zidovje? Kamen ne bo puščen na kamnu, ki bi ne bil razvaljen.“ *(Mark. 13, 1. 2.)*

Takoj na dan po prihodu v sv. mesto, na Malo Gospojnico dopoldne, smo si ogledali tempeljski prostor.

Mohamedanci so pričeli tisti dan svoj post, ramadân, ki traja mesec dni. Tako bi pozneje ne dobili lahko vstopa v mošejo. Ker so ob postu tudi mnogo bolj versko razbur-

jeni in fanatizirani, bi se tudi laže pripetila kaka nesreča. Da so ob času posta zelo občutljivi in razdražljivi, je naravno. Ker ti imajo drugačen post nego mi komodni katoličani! Od solnčnega vzhoda ničesar ne jedo, ne pijejo, niti ne kadijo. In to za Turka, ki sicer ves dan kadi in srka črno kavo, ni malenkost! Ko so se naši romarji vozili k Jordanu, so ponujali kočijažem cigarete. A so jih odklonili! Turki! Od teh bi se naj mi učili, da bi malo bolj vestno izpolnjevali tretjo cerkveno zapoved!

Seve so nas spremljali turški vojaki, da se nam v mošejah vendar ne bi pripetila kaka nezgoda. Saj se dogodi še navzlic vojaškemu spremstvu. Posebno nevarno je, kakor so nam pravili, če kdo moti mohamedanca v molitvi in v premissljevanju. Sedi pred votlino v zidu, ki so vse proti Meki obrnjene in so mohamedancem nekako isto kakor nam oltar in tabernakelj, sin in vernik prerokov, zatopljen v molitev in v premissljevanje. Gorje, če bi tedaj kdo stopil med njega in med zid. Nož bi zablislil, ali bi počil strel, ker moslim misli, da tak vsiljivec pretrga nevidno nit in vez, ki jo molitev plete med molilcem in med Alahom. Sedaj ga Alah več ne sliši in ne usliši.

Kratko pred našim prihodom je ustrelil tako užaljen moslim mlado Amerikanko, drugo je nevarno ranil. Iz radovednosti, kaj da bo — morda le iz nevednosti — sta šli med njim in med zidom svojo pot; a to sta drago plačali.

Vobče tujec brez spremstva in brez dovoljenja ne sme stopiti na tempeljski trg, ki je tudi mohamedancem zelo svet, kakor že kaže ime „haram-eš-šerif“ — „veličastno svetišče“. Če tujec slučajno zablodi nanj, ali stopi nanj iz predrznosti, mora biti pripravljen, da ga izženo s kamenjem. Isto smo doživeli na turškem pokopališču pred vratmi svetega Štefana proti dolini Jozafat. Komaj smo stopili na posvečeni kraj, so zagnali tam sedeči moslimi divji krik in nas začeli obmetavati s kamenjem. Bili smo veseli, da smo se brez škode umaknili in rešili.

Tempeljski trg sem si vedno mislil obširen. A ko sem ga zagledal, sem se njegovi velikosti naravnost čudil. Zapadna stran je dolga 488 m, vzhodna 466 m, severna 317 m, južna 284 m.

Tisti dopoldan je bil trg precej prazen. Le pri vodovodu, nekako na sredini velikanskega prostora, je stala in se prerivala gruča mož, žensk in otrok. Polnili so iz staro-

davnega vodovoda mehove, prikrojene iz narobe obrnjenih ovčjih in kozjih kož, z vodo in so jo odnašali v mesto.

Dve veličastni, dragoceni stavbi stojita na tem svetem prostoru: „Kubet-es-Sakhra“, „Mošeja (molilnica) skale“ ali „Omarjeva mošeja“ in molilnica „el-Aksa“, t. j. „oddaljena“ ali „skrajna“, ker je izmed treh največjih mohamedanskih svetišč, v Meki, v Medini in v Jeruzalemu, jeruzalemska najbolj oddaljena.

„Mošeja skale“ je čudež mohamedanske umetnosti; okrašena je res z jutrovskim bogastvom, s čudežno razsipnostjo in razkošnostjo. Arabski geograf Jakubi piše, da je bila mošeja izpočetka krita z 10.000 pozlačenimi bakrenimi ploščami; 462 dragocenih svetilnic jo je razsvetljevalo.

Osmerooglata je; vsaka stena je dolga 20 m. Premer notranjščine je 54 m. Kupola se dviga 30 m visoko. Velika vrata vodijo iz molilnice na vse štiri strani sveta. Severna imenujejo „rajska vrata“, vzhodna „vrata Davidova“ ali „vrata verige“. Pred njimi stoji namreč lepa deseterooglata lopa „sodišče Davidovo“ ali „lopa verige“. V nji visi še sedaj sredi oboka močna veriga. Pripovedujejo, da sta tukaj sodila David in Salomon. Krivdo in nedolžnost pa so spoznali tako: iz nedoglednih višav se je spuščala tukaj proti zemlji skrivnostna veriga; nedolžni jo je dosegel brez truda; dosegel jo je pač tudi zločinec, a mu je ostal najspodnji sklep v roki. Po mnenju mnogih raziskovalcev je bil na tem mestu žgavni oltar. Tukaj blizu vsaj je gotovo moral biti.

„Omarjevo mošejo“ jo zovejo, ker je po starem sporočilu kalif Omar ta prostor očistil in mu je iznova pridobil večje češčenje. Kot kraj prokletstva božjega, in ker je po razdejanju judovskega templja stalo tukaj svetišče rimskega malika Jupitra in velik kip cesarja Hadrijana na konju, so Jeruzalemčani ta kraj nekako zaničevali in so metali nanj odpadke in razno nesnago. Ko je Omar l. 636 Jeruzalem zavzel, je lastnoročno nosil te smeti stran, njegovi junaški Arabci pa so mu pomagali. Tako so prostor očistili in so postavili na njem priprosto molilnico za kakih 3000 ljudi.

„Mošeja skale“ jo imenujejo zaradi obsežne naravne skale, ki se dviga več nego en meter iznad marmornatih tal in napolnjuje skoro vso molilnico.

Daleč gori v starodavne veke sega zgodovina tega prostora in te skale.

„Vzemi svojega edinega sina Izaka, ki ga ljubiš.“ je ukazal Bog Abrahamu, „in pojdi na goro Morijo in tam mi

ga daruj.“ (I. Mojz. 22, 2.) Ta hrib je ona gora Morija. In spet beremo: „Vzdignil pa se je satan zoper Izraela in je spodbodel Davida, da bi preštel Izraelce. Ni pa bilo to Bogu všeč in je udaril Izraelce (s kugo). In David je rekel Gospodu, ko je videl moriti ljudi: „Jaz sem, ki sem hudo storil; oni pa, ki so ovce, kaj so storili? Prosim, naj se obrne tvoja roka zoper mene in zoper hišo mojega očeta.“ Prišel pa je videc Gad tisti dan k Davidu in mu je rekel: „Pojdi gori in postavi Gospodu oltar na gumnu Areona, Jebusejca.“ (II. Kralj. 24, in I. Kron. 21.) Tukaj je bil postavljen ta oltar.

In tukaj je sezidal sin Davidov, Salomon, hišo Gospodu, čudež sveta. Na ti ogromni skali je najbrž stala skrinja zaveze, dasi nekateri trdijo, da so na nji darovali. Po oni odprtini, ki je v skali, bi naj kri odtekala.

Po razdejanju svetega mesta so Judje še vedno romali na ta posvečeni kraj. Vsako leto so na obletnico onega najnesrečnejšega dne v dolgi njihovi zgodovini to pečino mazilili, dokler ni Hadrijan sezidal tam paganskega templja.

Mohamedanci trdijo, da se je tukaj Mohamed dvignil v nebo. Tudi skala se je vzdignila in hotela za njim; a nadangel Gabrijel jo je prijel in ji zabranil. Še sedaj baje visi v zraku. In še sedaj je vtisnjena v njo angelova roka. Jaz nisem opazil ne enega ne drugega.

Tudi votlino pod skalo smo si ogledali. V nji so baje molili Abraham, David, Salomon, Elija in Mohamed. Pri vходу štrli iz skale ostrina, nekoliko jeziku podobna. S tem jezikom je skala baje pozdravila Mohameda. Tudi ko jo je Omar očistil nesnage in jo pozdravil: „Mir ti bodi!“ bi mu naj bila odgovorila: „Mir tudi tebi!“

„Skrajna mošeja“ je pravzaprav katoliška cerkev Marijinega Darovanja. Morala je biti krasna stavba. Seveda so notranjost Turki prav po turško pre naredili, namreč oropali, opustošili in onesnažili. Le deloma še vidimo na obokih slike; tudi prižnica je še ohranjena. Prizidana je orožarna križarjev, sedaj nekako skladišče.

V to mošejo hodi molit jeruzalemski paša (poglavar); ima pripravljen poseben prostor. Po železnih ograjah smo videli polno majhnih cunj, iztrganih iz oblek. Te puščajo mohamedanski verniki tukaj kot nekake opomine, da bi njihove molitve bile gotovo uslišane.

Ogledali smo si tudi velikanske podstave tempeljskega trga, „hleve Salomonove“. „In Salomon je imel štirideset-

tisoč jasli za vozne konje in dvanajsttisoč za jezdne konje.“
(III. Kralj. 4.)

Ali so ti ogromni skladovi kamenja, ki se zde bolj delo bajeslovnih velikanov in bogov nego delo navadnih človeških rok — ali so res iz Salomonovih časov? Mogoče je. Brezdvomno je moral ta ravni prostor prirediti že Salomon za svoj tempelj. Zgodovinar Jožef Flavij izrecno piše o tem. Hrib je gotovo tukaj od nekdanj padal poševno, bolj ali manj strmo v Cedronsko dolino. A za tempelj in njegovo okolico so rabili raven, enakomerno visok prostor. Tega so ustvarili s tem orjaškim podzidjem. Ob pogledu na te skale razumevamo, čemu da je bilo pri zidanju templja zaposlenih 30.000 Izraelcev in 150.000 Kananejcev.

Tukaj skozi je vodil iz doline hinonske hodnik na tempeljsko dvorišče. Vrata so imenovali „Holdina vrata“, menda po prerokinji istega imena, živeči za plemenitega, gorečega kralja Jozija (umrl l. 609 za rano, ki jo je dobil, ko se je bojeval zoper egiptovskega kralja Nehva II., šele 39 let star). „Šli so tedaj Helcija in ti, ki so bili ob enem od kralja poslani, k Holdi, prerokinji, ženi Seluma, ki je stanovala v Jeruzalemu v drugem oddelku.“ (II. Kron. 34, 22.)

Tudi križarji so baje rabili te prostore za hleve. Verjetno. Še sedaj kažejo posamezne kamenene jasli in v njih luknje, kjer so bili konji privezani.

Brezdvomno so „Salomonovi hlevi“ izmed najbolj orjaških stavb na svetu. Poedini kamni so več metrov dolgi, po en meter ali poldrug meter debeli. Koliko truda in znoja, koliko zdihov, koliko človeške moči in krvi je zazidano v to nemo, grozeče zidovje! Dandanes bi bila taka stavba menda nemogoča.

Oseminosemdeset stebrov je. A kakšni so!

Človeku je še v veliki družbi pod temi molčečimi oboki, med tem ogromnim stebrovjem tesno pri srcu. Sam ne bi rad pohajal todi. S svojo mogočnostjo, z neznanskimi težkimi skrivnostmi, ki se jih zde polne te grobno molčeče kleti in ječe, človeka kar v prah pritiskajo. — „Kaj si ti proti nam? Kaj hočeš tukaj? Kaj motiš naš mir, tisočletne naše spomine?“

Kar oddahnili smo si, ko smo spet stali na mogočnem tempeljskem obzidju in smo gledali nad seboj jasno nebo, čutili pekoče solnce, globoko globoko doli pa smo zrli cedronsko dolino.

Trikrat sem stal na Oljski gori in sem zavzet strmel preko na tempeljski prostor.

Šele od tukaj sem videl pravo krasoto tega širnega trga in lepoto mošej. In šele tukaj mi je srce prav umevalo, kakšno čudo je moral biti judovski tempelj. Saj sem še sedaj vzkliknil: „Kako krasno!“ In vendar vsa sedanja lepota ni majhna senca nekdanje, minule krasote. Ko pa stopa sedaj le zapuščenost po tem posvečenem prostoru, in žalostni spomini jokajo na njem po nekdanji časti in slavi. A iz slednjega kamna jim namesto lečilne tolažbe zveni naproti kakor večno prokletstvo: „Minilo! Nikdar več! Nikdar več!“

In šele tukaj, kjer je vdolbeno v zid lične frančiškanske cerkvice: „Dominus fleuit“ — „Tukaj je Gospod jokal,“ sem čutil z vso dušo in v globočini srca, kako neskončna je morala biti žalost onega božjega srca, ki je domovino in sv. mesto in hišo Očetovo ljubilo kakor nobeno drugo srce, ko je mislilo na nesrečno usodo tega trdovratnega mesta; ko je že zrlo pred seboj plamen, do neba švigajoč, še v svoji uničujoči moči kliče v nebo po maščevanju za ljudstvo, ki ni spoznalo svojega dneva, in ob enem s strašno glorijsko znaneč:

„Dopolnjeno je! Njegova kri je prišla na vas in na vaše otroke.“

Dominus fleuit — tukaj je Gospod jokal; jokal je nad ponosnimi marmornatimi zidiniami pred seboj, v katerih so se zlati žarki kopali kakor v svežem mleku, ko so se do sitega naigrali s sevajočimi zlatimi ploščami na strehi . . . In vendar, od vse te krasote „kamen ne bo ostal na kamnu“. Dominus fleuit — res, vredno je, da Gospod objokuje ta največji ponos naroda in zaslepljeni narod sam.

Kje je še kraj na svetu s tako staro, s tako slavno in s tako strašno žalostno zgodovino? Ne ljudje, ne kralji in vojskovodje, ne, ljubezen božja in srd božji sta pisala zgodovino tega kosa zemlje in zgodovino one čudežne stavbe na njem . . .

Že David kralj je pripravil proti koncu življenja potrebno za zidavo hiše Gospodove. „In je ukazal, da naj se zberejo vsi spreobrnjenci (Kananejci, ki so ostali v deželi in so pravo vero sprejeli) iz Izraelove dežele; in je postavil izmed njih kamenarje, naj lomijo in obdelujejo kamne, da bi se zidala hiša božja. Tudi je pripravil David veliko železa za žreblje pri vratih in za skladove in vezi in bronca ne-

šteto težo. Tudi cedrovega lesa ni bilo mogoče preceniti, ki so ga bili Sidonci in Tirci Davidu navozili.“ (I. Kron. 22.)

A David ni bil deležen sreče, da bi smel zidati tempelj Gospodov. „In zgodila se je (Davidu) beseda Gospodova, rekoč: Veliko krvi si prelil in preveliko vojsk si imel; ne boš mogel zidati hiše mojemu imenu. Sin, ki ti bo rojen, bo miren mož in bo „Mirni“ (Salomon) imenovan. On bo zidal hišo mojemu imenu.“ (I. Kron. 22.)

Salomon je izpolnil voljo Gospodovo. Sklenil je zavezo s kraljem tirskim, Hiramom, in mu je sporočil: „Zidati mislim tempelj imenu Gospoda, svojega Boga, kakor je Gospod govoril Davidu, mojemu očetu, rekoč: „Tvoj sin, ki ga povzdignem namesto tebe na tvoj prestol, bo zidal hišo mojemu imenu.“ Ukaži tedaj, da mi tvoji hlapci nasekajo ceder z Libanona, in moji hlapci naj bodo s tvojimi hlapci; plačilo za tvoje hlapce pa ti dam, kakoršno boš hotel; veš namreč, da ga ni v mojem ljudstvu moža, ki bi znal les sekati kakor Sidonci. (Sicer je celo Salomon Hiram po židovski navadi malo opeharil.) In Hiram je poslal k Salomonu, rekoč: „Slišal sem, kar si mi sporočil. In storil bom vso tvojo voljo zastran cedrovega in jelkinega lesa.“ In kralj Salomon je izbral delavcev iz vsega Izraela, in je bila napoved za tridesettisoč mož. In jih je pošiljal na Libanon, menjaje, po desetisoč vsak mesec, tako, da so bili po dva meseca na svojem domu. (Imeli so torej lepo urejene socialne razmere, bolje nego dandanašnji, ko še ženske in otroci ponoči v tovarnah delajo!) In je imel sedemdesettisoč takih, ki so bremena nosili, in osemdesettisoč kamnosekov v gorovju, razven višjih, ki so bili čez vsakatero delo, po številu jih je bilo tritisočintristo, ki so ukazovali ljudstvu in tem, ki so delo opravljali. . . .“ (III. Kralj. 5.)

S tem obsežnim aparatom, s to množico ljudi in s temi velikanskimi sredstvi je pričel Salomon z delom v četrtem letu svojega kraljevanja meseca zija (druga polovica aprila in prva polovica maja) v letu 2992 po stvarjenju prvega človeka, 1012 pred Kristusovim rojstvom.

In je sezidal čudež sveta!

Štiri stoletja je bil tempelj srce judovskega ljudstva. Življenje celoskupnega naroda se je stekalo v njem; iz njega je plalo spet novo, sveže življenje po vsi deželi, skozi vse ljudstvo. Ponos judovskega naroda je bil, ljubezen njegova in njegova sreča.

A ko se je narod odvrnil od Gospoda, svojega Boga, mu je ta največji njegov ponos porušil in uničil; naravnost v srce ga je zadel!

Eliakim, ki ga je faraon Neho ali Nekaon, pod čigar nadoblastjo je bilo tedaj judovsko kraljestvo, prekrstil v Joakima, drugi sin pobožnega Jozija — prvega, Joahaza so Egipčani vjeli in odvedli v sužnost — se je vdal malikovanju in je preganjal preroke in služabnike Gospodove. Velik del ljudstva mu je sledil v službo malikov. Tedaj si je izvolila jeza božja za bič, s katerim je udarila sveto mesto in tempelj in vse izvoljeno ljudstvo in njegove vladarje moža, „ki ljudstvo v okove vklepa,“ Nabukadnezarja ali Nabuhodonozorja, kralja asirsko-babilonskega.

Nabukadnezar (l. 604—562), sin Asirca Nebopalasarja, premaga egiptovskega kralja Nehoa ali Nekaona pri Karkemišu ob Eufratu. Narod za narodom si podjarmi. Vse dežele okoli Kanaana so že pod oblastjo Babiloncev, ki postajajo pod velikim svojim kraljem prva velemoč tedanjega časa.

Kar pride Nabuhodonozor l. 589 z mogočno vojsko pred Jeruzalem. Joahin, sin Joakimov, se mu podvrže. Kralja in ves njegov dvor, ves tempelski zaklad in najboljši del ljudstva odvedejo Babilonci v sužnost. S priprostimi, a v svoji priprostosti tem mogočnejšimi, tem ginljivejšimi besedami nam ta dogodek opisuje sveto pismo.

„In je šel vun Joahin, Judov kralj, k babilonskemu kralju, on njegova mati (Nohesta, Elnatanova hči, iz Jeruzalema), in njegovi hlapci in njegovi poglavarji in njegovi dvorniki, in ga je prijel babilonski kralj, v osmem letu svojega kraljevanja. In je odnesel od ondod vse zaklade hiše Gospodove in zaklade kraljeve hiše in je razbil vse zlate posode, ki jih je naredil Salomon, Izraelov kralj, v templju Gospodovem po besedi Gospodovi. In je preselil ves Jeruzalem in vse poglavarje in vse vojskine junake, deset-tisoč, v jetništvo; tudi vse umetnike in ključavničarje; in ničesar ni bilo puščenega razen ubogega ljudstva po deželi.“ (IV. Kralj. 24.)

Med jetniki je bil tudi Ecehiel, eden štirih velikih prerokov, tedaj še mladenič.

Jeremija je ostal v domovini.

Za podkralja čez Jude, ostale v domovini, je postavil Nabuhodonozor Sedecija, tretjega sina Jozijevega.

Tri leta mir. A ljudstva so nerada nosila jarem babilonski, dasi se zdi, da ni bil pretežek. Od sosednih narodov

pridejo poslanci k Judom, naj bi se dvignili. Jeremija odsvetuje; z glasno, pekočo besedo govori zoper krive preroke, ki obljublajo zmago. Na Babilonskem izvejo, da med Judi vre. Sedecija se osebno poda k Nabuhodonozorju, da ga pomiri.

Med tem zavlada v Egiptu Hofra, boja željen in žejen mož. Ta neti med Judi iskre, tleče pod pepelom; v plamen jih razpihne. Jeremijeva mogočna beseda grmi po deželi. A Gospod, ki hoče ljudstvo kaznovati, ga je udaril z gluhoto in slepoto: ne sliši besed najmogočnejšega preroka, ne vidi prepada, ki drvi vanj. Vre tudi med Judi ob Eufratu, ki so bili v vedni zvezi z Jeruzalemom. Tukaj svari Ecehiel in prosi ljudstvo, naj se vda v usodo in v voljo Gospodovo, da zabrani večjo nesrečo. Zaman; vse gluho!

V devetem letu svojega kraljevanja se Sedecija dvigne zoper mogočni Babilon. „Srdil se je namreč Gospod zoper Jeruzalem — ker je Sedecija hudo delal pred Gospodom v vsem kakor Joahim — dokler jih ni vrgel spred svojega obličja; in odstopil je Sedecija od babilonskega kralja“ — pravi sv. pismo. (IV. Kralj. 24.) A kmalu je bil Nabuhodonozor pred Jeruzalemom in je naredil okoli mesta okope.

„In zato je bilo mesto obsuto do enajstega leta kralja Sedecija, deveti dan četrtega mesca; in pritiskala je lakota v mestu, in ljudstvo po deželi ni imelo kruha.“ Sedecija hoče ponoči ubežati v puščavo, a ga ujamejo in postavijo pred babilonskega kralja. „In ta je izrekel sodbo nad njim. Sinove Sedecijeve pa je pomoril vpričo njega, in njemu je oči izkopal ter ga je zvezal z verigami in odvedel v Babilon. In je zažgal hišo Gospodovo in kraljevo hišo in jeruzalemske hiše; ter je požgal vse hiše. In zidove jeruzalemske je okrog in okrog podrla vsa kaldejska vojska, ki je bila z vojaškim poglavarjem.“ (IV. Kralj. 25.) Zgodilo se je to gorje v Judeji l. 586.

Zdaj se je dopolnilo, kar je Gospod govoril ob času Manaseta, najhudobnejšega vseh judovskih kraljev: „Glej, pripravil bom hudo nad Jeruzalem in Juda; da, kdorkoli bo slišal, mu bo zvonilo v obeh ušesih; in bom pobrisal Jeruzalem, kakor kdor obriše skledo, obriše in jo povezne.“ (IV. Kralj. 21.)

Kako so tedaj s solzami in zdihovaje peli sinovi Izraelovi ob rekah babilonskih? Ali ne: „Ker so naši očetje grešili zoper Gospoda, sedimo mi tukaj žalostni in jokamo!“

Na razvalinah jeruzalemskih, nad katerimi so plavali orli, plen iščoč, po katerih so se potikali in skrivali šakali, pa je posedal „mož žalosti“, Jeremija prerok, ki se ni mogel ločiti od domovine, dasi mu je Nabuhodonozor obljubil, da na Babilonskem poskrbi zanj. In s krvavečim srcem je izplakal one veličastne žalne speve, ki zvenijo z isto večno mlado silo, z isto nikoli omiljeno žalostjo skozi stoletja in tisočletja in pretresajo srca do skrajnih globočin; ker ta žalost ni ponarejena, ni prisiljena, temveč je ihtela in tožila res iz globočine ljubečega in v ljubezni neskončno trpečega srca. Taka žalost pa ne umre nikoli; v vseh vekih budi odmev.

„Kako samotno stoji mesto, sicer polno ljudstva; kakor vdova je postala gospa narodov; kraljica dežele je davku podvržena. Joka in joka ponoči, in solze ji teko po licih; izmed vseh njenih ljubih ni nikogar, ki bi jo tolažil. Vsi njeni prijatelji jo zaničujejo in so postali njeni sovražniki. Pota na Sion žalujejo, ker nikogar ni, da bi prišel k praznovanju; vsa njena vrata so odprta; nje duhovni zdihujejo; nje device so omadeževane, in sama je v bridkosti vtopljenja. O vi vsi, ki mimo greste po potu, pomislite in pogledajte, ali je bolečina kakor moja bolečina.“ (Žal. pesmi 1.)

Sedemdeset let so zdihovali Judje v babilonski sužnosti, so jokali po razrušenem templju in razdejanem mestu, so hrepeneli nazaj v domovino, v obljubljeno deželo.

In obljubljena dežela sama je bila vsa pusta; žalovala je kakor zavržena nevesta.

„In bom odpravil izmed njih glas veselja in glas vriskanja, glas ženinov in glas nevestin, ropot mlina in svetlobo svetilnice. In vsa ta dežela bo v puščavo in v strmenje, in vsa ta ljudstva bodo služila babilonskemu kralju sedemdeset let. In ko se bo sedemdeset let dopolnilo, bom obiskal, pravi Gospod, babilonskega kralja in njegovo ljudstvo in njih pregrehe in deželo Kaldejcev in jih bom pretvoril v večno puščavo. (Jer. 25.)

* * *

A Gospod svojega ljudstva ni pozabil; ker „z večno ljubeznijo te ljubim,“ pravi sam; ni ga popolnoma zavrgel. „Zacelil bom tvojo progo in tvoje rane ti bom ozdravil; zato, ker so tebe, o Sion, pregnano imenovali, rekoč: „Ta je, po kateri nihče ne vpraša.“ A glej, jaz vrnem ujete Jakobovih šotorov in se njih podstrešja usmilim. In zidano

bo mesto na višavah, in tempelj bo po svojem redu postavljen. In vi bodete spet moje ljudstvo, in jaz bom vaš Bog!“ (Jer. 30.)

Cir, kralj perzijski, premaga kraljico mest, vsemogočni Babilon, ves utrjen z velikanskimi zidovi, napolnjen z žitom in z živili za 14 let. Kako je mogel prodreti v tako mesto? Ni ga zavzel ne z naskokom in ne s počasnim obleganjem, temveč z zvijačo, ki mu jo je najbrž nasvetoval kak Jud. Nad mestom, pri Lipari je v naglici speljal vodo Eufrata, ki je tekla skozi Babilon, v odtoke in kanale. Ko je bila voda toliko padla, da so mogli vojaki bresti v nji, so ponoči vdrli v mesto in so umorili kralja Baltazarja ali Belzacarja. Ta je s svojimi ženami in boljarji sedel ravno pri veliki gostiji; a so bili dnevi njegovi šteti, ker je bil tehtan in prelahak najden. Zato mu je bilo kraljestvo vzeto in razdeljeno med Darijem Medijancem in Cirom Perzijcem. („Mane, tekla, fares!“ Dan. 5.)

Cir podela Judom prostost.

„Prvo leto pa Cira, perzijskega kralja (l. 536. pr. Kr.), da se je spolnila beseda Gospodova, ki jo je govoril po ustih Jeremijevih (glej gori pogl. 25.), je Gospod obudil duha Ciru, perzijskemu kralju, in ta je ukazal oznaniti po vsem svojem kraljestvu, tudi po pismu, rekoč: To govori Cir, kralj Perzov: Vsa kraljestva na zemlji mi je dal Gospod, Bog nebeški, in mi je zapovedal, da mu naj sezidam hišo v Jeruzalemu. Kdo izmed vas je iz njegovega ljudstva? Gospod, njegov Bog, bodi z njim! Gre naj gori v Jeruzalem, ki je v Judeji, in naj zida hišo Gospodu, izraelskemu Bogu.“ (II. Kron 36, Ezdra 1.)

Kaj je pač nagnilo Cira k temu plemenitemu činu? Ali hvaležnost za pomoč, od Juda mu izkazano? Ali plemenitost srca, ker je z nesrečnim ljudstvom sočuvstvoval? Ker zadovoljno to ljudstvo „trdih tilnikov“, z vso dušo ljubeče prostost, v sužnosti, in najsi bi tudi ne bila posebno težka, nikoli ni moglo biti. Kako smrtno so sovražili Judje Babilonce, je Cir pač vedel.

Mogočna priča tega sovraštva nam je psalm 137, iz katerega joka vsa bol in gromi ves divji srd vjetega naroda: „Ob babilonskih rekah, ondi smo sedeli ter jokali, ko smo se Siona spominjali. Na vrbe sredi njega (sredi babilonske dežele) smo obesili svoje citre. Ker tam so nas povpraševali, ki so nas vjete odvedli po pesmih, in ki so nas bili odtirali, so rekali: „Zapojte nam katero sionskih pesmi.“ Kako bomo

pele pesem Gospodovo v tuji deželi? Ako tebe pozabim, o Jeruzalem, bodi pozabljena moja desnica. Moj jezik naj mi obtiči na nebu, če se ne spominjam tebe, če ne sklenem Jeruzalema v prvino svojega veselja. Ne pozabi, o Gospod, edomskim sinovom, ki so ob dnevu Jeruzalema vpili: „Razrušite ga, razrušite ga do dna!“ Hči babilonska, sirota! Blagor mu, kdor ti vrne tvoje plačilo, ki si ga nam dala. Blagor mu, kdor tvoje otroke zgrabi in jih ob skalo trešči!“ (Seve ta psalm ni Davidov, temveč le po načinu Davidovih psalmov spevan od neznanega Juda, ki se je vrnil iz babilonske sužnosti.)

Ali je bilo spoštovanje do vzvišene judovske vere? Ker kakor ljudstvo Gospodovo, so tudi Perzi sovražili in studili malikovalstvo. Ali je bila politika? Morda je hotel imeti v Judih močen zid in zanesljivo predstražo zoper Egipt, ki je bil z Babilonom zvezan zoper njega. Kdo ve? A najsi bi vplivali nanj tudi vsi ti vzroki, vendar moremo eno brez premisleka trditi: orodje v rokah Gospodovih je bil Cir. Ob enem pa pravim: največje delo slavnega njegovega vladanja, najdalekosežnejša odredba in čin največje svetovnozgodovinske važnosti je bil, da je podelil temu malemu narodu prostost.

Tako so se l. 536. pr. Kr. vrnili.

A vrnili se nikakor niso vsi; le najgorečnejši. Izmed 24 duhovniških vrst na pr. so se vrnile le štiri; pač znamenje, da sužnost ni bila prehuda.

Vodila sta ljudstvo knez Zorobabel in veliki duhoven Jozue. 50.000 Judov je šlo z njima. Vzela sta s seboj tudi tempeljske posode, ki jih je vrnil kralj Cir. „Tudi kralj Cir je prinesel posode Gospodovega templja, katere je bil Nabuhodonozor iz Jeruzalema pobral in jih je bil postavil v tempelj svojega boga. Dal jih je pa Cir, perzijski kralj, prinesiti po Mitridatu, zakladničarju, ter jih odštél Sasabasarju (perzijsko ime za Zorobabela), poglavarju Judovemu. In to je njih število: trideset zlatih skledic, tisoč srebrnih skledic, devetindvajset nožev (za klavno živino); trideset zlatih kup, drugačnih srebrnih kup štiristo in deset, in tisoč drugih posod. Vseh zlatih in srebrnih posod je bilo pettisoč in štiristo. (I. Ezdr. 1.)

Prišli so v domovino in so pričeli zidati tempelj.

„In vzdignili so se Jozue, sin Josedekov, in njegovi bratje, duhovni, in Zorobabel, sin Salatielov, in njegovi bratje, in so zidali oltar Izraelovega Boga, da bi na njem darovali žgavne darove, kakor je pisano v postavi Mojzesa, moža

božjega. Toda prav veliko izmed duhovnov in levitov in prvaki očetov in starci, ki so prejšnji tempelj videli, so na glas jokali, ko se je zidal ta tempelj pred njih očmi; (prvi je bil namreč mnogo lepši; videli so ga še lahko, ker je bil šele 53 let razrušen, od l. 588 pr. Kr. 70 let sužnosti se šteje od časa, ko so bili prvokrat odgnani v sužnost;) veliko pa jih je glas povzdigovalo, veselo ukaje. In nihče ni mogel razločiti glasu veselega vpitja in glasu joka med ljudstvom, zakaj ljudstvo je zmešano kričalo z velikim vpitjem, in glas se je daleč razlegal.“ (I. Ezdra 3.)

Slišali so pa Samaritani, „da otroci sužnosti tempelj zidajo Gospodu, Izraelovemu Bogu; in so stopili k Zorobabelu in glavarjem očetov in so jim rekli: „Naj zidamo z vami; ker tudi mi iščemo vašega Boga kakor vi.“ In rekli so jim Zorobabel in Jozue in drugi knezi Izraelovih očetov: „Ne spodobi se, da bi mi z vami (malikovalci) zidali hišo našemu Bogu, temveč le mi sami jo bomo zidali Gospodu, našemu Bogu, kakor nam je Cir, kralj perzijski, ukazal.“ (I. Ezdra 4.)

Samaritani, užaljeni, tožijo in črnijo Jude pri perzijskih oblastnikih in kraljih. Pod kraljem Artakserksom res dosežejo, da kralj zidanje zabrani. Pisal je svojim oblastnikom na Judovsko: „Tožba, ki ste mi jo poslali, je bila očitno vpričo mene brana (ti vladarji so se, kakor spoznamo iz tega in mnogih drugih mest sv. pisma, osebno in zelo vestno zanimali za vse razmere in dogodke v neizmernem svojem kraljestvu). In sem zapovedal, da (zgodovinske zapiske) preiščejo; in so preiskovali in našli, da se to mesto od nekdanj zoper kralje vzdiguje, in da se punti in boji v njem spočenjajo. Poslušajte torej zdaj sklep: branite tistim ljudem, da se tisto mesto ne sezida, dokler kje jaz ne ukažem. Glejte, da tega leno ne spolnujete, in da ne zraste sčasoma zlo zoper kralje.“ (I. Ezdra 4.)

14 do 15 let je bila prepoved v veljavi. Šele Darij (menda Histaspis, od l. 521—485) je dovolil, da zidanje nadaljujejo; tudi sam je naklonil za hišo božjo velike podpore.

Judovski starešine pa so zidali in so bili srečni ob prerokovanju Ageja, preroka, in Caharija, Adonovega sina; in so delali hišo božjo do tretjega dne meseca adara (svečan — sušec), to je šesto leto kraljevanja kralja Darija (l. 515 pr. Kr.). Praznovali pa so Izraelovi otroci, duhovni in leviti in drugi izmed otrok sužnosti z veseljem posvečevanje hiše božje.“ (I. Ezdra 6.)

Tako je bil dodelan in posvečen drugi tempelj.

* * *

Nekaj let pozneje (l. 444 pr. Kr.) izprosi ob ugodnem trenutku Nehemija, veliki točar kralja Artakserksa — torej so opravljali Judje na Babilonskem visoke službe — dovoljenje, da se sme vrniti v Sveto deželo in sveto mesto nanovo sezidati.

Prigodilo se je pa v mesecu nisanu v dvajsetem letu kralja Artakserksa, da je bilo vino pred njim in sem vzel vino ter ga kralju podal in skoro sem omedlel pred njegovim obličjem. In kralj mi je rekel: „Zakaj je tvoj obraz žalosten, ker te ne vidim bolnega? To ni zastonj, temveč neka težava, ne vem, katera, je v tvojem srcu.“ In bal sem se močno in silno in sem kralju rekel: „Kralj, živi na vekomaj! Kako bi ne žaloval moj obraz, ker je mesto, dom pokopališča mojega očeta, opustošeno, in njegova vrata so z ognjem požgana.“ In kralj mi reče: „Kaj prosiš?“ Tedaj sem molil k nebeškemu Bogu in sem kralju rekel: „Ako se kralju prav zdi, in ako je tvoj služabnik pred tvojim obličjem milost našel, pošlji me v Judejo, k mestu pokopališča mojega očeta, da ga zidam.“ Tedaj sta mi rekla kralj in kraljica, ki je sedela zraven njega: „Doklej boš hodil in kdaj se vrneš?“ In ugajalo je pred kraljevim obličjem in me je poslal; jaz pa sem določil čas.“

Kralj mu nakaže lesa za stavbo, da mu priporočilna pisma na svoje namestnike, do katerih pride med potjo, in mu odloči odlično vojaško spremstvo.

Nehemija pride v Jeruzalem. Vsega vidi v razvalinah. S kakšno bridkostjo v srcu je pač v tihi jutrovski noči jezdil okoli mesta, ki je hrepenel k njemu in sanjal o njem v tujem svetu, okoli „mesta pokopališča njegovega očeta!“ „In sem vstal ponoči, jaz in malo mož. In sem šel skozi dolinska vrata ponoči in mimo zmajevega studenca in h gnojnim vratom in sem pregledoval razsuti zid Jeruzalema in njega z ognjem požgana vrata. In sem šel dalje k studenčnim vratom in h kraljevemu vodotoku (ribnjaku, ki ga je dal Ezekija narediti) in ni bilo prostora za živino, na kateri sem sedel, da bi skozi šla (ker je bilo vse z razvalinami zasuto). Tedaj sem šel gori ob potoku in sem zid pregledal, in vrnivši se, sem prišel k dolinskim vratom in sem se vrnil. In sem rekel: „Pridite in zidajmo zidove Jeruzalema in ne bodimo več v zasramovanje. In potrjene so bile njih roke v dobrem.“ (II. Ezdra 2.)

A ko so sovražniki zvedeli, da Judje zidajo, „so se zbrali vsi skupaj, da bi prišli in se bojevali zoper Jeruzalem in nastave delali.“

A Nehemija ljudstvo oboroži. „In bilo je od tistega dne, da je polovica njih mladeničev delala, polovica pa je bila na boj pripravljena s sulicami in s ščiti in z loki in z oklepi, in poglavarji so bili za njimi v vsi hiši Judovi, ki so zid delali in teže nosili in nakladali; z eno roko so delali in v eni so meč držali; zakaj sleherni, ki je delal, je bil z mečem opasan okrog ledja.“ (II. Ezdra 4.)

Tako so Jeruzalem zopet sezidali.

A mesto še ni imelo prebivalcev. Zato so vadjali; in vsaka deseta družina, ki jo je vadjaj zadel, je morala iti stanovat v Jeruzalem. Mnogi pa so šli prostovoljno.

„In poglavarji ljudstva so prebivali v Jeruzalemu; ostalo ljudstvo pa je vadjalo, da bi odločili deseti del, ki bi prebival v svetem mestu Jeruzalemu, devet delov pa po (drugih) mestih. In blagoslavljal je ljudstvo vse može, ki so se prostovoljno ponudili, da bi v Jeruzalemu prebivali.“ (II. Ezdra 11.)

Mnogo grozot in hudobij je videl tempelj v sebi tekom stoletij; na pr. za časa sirskega Nerona, krvoločnika Antioha Antipatra (176—164), ki je oropal ves tempelj — celo zagrinjalo izpred Najsvetejšega je odnesel — izpraznil vso zakladnico. Na žgavnem oltarju je daroval svinjo, izvoljenemu ljudstvu najnečistejšo žival; z njeno krvjo je poškopil svetišče, da ga Judom pristudi.

Slavni Hasmonejci (po našem „plemiči“) ali Makabejci so hišo božjo spet očistili in k slavi povzdignili.

Naslednik Makabejcev, Herod Veliki, najpoprej cesarjev namestnik v Galileji, od l. 40 in tri mesece po Kristusovem rojstvu kralj vse judovske dežele, sezida tempelj, da bi ublažil sovraštvo Judov do sebe, v mnogo večjem obsegu in v čudoviti krasoti. Iz samega belega marmorja ga je zidal. Tujcem se je iz daljave dozdevalo, da vidijo v Jeruzalemu z belim snegom pokrit hrib.

Zidati so ga pričeli l. 20 pr. Kr. Znotranje svetišče so delali 18 mesecev, vso stavbo 8 let. 10.000 najspretnejših delavcev je delalo, 1000 duhovnikov je delo nadzorovalo.

Kakor včasih požene drevo v pozni jeseni čudovit cvet, tako je umirajoči stari zakon še enkrat zbral vso svojo moč, vso vero, vse upanje in vso ljubezen do Jehova, da sezida čudežno stavbo njegovemu velikemu imenu. Vse upanje

izraelskega ljudstva je bilo zazidano v te zidove: „On pride, pričakovani narodov, in bo bival v tem svetišču!“

Slednja kapljica znoja, ki se je prelila ob mnogoletnem delu, je bila posvečena z mislijo: „On pride! Za Njega delam!“ Vsa čudežna stavba je drhtela v svetem hrepenenju, v nemirnem pričakovanju, da sprejme v se Njega, ki so ga pričakovali narodi, ki je ves svet hrepenel po Njem, Kristusa Gospoda, Sinu Božjega, kralja ljudstev in narodov.

*

*

Ta tempelj, čudo sveta, še čudovitejši nego prvi, Salomonov, ker posvečen po Kristusu Gospodu, kakor so slovesno napovedali preroki, na pr. Hagej 2, 7—9: „To govori Gospod vojskinih trum: Še malo časa in pretresel bom nebo in zemljo in morje in suho; in pretresel bom vse narode, in prišel bo Zaželjeni vsem narodom; in bom napolnil to hišo z veličastvom, pravi Gospod vojskinih trum. Večje bo veličastvo te poslednje hiše nego prve, pravi Gospod vojskinih trum“ — in Caharija 9, 11.: „Močno se veseli, hči sionska, raduj se, jeruzalemska hči! Glej tvoj kralj pride k tebi, pravičen je in Odrešenik“ — ta tempelj, v čigar preddvorih je hodil, učil, svaril in grajal, tolažil in odpuščal in ozdravljaj Božji Zveličar — ta tempelj so Rimljani do tal razrušili. Ne vse mesto, tempelj, srce judovskega ljudstva, je mislil Gospod, ko je govoril: „Kamen ne ostane na kamnu.“

Dopolnilo se je!

Že so se besede „veselega oznanila“ (evangelija) glasile daleč po svetu in so padale v srca kakor sladek pozdrav iz neba, kar je prišla nad Jeruzalem dopolnitev onih bridkih besed Gospodovih, kar se je razlilo na judovsko ljudstvo z neba gorje, ki si ga je samo želelo, prokletstvo, ki ga je samo klicalo na sebe: „Njegova kri pridi na nas in naše otroke!“

Leta 70 po Kristusovem rojstvu se je dopolnilo.

Mogočni Pompej pride l. 63 pr. Kr. v Sveto deželo, zvabi odločnega kralja, Makabejca Aristobula, k sebi in ga vrže v ječo, ko Aristobul noče podpisati povelja, naj se njegovi vojaki Rimljanom vdajo. Pristaši Aristobulovi se zbero na tempeljskem hribu. Neko soboto zavzame Pompej tempelj po strašni moriji; 12.000 mož pade, med njimi mnogo duhovnov, ki so — sobota je bila, praznik — navzlic strašnemu klanju, vršili svojo dolžnost in darovali. Pompej gre v tempelj. A ga vidi praznega! Pagannu, ki je videl vse-

povsodi kipe malikov, nerazumljivo! Torej to ljudstvo niti boga nima!

Tako so dobili Rimljani Sveto deželo pod svojo oblast. A Judje so se zoper kruti rimski jarem vedno in vedno puntali. Posamezni, boljši cesarski namestniki, na pr. Petronij ali kralj Herod Agripa, ki je Jude zelo ljubil, dasi je kristjane preganjal, Jakoba je umoril, Petra je vrgel v ječo, so pač previdno zadrževali in zabranjevali najhujše izbruhe ljudskega srda. Pod drugimi je teklo mnogo krvi. Za vladanja Ventilija Eumana (47—50) je bilo ob nekem puntu umorjenih 20.000 Judov.

V visok, strašen požar je vzplamtelo vse dolgo sovražstvo izvoljenega ljudstva do poganskih in lakomnih zatiralcev pod Gesijem Florom. Ta je prišel v Sveto deželo l. 64 po Kr. Prekašal je vse svoje prednike s krutostjo, krivičnostjo, lakomnostjo. Morda je Rim poslal nalašč tega trinoga; naj izzove nalašč ljudski srd in punte, da potem judovsko ljudstvo, ki plamteče sovraži Rim in rimske bogove, popolnoma uničijo, iztrebijo izmed živih.

L. 67 se napoti vojskovodja Vespazijan s 70.000 vojaki v Galilejo. Ne gre takoj proti Jeruzalemu. Sklenil je, da poprej vso deželo opustoši in tako Jeruzalem od sveta popolnoma odloči. Kamor rimska vojska pride, brez usmiljenja vse pomori, požge in uniči.

V svetem mestu pa divja meščanska vojska. Celó v templju ljudi morijo. Bližal se je čas, o katerem je Gospod govoril: „Kadar boste videli gnusobo razdejanja na svetem mestu, tedaj naj, kateri so v Jeruzalemu, beže na gore.“ (Mat. 24, 15.)

Vespazijan še ne napade mesta. „Če se sovražniki sami med seboj morijo, je za nas ugodno; pustimo jih!“ je odgovarjal prvakom vojske, ki so ga silili, naj začne mesto oblegati.

1. julija 69 proglase egiptovske legije (vojaštvo) Vespazijana za cesarja.

V času, ko so se v Rimu razni možje, vojskovodje in drugi, potegovali in borili za cesarski prestol, so grozote vojske v Sv. deželi ponehale.

Aprila l. 70 pa se vzdigne Tit, sin Vespazijanov, iz Cezareje ob morju. Z 80.000 izbranih vojakov se pomika skozi Samarijo, da uniči srce judovstva, Jeruzalem.

Ko sveto mesto od daleč zagleda, postoji ves zavzet in začuden nad krasoto templja in nad velikanskimi zidovi,

s katerimi so Judje mesto utrdili. Ali in kdaj jih poruši in premaga?

V Jeruzalemu je bilo po poročilu Evzebijja kakih tri milijonov ljudi. Judovski zgodovinar Jožef Flavij trdi, da jih je bilo en milijon za časa obleganja pomorjenih.

Judje so se branili in se borili kakor levi. Tit sam je bil večkrat v smrtni nevarnosti; večkrat tudi v nevarnosti, da ga razdraženi Judje ujamejo.

Izlepa jim je prigovarjal, naj se vdajo. Obljubljal jim je, da bo milo z njimi ravnal. Menda bi obljubo spolnil, ker je bil milega in pravičnega srca — „radost človeštva“ so ga imenovali pozneje, ko je vladal. A Judje o tem niti slišati ničesar niso marali. „Rajši umrjemo! Morda se ti posreči, da razrušiš mesto in tempelj; a sveta, ki je ves tempelj našega Boga, ne moreš uničiti.“

Ko je bilo vse zaman, in so mu Judje požgali vse oblegalne stroje, je obzidal Tit mesto z visokim nasipom. Tako v mesto niso mogli dobivati živeža. V hišah in v skladiščih nakopičene zaloge so kmalu pošle. Zavladala je strašna lakota. Jedli so usnje, podgane, vso mogočo nesnago; ko so vdrli vojaki v neko bogato hišo, iz katere je prihajal duh mesa, so našli mater, ki je spekla lastno dete in je, v očeh blaznost, ponujala kose vojakom. Smrt vsepovsodi! V poltretjem mesecu so odstranili iz mesta skozi razna vrata 115.880 mrličev. Ker je bilo mrličev že preveč, so jih kratkomalo metali čez mestni zid ali so napolnili z njimi hiše, ki so jih zaklenili. Zunaj pa je dal Tit okoli in okoli mesta postaviti križe. Po 800 vjetih Judov je dal v enem dnevu pribiti na nje. Zdaj se je spolnjevalo: „Njegova kri pridi na nas in naše otroke!“ Hribovje okoli svetega mesta, Oljska gora in Hrib pohujšanja, kjer je Salomon dajal pohujšanje ljudstvu, ker je sezidal templje bogovom svojih paganskih žen, in doline okoli mesta, ki so slišale некоč divji krik: „Križaj ga, križaj ga! Njegova kri pridi na nas in naše otroke!“ so gledali in slišali sedaj umiranje in blazne vzkrike, ječanje in zdihovanje umirajočih.

A največje gorje, najstrašnejšo grozo so videli 5. avgusta. V neki noči, ko je straža od utrujenosti zaspala, so Rimljani po strašnem boju zavzeli grad Antonijo, kjer je Pilat Jezusa sodil. Judom je tako ostal le še Sion, zgornje mesto s tempeljskim hribom. Po hudih bojih, v katerih so se Judje gradili od utrujenosti, ne samo od ran, so dobili Rimljani v oblast zunanje tempeljsko obzidje. Jožef Flavij

trdi, da je Tit hotel tempelj rešiti in je vojakom zapovedal, naj mu prizanesejo. Mogoče, morda na prošnjo lepe Berenike, hčerke Heroda Agripe. A prav verjetno ni. Če bi ostal tempelj, bi ostal tempeljski davek, ki ga je moral plačevati vsak Jud, didrahma, po našem 1 K 50 vin; tako bi Judje nabrali za nove punte in vojske. Zgodovinar Tacit piše: „Sporoča se, da se je Tit posvetoval z vojskovodji, ali naj tempelj poruši. Nekateri so bili mnenja, da tega velikega in najslavnejšega svetišča ne smejo uničiti; če ga očuvajo, bo to vedno pričalo o rimljanski zmernosti; če ga porušijo, bo jim vtisnjen večni pečat krutosti. A drugi in Tit sam so se izrekli za to, da je treba tempelj najprej uničiti, da tem gotoveje uničijo judovstvo in krščanstvo. Ker obe veri, dasi nasprotni, izvirata iz istega vira; kristjani so izšli iz Judov; in če bodo uničene korenine, pade tudi drevo.“

In če bi tudi Tit res nameraval tempelj rešiti, kaj je premogel z vso svojo močjo proti moči volje božje? Božja roka pa je judovskemu ljudstvu, svetemu mestu in templu že napisala: „Mane, tekem, fares“.

Zato se je moralo zgoditi.

Ne samo Judje, trpeči v mestu, tudi Rimljani pred mestom so bili že strašno razjarjeni. Saj so si morali slednjo ped zemlje, vsak kos zidu priboriti s strašnim, skoro nadčloveškim naporom in z izgubo nešteti bojnikov. Tako celo Titove besede niso več mogle brzdati njih srda.

In zgodilo se je, kar se je moralo zgoditi.

Nekega rimskega legijonarja dvigne tovariš na ramah v višino. Vojak, nevede maščevalni angel srdu božjega, vrže gorečo bakljo skozi „zlatno okno“ v stranski del templja. Suhi cedrov les se vžge. Kmalu ovijata dim in plamen veličastno svetišče. Cedrov les se vnema s strašno naglico. Do neba se dvigajo plamteči stolpi. „Bilo je, kakor bi ves hrib gorel iz osrčja,“ piše zgodovinar Jožef Flavij. Marmor se kuha, drobi; velikansko zidovje razpada; zlato in srebro se topi. S prasketanjem in šumenjem ognja se meša zmagooslavni krik rimskih legij, ječanje umirajočih, jok in stok žensk, vpitje otrok, obupne tožbe duhovnov, ki še v tem trenutku vršijo svojo dolžnost, darujejo zadnjo daritev starega testamenta, ali glasno kličejo Gospoda vojskinih trum na pomoč, ali v divjem srdu prosijo prokletsvo neba na Rimljane in na Tita.

Vojake, duhovne, ženske, otroke Rimljani brez usmiljenja morijo na svetem mestu, ob žgavnem oltarju. 6000

jih zaduši dim in ogenj. Ko vidiijo duhovni propad hiše božje, skačejo obupani v ogenj. Kaj naj počnejo, ko templja ni? Bil jim je življenje...

Eden najznamenitejših in ob enem najstrašnejših dogodkov v svetovni zgodovini!

A vojaštvo se še ne vda.

Vojvoda Simon in Janez iz Gishale postavita svoje zveste v trikotno bojno vrsto. Z obupnim pogumom na smrt obsojenih se prerijeta skozi rimske legije v zgornje mesto, na Sion.

Tit se napoti v tempelj. Ogledati si hoče Najsvetejše, kamor ni smel stopiti noben Jud razen velikega duhovna, ki je šel noter le enkrat na leto, kaj šele pagan! Dušič dim ga prisili, da se vrne.

Tako se je zrušil drugi tempelj 5. avgusta l. 70 po Kr., 1074 let, odkar je bil dodelan tempelj Salomonov, 586 let od časa, kar so sezidali svetišče pod Darijem.

A Judje se še niso vdali. Oni, ki so se rešili v zgornje mesto, so iznova prisegli, da rajši umrjejo, nego se uklopijo Rimljanom. Tit jim spet ponudi pomiloščenje. „Kakor dober oče bom milo z vami ravnal in za vas skrbel.“ „Udati se ne moremo“ — odgovore Judje — „ker smo prisegli, da se ne bomo. A če nam dovoliš, da se z ženami in z otroci izselimo v puščavo, zapustimo mesto.“ Ta trdovratna odpornost Tita razsrđi. „Nikomur več ne prizanesem. Postopati hočem z vami po vojnem pravu. Branite se, kakor morete in znate.“

Prične se srdito obleganje zgornjega mesta. Na kadečih se razvalinah sv. mesta in templja grade legionarji nove okope. Kmalu butajo oblegovalni stroji zoper obzidje, za katerim se branijo zadnje judovske čete, do smrti izmučene od vednega boja, še bolj od strašnega glada. Stroji predro zid. Vojaki vdero na sionski hrib. Kogar dobe, ga umore. Vse požgejo.

Ves dan divja strašna morija; vso noč razsaja ogenj. „8. gordija (2. septembra)“ — piše Jud Jožef Flavij — „je vzhajalo solnce nad kadečimi se razvalinami Jeruzalema, mesta, ki bi ga morali srečnega imenovati, če bi vsa stoletja od svojega početka videlo toliko sreče, kolikor gorja je okusilo za časa obleganja.“

Na razvalinah stoji Tit. Celo vedno hladni Rimljan ves prevzet od strašnega razdejanja in čudeč se ogromnosti razvalin, vzklikne: „Tega niso zmogle moje legije in ne moji stroji. To je Bog storil.“

Zdaj se je dopolnilo gorje blaznega Jozua, sina Ananovega, ki je blodil vsak dan kakor v sanjah po ulicah obleganega mesta in je, dasi so ga topli in ga izlepa prosili, naj molči, neprestano klical svoje gorje nad sv. mestom: „Glas pogube od vzhoda, glas pogube od zahoda, glas od vseh štirih vetrov. Glas čez Jeruzalem in glas čez tempelj, glas čez ženina in glas čez nevesto, glas čez vse ljudstvo!“ In dopolnile so se besede božjega Zveličarja, ki jih je govoril s solzami v očeh in v srčni bridkosti: „Prišli bodo dnevi nad te, in tvoji sovražniki te bodo vklenili z nasipom in te bodo oblegali in stiskali od vseh strani; in bodo v tla pomandrali tebe in tvoje otroke v tebi in ne bodo pustili kamna na kamnu, ker nisi spoznalo časa svojega obiskanja.“ (Luk. 19.)

Dopolnjeno je! — „Judaea victa, Judaea capta!“*

* * *

In dopolnilo se je prerokovanje Oseja, preroka, ki je govoril, rekoč: „In veliko dni bodo Izraelovi otroci ostali brez kralja in brez poglavarja in brez daritve in brez oltarja.“ (Osej 3, 4.)

Jeza božja je ljudstvo, ki si ga je Gospod izvolil izmed vseh ljudstev in ga je negoval kakor ljubeča mati svojega dojenčka-prvorojenčka, razkropila po vsem svetu, kakor je Gospod sam zagrozil po svojem služabniku Mojzesu: „Ako pa nočeš poslušati glasu Gospoda, svojega Boga, da bi ohranil in spolnoval vse njegove zapovedi in šege, bodo na te prišla vsa ta prokletstva in te bodo zadela. Proklet boš v mestu, proklet na polju. Prokleta tvoja žitnica in proklete tvoje zaloge. Proklet sad tvojega telesa in sad tvoje zemlje, črede tvojih goved in črede tvojih ovac. Proklet boš, ko prideš, in proklet, ko odideš Gospod te bo razkropil med vsa ljudstva od konca do konca zemlje. Pa tudi med temi narodi ne boš imel pokoja, in tudi stopinja tvoje noge ne bo imela počitka“ — večno boš nemiren in nestalen, večni popotnik: večni žid! (V. Mojz. 28.)

V svetem mestu, v mestu svoje slave, niti ne stopijo na kraj, kjer je stala hiša božja; boje se, da bi stopili na prostor, kjer je bilo Najsvetejše.

* „Judeja je premagana, Judeja je podjarmljena.“ Napis na spominskem denarju. Mlada žena joka nad palmovo vejo, spodaj pa je ta zgodovinski, bridki stavek.

In kaj je ostalo izvoljenemu ljudstvu od vsega nekdanjega veličastva, od templja in svetega mesta? Kos zidú. Zunaj tempeljskega trga, v bližini gradu Antonije se nemo in žalostno dviga proti nebu, hladno in molčeče zre na ostanke ljudstva božjega, žalujoče ob njem.

Dohod k temu zidu tujec težko najde. Mi smo imeli spretnega vodnika, a smo še zašli. Skoro dobro uro smo se vili in rinili po stranskih ulicah, preden smo prišli do cilja. Bože, kakšne so te ulice! V gosjem redu, človek za človekom smo morali stopati po njih. Le tako so drugi prišli mimo nas; ker širša nego za dve osebi vstric menda nobena onih ulic v židovskem delu ni. In ta zrak! Sapo nam je jemalo, dasi smo večinoma vsi tiščali robce k ustom.

Ob „zidu plakanja“ (el-ebra) je prostor precej obsežen, široka ulica. Zid sam je 40 *m* dolg, 18 *m* visok. Kamenje je velikansko, približno kakor ono v Salomonovih hlevih; le da je tam belo, tukaj povsem otemnelo, od spodaj in še visoko nad človeško velikostjo vse popisano. Verjetno, da je to ogromno zidovje res iz Salomonovih časov.

Ko smo se prerili na trg, so ob zidu že stale gruče Judov, mladina in starci, sklonjeni od teže let, z dolgimi belimi bradami in z bingljajočimi lasmi, vsak držeč v roki ali pod pazduho knjigo. Gledal sem jih in nehote sem se spomnil ob teh, kakor iz kamna izklesanih obrazih večnega žida. Ni se mi v mladosti kmalu kaka povest tako globoko in močno vtisnila v spomin in v srce, kakor zgodba o nesrečnem večnem židu. Stric kovač, zakladničar bogatih storij, nam je često pripovedoval o njem. Črevljar v Jeruzalemu je baje bil. Ko je Kristus Gospod nesel težki križ, se ves utrujen in izmučen ustavi ob njegovi hiši in se nasloni ob okno. Tako pa je črevljarju zaslonil luč. Ta se razjezi. Da bi ga odgnal od okna, vrže v Gospoda kopito. Za kazen se potika od tedaj nestalen in bloden po svetu. Devetnajststo let že, a umreti ne more. Do sodnega dne bo begal in blodil. In nikjer ne najde miru, nikjer odpočitka. Niti za trenutek ne. Komaj kje sede, kar zagleda pred seboj krvaveči obraz Gospodov, žalostne njegove oči. Čudežni pogled, s katerim ga je Mesija pogledal ob tistem žalostnem trenutku, ga zasleduje vsepovsodi in mu ne pusti, da bi našel kje mir in pokoj.

Spominjam se, kako sem čutil v mladem srcu z obema usmiljenje: z Gospodom in z nesrečnim črevljarjem, večnim popotnikom. Zagledal sem kdaj kje na cesti sklonjenega be-

rača, opirajočega se z vsem slabotnim telesom ob palico, počasi krevsajočega po cesti. Srce mi je zadrhtelo: „Ko bi bil večni žid!“ Čudno, na pol sladko, na pol neprijetno razočaranje sem začutil, ko je prišel bliže in sem spoznal znano lice, ne od starosti in žalosti razjedenega obraza neznanca, večnega žida.

Tukaj pa sem gledal take obraze. Ali je oni nesrečnež med njimi? Ne? Kje pač blodi po svetu, noseč s seboj večno prokletstvo in tisočletno bol svojega naroda?

Še in še so prihajali molilci, praznično oblečeni, vsi resni in zamišljeni, vsak s svojo knjigo. Še sedaj gledam pred seboj mladega moža z bledim obrazom. Ves je zamaknjen v knjigo; za ves svet in vse radovedne tujce okoli sebe se niti najmanj ne zmeni. Ustnice se mu naglo, drhte gibljejo, kakor bi mu jok silil med besede goreče molitve. In sam se venomer giblje v taktu od leve na desno, od desne na levo. Zdaj, zdaj se skloni k zidu in ga goreče poljubi. In spet se ziblje in zamaknjeno moli.

„Zaradi palače, ki je v razvalinah, zaradi templja, ki je razrušen, zaradi veličastva, ki je minilo — sedimo tukaj in jokamo ...“

A takoj se oglasi odgovor in tolažba:

„Spominjajoč se dneva razdejanja, žalujemo po Jeruzalemu, ki je bil naša mati in nas je redil in živil in pojil z duhom božjim, ki je tukaj izviral. Sedaj pa smo brez matere in smo razkropljeni; nismo pa brez Očeta, živega, večnega. Potolaži ti, o Gospod, naš Bog, žalujoče na Sionu in žalujoče v Jeruzalemu in žalujoče mesto, razdejano, razrušeno, omadeževano.“

In zbrano ljudstvo pritrdi in zaprosi iz globočine srca:

„Amen. — Zgodi se!“

Nisem prijatelj Judov. A ko sem jih gledal ob tem molčečem, žalostnem ostanku njihovega veličastva in njihove nekdanje slave, so se mi v srce smilili. S spoštovanjem sem zrl njih globoko pobožnost in pekočo, neutolažljivo žalost.

A čemu mora biti v življenju poleg velikega vedno nizko, tik ob svetem vsakdanje in umazano?

Vrelo mi je v srcu, ko sem opazoval nekaj korakov strani dva mlada Evropejca. Prazni, izlizani obrazi so se jima zaničljivo smehljali. Kaj sta govorila, nisem slišal; a gotovo sta se tudi z besedami rogala. Ljudje, ki na posvečenih mestih — naj bodo sveta nam ali Judom, je vseeno — ne čutijo v srcu ničesar vzvišenega in tajnostnega, ali

se ne znajo vsaj na pol olikano in spodobno vesti, naj s svojo nepotrebno navzočnostjo svetih krajev ne skrunijo. Ostanajo naj na cesti ali v gostilnah!

* * *

Le ta molčeči zid je ostal Judom od njih svetišča.

Ne, še nekaj! Zaklad vseh zakladov, ki so ga nesli s seboj v vse dežele sveta, kamor jih je tirala roka srdečega se Jehova, kamor jih je vedla blodna noga. Mnogo dragocenejši je ta zaklad, nego je bil čudežni tempelj in vse neizmerno bogastvo njegovo, ki je bilo tako ogromno, da je po razdejanju templja v sosednih deželah cena zlatu za polovico padla. Edina tolažba je bil teh 19 stoletij od onega strašnega dne mnogim srcem in mnogim rodovom, edini blagoslov v prokletstvu, ki jim sledi vsepovsodi, kakor je bil tolažba in blagoslov njih dedom ob vseh težkih časih.

Sv. pismo!

„Judje“ — piše krščeni žid Heine — „ki so glede dragocenosti najboljši izvedenci, so dobro vedeli, kaj delajo, ko so prepustili ob razdejanju drugega templja ognju vse zlate in srebrne tempeljske posode, svečnike in svetilnice, celo naprsnik velikega duhovna, z dragocenimi biseri posut, a so rešili sv. pismo. Ker pravi tempeljski zaklad je bilo le to! In tega ni uničil ne ogenj, ne Tit, ne Vespazijan, za kar bodi Bogu hvala! O mojem spreobrnenu me povprašujejo. Resnično, ne kaka čudežna prikazen, ne serafiška zamaknjenost, ne glas z nebes, ne nenavadne sanje, ne kak drug čudež me ni privedel na pot spoznanja, ne, za vse razsvetljenje in spoznanje moram izreči zahvalo eni knjigi. Knjigi? Da! In stara, priprosta knjiga je, skromna kakor priroda sama in tako naravna, kakor ta; knjiga, ki je na videz nevsiljiva, a dobrotvorna kakor solnce, ki nas greje, kakor kruh, ki nas redi; knjiga, ki nam zre naproti tako prijazno, tako blagohotno dobrotno, kakor stara mamica, ki slednji dan v ti knjigi bere, z ljubečimi, drhtečimi ustnicami, z očali na nosu; in to knjigo tudi kratkomalo imenujemo „knjiga — biblija“. Z vso pravico jo zovejo tudi „sv. pismo“; kdor je svojega Boga izgubil, ga v ti knjigi spet najde; kdor ga še nikoli poznal ni, iz te knjige mu veje naproti dih besede božje.“

Tako Nemeč Heine (1799—1856), ki ni bil veren kristjan, a velik pesnik in duhovit mož, ki je vedel, kaj je lepo.

In Oskar Wilde (1854—1900), nesrečni Anglež! Misleč mož in slaven pisatelj, ki tudi ni bil naše vere, a mu je ob koncu nesrečnega življenja in trpljenja zasvetila luč spoznanja, in je po mnogi boli umiral z Bogom spravljen in pomirjen z zakramenti naše svete cerkve, potolažen s sočutnimi, ljubečimi besedami katoliškega duhovnika — kako krasno govori ta o sv. pismu, s kakšnim spoštovanjem, s kakšnim občudovanjem!

„Nekaj časa sem proučavam z vročim zanimanjem štiri pesmi v prozi, ki govore o Kristusu. O Božiču se mi je posrečilo, da sem dobil novi testament v grščini. Vsako jutro, ko celico osnažim in pomijem kositaro (cinasto) posodo — bil je v ječi — nekoliko berem v evangeliju, kakih ducat verzov (stavkov), kakor mi ravno pridejo pred oko, ko knjigo odprem. Tako pričeti dan — nekaj čudovitega je v tem. Vsak naj bi to storil, celo če živi zelo burno in slabo urejeno življenje.“

Nekoč sem zapisal prijateljem dijakom iz globočine srca: „Berite sv. pismo!“ Danes govorim vsemu slovenskemu narodu. Pa spet kličem in prosim: „Berite sv. pismo!“

V nobeni knjigi na vsem širnem svetu ni toliko življenja kakor v sv. pismu. Resnično, živo življenje, ne umetno namišljeno, je opisano v njem. Zato so zapisane tudi človeške zmote, grehi, veliki in največji grehi. Ker srce človeško je bilo v vseh vekih isto! Nikoli ni bil svet brez greha razen v času rajske sreče, rajske nedolžnosti. Minilo, izgubljeno za vedno! Zato se naj nihče ne spodtika ob tem. Ta čudežna knjiga se ne imenuje „sveto“ pismo, ker je v nji vse pobožno in sveto. Ne, ker je nebeška knjiga, spisana pod vplivom duha božjega. Sv. Duh pa ne laže, ne potvarja. Zato je pustil zapisati resnično življenje, z vsemi grehi. A tudi s kaznijo, nam v svarilo.

Kakšne značaje srečujemo v ti „knjigi vseh knjig“. Pri teh naj bi se mladina učila značajnosti. Ob junaških delih svetopisemskih oseb se naj uči ljubiti domovino. Kakor zemlja izraelska, je bila vedno tlačena, odrivana, sovražena tudi naša domovina, „vdova, ki bol pozna le, nič dobrot.“

Ob veselju berimo sv. pismo in berimo ga v žalosti in bridkosti dneh. V veselju, da ob njem ne pozabimo svojega Boga; v žalosti, ker je polno nebeške tolažbe.

V II. knjigi Ezdrovi, 8. poglavje, beremo, kako je bral Ezdra pred množico knjige Mojzesovih zakonov.

„In zbralo se je vse ljudstvo kakor en mož na prostoru, ki je pred vodnimi vrati; in so rekli pismarju Ezdri, naj prinese knjige postave Mojzesove, ki jo je Gospod zapovedal Izraelu. Prinesel je tedaj Ezdra, duhoven, postavo pred množico mož in žen in vseh, ki so mogli razumeti. In je bral v njih očitno na prostoru, ki je bil pred vodnimi vrati, od jutra do poldneva, vpričo mož in žen in razumnih; in ušesa vsega ljudstva so bila obrnjena h knjigam. In jokalo je vse ljudstvo, ko je besede postave slišalo.“

Ne dajmo se od Judov osramotiti! Več sv. pisma! Sv. pismo v dijaške krožke, sv. pismo v izobraževalna društva! A ne berite ga le za zabavo, učite se iz njega! Jezika se učite, krasnega sloga se učite! In premišljuje besede te nebeške knjige!

„Naj se ne oddaljijo knjige te postave od tvojih ust; temveč premišluj jih noč in dan, da ohraniš in spolnuješ vse, kar je v njih zapisano; tedaj boš prav uravnal svojo pot.“ (Jozue 1.)

Z namenom sem navedel v tem spisu zelo mnogo mest sv. pisma. S tem namenom, da bi z njimi vsaj malo pokazal krasoto te izredne knjige. Berite oni prizor med Nehemijem, kraljem in kraljico! Ali ni v svoji priprostosti tak, da človek postane in vzklikne: „Cudovito!“ Ali oni odlomek, ko Nehemija ponoči jezdi okoli razvalin jeruzalemskih! To ni navaden opis, to je živa slika. Ko bi naš mali narod imel velikega in mogočnega slikarja! Sv. pismo naj bi odprl, vsaka stran bi mu nudila čudežno pestrih slik. A ker nam ga nebo še ni dalo, da bi nam jih pričaral na platno, naj živijo v naših srcih, v naših dušah.

Ako bi me kdo prosil, naj mu svetujem in imenujem najlepšo in najzanimivejšo knjigo, brez dolgega premišljevanja in obotavljanja bi mu odgovoril:

„Sveto pismo!“

* * *

Noben jeruzalemski romar naj ne zamudi četverih znamenitosti v Jeruzalemu, ki so z nekdanjim sv. mestom, s templjem, s sv. pismom, z življenjem in trpljenjem Gospodovim v tesni zvezi. Te so: panorama sv. mesta, svetopi-semki muzej, vsakdanja popoldanska procesija v cerkvi Božjega groba in sv. križev pot.

Panorama sv. mesta in templja, kakoršna sta bila v raznih dobah, je na periferiji (obkrožju) Jeruzalema ob

ruskem konzulatu. Sestavil je te zanimive skupine znameniti raziskovalec sv. mesta, stavbni svetnik Schick. Zdaj ima podjetje v oskrbi njegova hči. Vstopnina znaša 10 K, najsi pride ena sama oseba ali več skupaj.

Izredna zanimivost in znamenitost je biblijski muzej. Ob cerkvi sv. Ane je, v bližini vrat sv. Štefana, skozi katera vodi pot v dolino Jozafat in na Oljsko goro.

Cerkev stoji na mestu, kjer sta po ustnem sporočilu sv. Joahim in sv. Ana imela svojo hišo, in kjer je bila rojena preblažena Devica Marija. Pod krasno cerkvijo je lična kapelica Marijinega rojstva; sedaj so namreč jeruzalemska tla mnogo višja nego so bila pred razdejanjem mesta. Zato so vsi ti sveti kraji pod cerkvami. Poleg cerkve je obširen samostan belih bratov, afrikanskih misijonarjev. Ustanovil je red in sezidal samostan znameniti francoski kardinal Lavigerie (Lavižerí). Beli očetje, zelo ljubeznjivi gospodje, oskrbujejo tudi muzej, ki je v pritličju njihovega samostana.

Če bi bil v Jeruzalemu in bi tega muzeja ne videl, bi mi bilo res žal. Karkoli je v kaki zvezi s sv. pismom — kar so seve mogli še dobiti — je tukaj spravljeno in razstavljeno: različno bojno orožje, kmetsko in rokodelsko orodje, domače potrebščine, na pr. ročni mlini, lonci, sklede, godbeni inštrumenti, nakitje, denar, obleke — veliki duhoven stoji tukaj v popolni svoji dragoceni opravi, izredno slikovita prikazen. A tudi razne živali, ptice, škorpijoni, pajki, vse mogoče. Zanimal me je težek kamen, ob katerem sem videl napis: talent. Srebro, ki je odtehtalo težo tega kamna (menda 26.6 kg) je tvorilo en talent (nad 7000 K). V priliki o izgubljenem sinu beremo: „Et cupiebat implere ventrem suum de siliquis, quas porci manducabant“ — „želel je svoj trebuh napolniti z luščinami, katere svinje jedó.“ (Luk. 15.) Nikoli nismo v šoli prav zvedeli, kakšna je ta čudna jed. Tukaj sem videl, kakšna: rožiči!

Tik pred cerkvijo sv. Ane je ona kopel Betezda, ob kateri je Gospod ozdravil hromega, ki je ležal že 38 let bolan. V lopi, skozi katero se gre do kopeli, ki je zdaj globoko spodaj, je zapisan dotični evangelij v raznih jezikih. Slovenski je, če se ne motim, na 4. mestu. „V tistem času je bil judovski praznik, in Jezus je šel gori v Jeruzalem. Je pa v Jeruzalemu pri ovčjih vratih (sedaj vrata sv. Štefana) kopel, po hebrejsko Betezda imenovana, ki je imela pet lop. V teh je ležala velika množica bolnih, slepih, kruhjevih, suhoudnih, ki so čakali plivkanja vode. Zakaj

angel Gospodov je ob časih prišel v kopel, in voda je plivkala. In kdor je po plivkanju vode prvi v kopel stopil, je ozdravel, katerokoli bolezen je imel. Bil je pa neki človek tam, ki je bil osemintrideset let bolan. Ko je Jezus tega videl tam ležati in je videl, da je že veliko časa tak, mu reče: „Ali hočeš ozdravljen biti?“ Bolnik mu je odgovoril: „Gospod, nimam človeka, da bi me, ko se voda skali, v kopel djal; zakaj, preden jaz pridem, drugi pred menoj vanjo stopi.“ Jezus mu reče: „Vstani, vzemi svojo posteljo in hodi!“ In tisti človek je zdajci ozdravel ter je vzel svojo posteljo in je hodil. Tisti dan pa je bila sobota. Judje so tedaj ozdravljenemu rekli: „Sobota je, ne smeš svoje postelje nositi.“ In jim je odgovoril: „Oni, ki me je ozdravil, mi je rekel: vzemi svojo posteljo in hodi.“ Tedaj so ga vprašali: „Kdo je tisti človek, ki je rekel: vzemi svojo posteljo in hodi?“ Oni pa, ki je bil ozdravljen, ni vedel, kdo da je. Zakaj Jezus se je bil umaknil iz množice, ki je tam bila. Potem ga je Jezus v templju našel in mu je rekel: „Glej, ozdravljen si; nikar več ne greši, da se ti kaj hujšega ne zgodi.“ (Jan. 5.)

Srčno smo se razveselili, ko smo vročega popoldne brali v oni lopi ta krasni odlomek sv. pisma v slovenskem jeziku.

Procesija v cerkvi Božjega groba, ob štirih popoldne vsak dan, je približno taka kakor rimske procesije v naših romarskih cerkvah. V sakristiji dobi vsak, ki se je hoče udeležiti, svečo in majhno knjižico. V ti so himne za vsak oltar v cerkvi Božjega groba. Z gorečimi svečami v rokah, pojoč te himne, v latinščini seve, ker pri tolikih raznojezičnih udeležencih pač drugače ni mogoče, gredo duhovniki in verniki od kapelice do kapelice, od oltarja do oltarja, da tako počaste ta sveta mesta, s tolikimi spomini ožarjena in posvečena. Globok vtis in spomin zapuste te slovesnosti v srcu. Opisati tega ni lahko mogoče; človek se mora sam udeležiti, osebno to občutiti.

In križev pot. Kakšen romar bi bil, ki bi šel v Jeruzalem, a ne bi sledil stopinjam Gospodovim na najbridkejšem njegovem potu, ko

„križ mu naložé
na ranjene ramé,
in Jagnje božje gre
ter nese vseh dolgé.“

VIII.

„Vstala bom in obhodila mesto; po ulicah in cestah bom iskala njega, ki ga moja duša ljubi.“
(*Vis. pes. 3.*)

„Jutri zjutraj pojdemo na Oljsko goro“ — nam je zvečer naznanil skrbni naš voditelj in kažipot o. Benigen.

„Na kraj, kjer se je pričelo Gospodovo trpljenje!“ sem na tihem pomislil.

Navsezgodaj smo se napotili.

Od vrat sv. Štefana na vsi cesti doli do Oljske gore so nam stekali naproti roke gobavci. „Bakšiš! Bakšiš!“ Da bi tem bolj omehčali naša srca, so nam kazali od te strašne bolezni razjedene ude. Spominjam se mlade ženske. Na sredi med kolenom in gležnjem ji je bolezen razjedla nogo. Spodnji del se je držal telesa le še za tenko žilico in ji je, čim se je ganila, čudno bingljajal sem in tja. Strašen pogled! A v bolnišnicah ti nesrečneži ne marajo biti, dasi jih je nekaj sezidanih ob Jeruzalemu nalašč za gobavce.

Pridemo v dolino. Na levi vidimo pročelje stare cerkve. Nad zemljo je le streha in nizki zidovi, cerkev je globoko v zemlji: po 48 stopnicah se gre v globočino.

To je cerkev Marijinega groba in njenega vnebovzetja.

Legenda (ustno sporočilo) pripoveduje, da so apostoli nesli deviško truplo Matere Gospodove s Siona sem doli, da bi jo tukaj pokopali; gotovo je bilo že v tistem času v dolini Jozafat grobišče, kakor je še dandanes. Med potjo jih napade tolpa sovražnih Judov; hočejo apostolom sv. truplo vzeti, da bi ga omadeževali. A glej, čudo, vsi napadalci v hipu oslepé. Šele ko se spreobrnejo, spet zadobe vid.

Tukaj so pokopani tudi sv. Joahim, sv. Ana in sv. Jožef. Ob straneh stopnic, približno v sredini, so njihovi grobovi.

Cerkev je bila nekdanj last oo. frančiškanov, a so jim jo Grki vzeli.

Gremo čez dolino; potem skozi dokaj velik vhod navzdol. V obširno votlino stopimo, s prirodnimi stebri razpredeljeno. Tukaj je Gospod krvavi pot potil.

Navadno si človek to okolico misli precej drugače. Jaz vsaj sem bil vedno mnenja, da je vrt Getzemani ali vsaj prostor, kjer je Gospod v tisti strašni noči od velikega četrtega do velikega petka postal „črv, ne človek,“ više gori na gori. A je takoj ob vznožju, ravno, kjer se začne svet dvigati.

Mislimo navadno tudi, da je molil in omagoval na prostem, pod drevjem, ker evangelisti ne omenjajo, da je šel v votlino. Pač zato ne, da se ne bi dozdevalo, kakor da se je bal in se hotel skriti.

Zdaj je votlina prenavrejena v lično kapelico. Maševali in spovedovali smo v nji. Zelo gane človeka ta sveti kraj. In lahko, zbrano moli srce v ti mirni, skrivnostno molčeči votlini, ki je gledala nebes in zemlje Gospoda tako ponižanega, v taki neskončni boli.

V frančiškanskem vrtu tik votline — krasen je, da ga še sedaj v duhu gledam — stoje mogočne, prastare oljke. Trdijo, da so iz časa Gospodovega in so bile priča one velike žaloigre in črnega izdajstva Judeževega. Mogoče. Če pa niso ravno iste, so pa hčerke tistih. Te oljke so v vsi Sv. deželi edine proste davka. Sicer ga morajo od vsakega drevesa plačevati, menda vobče po vsem turškem cesarstvu. Zato ne sade drevja, in je dežela tako pusta, da se človeku kar smili.

Na Oljski gori je še več cerkvâ. Ono lepo cerkvico, stoječo približno na mestu, kjer je Gospod jokal, sem že omenil. Bolj na vrhu je „cerkev očenaša“. Tam je Gospod učil učence moliti očenaš (Luk. 11). Cerkvi je prizidan samostan francoskih karmelitaric. Na samostanskih hodnikih so vzidane v stene velike plošče z očenašem. Tudi mi smo dali vzidati slovenskega. Triintrideseti je. Izdelan je v Parizu.

Kjer je Gospod v nebesa šel, je stala poprej krasna cerkev, sezidana od velike in pobožne cesarice sv. Helene. Sedaj je tam priprosta turška molilnica. Le na Vnebohod Gospodov smejo katoliki postaviti v nji oltarje in darovati sv. mašo. Približno na sredi mošeje je znižan kamen z zabrisanim odtisom ene noge Gospodove. Pobožno smo jo poljubljali. Drugi del kamna je baje v Omarjevi mošeji v Jeruzalemu.

Čudovito krasen je razgled z višine Oljske gore, posebno z vitkega ruskega razglednega stolpa, ki ponosno kipi proti vedno vedremu nebu. Čudovita panorama se razgrinja pred zavzetim očesom: sv. mesto, od solnca kar preplavljeno, naokoli hribi s ponosnimi palačami, trdnimi samostani, nizkimi kočami; proti zapadu gorovje; proti jutru daleč spodaj v globoki dolini pa se lesketa svinčeno površje Mrtvega morja. Mirno, nepregibno, kakor umrlo.

Oko je omamljeno od lepote teh krajev, nam nenavadnih, zato tem čudovitejših; pekoče solnce ga ščemi . . .

Kolikokrat je pač tukaj stal Gospod in je zrl poln ljubezni in poln tihe boli po ti čudežni deželi, ki si jo je izvolil za domovino . . .

A vrnimo se k trpečemu Zveličarju!

Iz vrta Getzemani ga tirajo na Sion pred Ana in Kajfa.

Kajfova hiša je sedaj pretvorjena v cerkev in v samostan. V cerkvi kažejo nizko in temno ječo. V ti je Gospod moral čakati jutra velikega petka.

Na dvorišču je Peter Gospoda zatajil. To dvorišče sem si mislil mnogo večje.

V bližini je cerkev sv. Jakoba starejšega. Zelo lepa, znotraj dragocena ter je armenska last. Ob nji je palača armenskega patriarha. Zapomnil sem si to cerkev tembolj, ker sem v nji izgubil zlat za 10 kron. A na mehkih jutrovskih preprogah, ki pokrivajo tla svetišča, ga nisem mogel najti. Pa ga je kdo drug, kak Armenec. Tudi prav!

Na poti odtod proti Jafskim vratom stoji stolp Davidov, razvlaline Davidove palače. Ko nam jo je o. Benigen pokazal, je naglo vprašal radoveden slovenski kmetič: „Kje pa je bila hiša Urijeva?“ A tega mu celo tako dober poznavalec Jeruzalema kakor je dobri g. pater, ni vedel povedati . . .

A sledimo stopinjam Gospodovim!

Iz hiše velikega duhovna tirajo v petek navsezgodaj Gospoda v grad Antonijo k Pilatu, naj ga obsodi, bolje, naj obsodbo velikega zbora potrdi. Pilat spozna nedolžnost Jezusovo. Zato se brani. Duhovni, farizeji pritiskajo nanj, puntajo ljudstvo, grozijo: „Če tega izpustiš, nisi cesarjev prijatelj.“ Pilat se ustraši, obsodi nedolžnega.

Na dvorišču gradu Antonije je prva postaja sv. križeva pota. Zdaj je tam vojašnica. Na dvorišču vojašnice romarji pokleknejo in molijo prvo postajo. Vojaki so nas precej temno gledali. A vsaj posmehovali se niso. To mi je ugajalo.

Napačno bi bilo, če bi kdo mislil, da je pri vsaki postaji kaka kapelica. Ne, pri večih pravi samo napis na steni, da je tu postaja. Verniki pokleknejo v prah na ulici in molijo. Saj je tudi Gospod tukaj v prah padal za nas! Tako na pr. pri tretji postaji naproti lepemu avstrijskemu gostišču, kjer pa so si v novejšem času Armenci sezidali cerkev, ali pri četrti postaji. Lepa je šesta postaja: „Veronika poda Jezusu potni prt.“ Prodajalnica katoliških sester

je tam; polovica prodajalne je pretvorjena v kapelico. Jezus, Veronika in druge osebe stoje v nji v naravni velikosti.

Kapelica je tudi pri sedmi postaji. Tukaj je bil mestni zid. Obsojencem so tukaj še enkrat prebrali obsodbo, potem so jih gnali iz mesta, da jih križajo.

Med drugo in tretjo postajo v Marijini ulici je cerkev „Ecce homo“. Ob cerkvici se razpenja čez ulico obok. V njega sta vzidana kamna, na katerih sta stala Jezus in Pilat, ko je Pilat Gospoda, vsega razmesarjenega in s trnjem kronanega, pokazal ljudstvu, češ: „Ecce homo“ — „Poglejte, ali je ta še človeku podoben.“

Cerkev je zidal spreobrnjeni žid p. Marija Alfonz Ratisbonne (umrl 6. maja 1884). Prekrasna je. In „Sionske sestre“ so izredno ljubeznive. Kadarkoli smo prišli tja, so imele takoj pripravljeno limonado. Razkazovale so nam tudi obširne obokane prostore pod samostanom. Tam je še ohranjen tlak grajskega dvorišča. Celo oni četverokoti so še vidni, ki so si jih vojaki vsekali v kamen za igre. Dvakrat sem pri sestrah maševal. Z radostjo in zbranostjo človek mašuje v taki cerkvi. Le da mi je prvikrat dala skrbna sestra tako dolg talar, da sem vsakikrat, kolikorkrat sem se obrnil, nanj stopil. Drugikrat sem ga hvaležno odklonil: „Bo že tudi brez talarja veljalo!“

Po povzdigovanju pri sv. maši molijo sestre po naročilu svojega ustanovnika: „Oče, odpusti jim, saj ne vedo, kaj delajo!“

Res, potrebna molitev! Za one, ki so pred 19 stoletji Gospoda vlekli po prahu te ulice in ga zasramovali na vse mogoče načine, in za one, ki ga sramotijo in v blato vlačijo dandanašnji.

IX.

Bil je nekdo bolan, Lazar iz Betanije, iz trga Marije in Marte, njene sestre. *(Jan. 11, 1.)*

Izleti, kolikor smo jih v tem času — žal, prekratke za premnoge znamenitosti — mogli narediti v okolico sv. mesta, so bili lepi, da si lepših nismo mogli želeti.

O ekspediciji k Mrtvem morju ne morem govoriti, ker se je nisem udeležil. Bila je težavna, kakor so vsi udeležniki pripovedovali. A vendar mi je žal, da nisem šel.

Hodili smo pa v Betanijo, v Ajn Karim in v Betlehem.

V Betanijo, kjer so imeli svoje domovanje Lazar, Marta in Marija Magdalena, smo šli peš. Poldrugo uro hoda je, ne prehitrega. Cesta je lepa, seve precej prašnata. In samotna je bila tisto vroče popoldne. Le nekaj psov smo srečali ob mestni klavnici, daleč zunaj mesta. V tolpah po dva, trije se klatijo po cestah; v Jeruzalemu v večjih trumah. Zelo koristni in potrebni so za te kraje. Nekaki policaji ali vsaj cestni pometači so, ki skrbijo za snago ulic in cest. Jutrovec vrže vsako nesnago na cesto in jo tam pusti. Ko se je peljala naša (tretja) skupina v Betlehem, smo videli kar na cesti ležati dva mrtva osla. Psi kmalu izsledijo te mrličje in drugo nesnago in jo spravijo stran, požro jo. V Jeruzalemu imajo ulice razdeljene. Gorje onemu, ki zabodi v tujo lastnino. Takoj planejo domačini po njem. Srečen, če more uiti nazaj v določeni mu delokrog. Večinoma patrolirajo ponoči po ulicah. Po dnevu smo jih videli ležati in spati v senci uličnih kotov. Za nikogar se niso zmenili, ne za domačine, ne za nas. Čemu? Svojo dolžnost so ponoči opravili. Po dovršenem delu pa je počitek sladek.

Betanija je zdaj neznatna vasica. Ob nizkih hišah je vhod v grob, v katerem je počival Jezusov prijatelj Lazar. Gospod je ob grobu jokal in je prijatelja, ki je bil že štiri dni pokopan, iz groba poklical.

Pri sv. Janezu, 11. poglavje, beremo oni čudoviti dogodek. „Bil je pa nekdo bolan, Lazar iz Betanije, iz trga Marije in Marte, njene sestre. Marija pa, katere brat Lazar je bil bolan, je bila tista, ki je Gospoda z mazilom mazilila in mu brisala noge s svojimi lasmi. Njegovi sestri sta tedaj poslali do njega, rekoč: „Glej, oni, ki ga ljubiš, je bolan.“ Ko je Jezus to slišal, je rekel učencem: „Ta bolezen ni na smrt, temveč je k časti božji, da bo Sin Božji po nji povečan. Jezus pa je ljubil Marto in njeno sestro Marijo in Lazarja. Ko je tedaj slišal, da je bolan, je še dva dni ostal v tistem kraju. Potem pa je rekel svojim učencem: „Pojdimo spet v Judejo!“ Učenci mu reko: „Zdaj so te Judje iskali, da te kamnjajo, in ti greš spet tja?“ Jezus je odgovoril: „Ali ni dvanajst ur v dnevu? Ako kdo po dnevu hodi, se ne spodtakne, ker vidi luč tega sveta; ako pa ponoči hodi, se spodtakne, ker ni luči pri njem.“ To je govoril in potem jim je rekel: „Lazar, naš prijatelj spi, pa grem, da ga iz spanja zbudim.“ Njegovi učenci so tedaj rekli: „Gospod, ako spi, bo ozdravel.“ (Jezus pa je govoril o njegovi smrti, oni pa so mislili, da o navadnem spanju

govori.) Takrat tedaj jim je Jezus razločno rekel: „Lazar je umrl. In vesel sem zaradi vas, da nisem bil tam, zato da verujete. Pa pojdemo k njemu.“

In je šel in ga je obudil.

Zelo globoko v zemlji je ta grob. Po 29 stopnicah, zelo slabih, smo prišli vanj.

Ko smo stali v Betaniji pod pekočim jutrovskim solncem, mi je romal duh daleč na sever, na Bavarsko. Da se nekako pripravim za romanje v Sveto deželo, sem se peljal teden dni pred odhodom na Jutrovo v Oberammergau, da si ogledam tam svetovnoznane pasijonske igre. Precej hladnega jutra, v sredo 24. avgusta, nas je sedelo v gledališču okoli 4000 tujcev, iz vseh krajev sveta, iz Evrope, Amerike in od drugod. Vsi prostori do zadnjega so bili zasedeni, glava pri glavi.

Z odra plavajo čez molčečo, nemo sedečo množico zdaj kipeči glasovi pojočega kora, zdaj jasni glasovi svetopisemskih oseb, ki nam čarajo pred oči trpljenje Gospodovo. Čez eno uro, ob kakih devetih dopoldne, nas igralci povedejo v Betanijo, kjer se Jezus zadnjič poslovil od svoje matere in se napoti v Jeruzalem, da tam dopolni svoje delo in življenje z bridkim trpljenjem. „Glejte, gremo gori v Jeruzalem in Sin človekov bo izdan velikim duhovnom in pismarjem in ga bodo na smrt obsodili in ga bodo izdali nevernikom, da ga zaničujejo, bičajo in križajo.“ (Mat. 20, 18. 19.) Korpevcev in žive slike v ozadju nas pripravijo na žalostno slovo z dvema predpodobama iz starega zakona: gledamo mladega Tobija, kako se poslavlja od matere, da potuje v tujo deželo; in nevesto Visoke pesmi slišimo, kako žaluje po ženinu, ki ga je izgubila:

„Ah, kam si šel, ah, kam si šel
vseh zalih najkrasnejši,
solz mojih vir ne bo vsahnel
v ti boli najgrenkejši.
Ah, pridi spet, ah, pridi spet,
glej mojih solz potoke . . .“

Nastopijo Gospod, Marija, prebivalci Betanije.

Kristus: „Mati, mati! Za vso sladko ljubezen in materinsko skrb, ki si mi jih skazovala v triintridesetih letih mojega življenja, sprejmi najtoplejšo zahvalo svojega Sina. Oče me kliče! Z Bogom, najboljša mati!“

Marija: „Moj Sin, kje te spet vidim?“

Kristus: „Tam, predraga mati, kjer se dopolni beseda sv. pisma: „Bil je kakor jagnje, ki ga tirajo v mesnico in ne odpre svojih ust.“

Marija: „O Bog! — Jezus, moj Sin! — Tvoja mati!“

Žene: „Najboljša mati!“

Tedaj se je zganilo po vsem širnem gledališču; zašumelo je od odra gori do zadnjega sedeža, zaihtelo. Ne samo rahločutne gospe, nežne gospodične, ne, najresnejši možje so brisali solze.

Ob meni je sedel postaran gospod; solze so mu kar drsele po licih. Opoldne sem se sešel z njim pri kosilu v hotelu. Bil je urednik velikega dunajskega lista. Zvečer sva šla skupaj na sprehod. Bil je brezverec. „Meni je Kristus največji človek, ne Bog“ — mi je pravil. „A trpljenje njegovo me je seve v globočino srca ganilo.“ — „Sem videl. Ob slovesu Jezusovem od Marije ste tudi jokali.“ — „Sem. Dolgo že mi niso tekle solze, danes so mi. Bil je najpre-tresljivejši prizor. Ljubezen materina — komu se ne bi odtajalo srce ob nji . . .?“

Na ta prizor sem mislil na daljnem Jutrovem. Ljubezen materina, najsladkejša, najmogočnejša . . .

X.

Marija pa se je tiste dni vzdignila in je jadrno šla v gorovje, v mesto na Judovem. (Luk. 1.)

V Ajn Karim ali k „Sv. Janezu v gorovju,“ dve uri hoda od Jeruzalema, smo se peljali. Nekateri so jezdili. A tudi ob ti priliki so jeruzalemski osli pokazali svojo hudobnost, kakor so jo ob izletu v Betanijo pokazali in nekaterim romaricam dali čutiti gonjači oslov, hudomušni fantki iz Betanije.

Iz Betanije smo se vračali čez Betfage. Po ti poti je Gospod pred trpljenjem v onem slovesnem sprevodu, ki se ga spominjamo vsako leto na cvetno nedeljo, jezdil v Jeruzalem. Nekatero romarice so hotele Gospoda posnemati. Dale so se v Betfage pregovoriti od fantinov, ki so nam sledili iz Betanije in so neprestano iz vsega grla vpili: „Esel, eine Krone! Eine Krone. Esel!“ — „Osel, za eno krono! Za eno krono, osel!“ Plačale so krono in so imenitno sedle na osle. A ko so prišli fanti z njimi na Oljsko goro, so menda mislili, da so za krono že dovolj storili. V dolino in v mesto niso marali; ker pač vedo, kako se žival

obrabi, če mora nesti jezdeca navzdol. Zato so v vasi na vrhu Oljske gore potrpežljive osle preganjali med tamošnjim zidovjem iz kota v kot, ne da bi kam prišli z njimi. Zraven pa so kričali in topli osle, kakor bi bili ti goljufi in hudodelci, ne oni sami. Nazadnje so jahalke spoznale, da nikoli ne pridejo iz teh kotov in so stopile z oslov. Fanti pa so se veseli napotili z njimi nazaj v Betanijo.

Pri izletu v Ajn Karim pa so bili osli hudomušni. Niso imeli spoštovanja ne pred meniško haljo, ne pred profesor-skim naslovom. Blagemu očetu Benignu, ki gotovo nikoli ni storil nobenemu oslu kaj žalega, je strgal tak hudobnež habit. Vedno veselega g. profesorja Vrežeta pa je dolgouhež pošteno v prah vrgel. Kako je pač dobrosrčni gospod to zaslužil? Mogoče, da je bilo tudi tukaj nekaj krivde na fantih gonjačih, ker so neusmiljeno topli in zbadali sicer potrpežljive živalice. Kar po dva sta udrihala po enem. Če mu ne bi zmanjkalo potrpežljivosti, bi moral biti res — Slovenec.

Ajn Karim je kaj čedna vasica. Leži nekoliko nad Jeruzalemom; a o gorovju v našem pomenu seve ni govora. Dve krasni cerkvi sta tam: cerkev sv. Janeza Krstnika, kjer je bil ta izredni mož rojen, kakor spričuje napis pod oltarjevo mizo: „Tukaj je bil rojen predhodnik Gospodov.“ Druga je cerkev Marijinega obiskanja, o katerem beremo pri sv. Lukežu 1. poglavje: „Marija pa se je tiste dni (ko ji je angel naznanil, da postane mati Sinu Božjemu) vzdignila in je jadrno šla v gorovje v mesto na Judovem. In je stopila v hišo Caharijevo in je pozdravila Elizabeto. In zgodilo se je, ko je zaslišala Elizabeta pozdravljenje Marijino, je poskočilo dete v njenem telesu. In Elizabeta je bila napolnjena s svetim Duhom in je zavpila z velikim glasom in rekla: „Blagoslovljena si ti med ženami, in blagoslovljen je sad tvojega telesa. In odkod to meni, da pride mati mojega Gospoda k meni? Zakaj glej, ko je prišel glas tvojega pozdravljenja v moja ušesa, je dete poskočilo od veselja v mojem telesu. In blagor ti, ki si verovala; ker dopolnilo se bo, kar ti je rečeno od Gospoda.“

In Marija je rekla: „Moja duša poveljuje Gospoda, in moj duh se veseli v Bogu, mojem Zveličarju. Ker se je ozrl na nizkost svoje dekle; zakaj glej, od sedaj me bodo srečno imenovali vsi narodi. Ker velike reči mi je storil On, ki je mogočen in je sveto ime njegovo. In njegovo usmiljenje je od roda do roda z njimi, ki se ga boje. Moč je skazal s svojo roko in je razkropil napuhnjene v mislih njih srca.

Mogočne je s sedeža pahnil in ponižne je povzdignil. Lačne je z dobrim napolnil in bogate je prazne spustil. Sprejel je Izraela svojega služabnika in se je spomnil svojega usmiljenja. Kakor je obljubil našim očetom, Abrahamu in njegovemu zarodu vekomaj.“ (Luk. 1.)

Na prijaznem hribu nad vasjo je samostan in sirotišnica Sionskih sester. Sirotišnico je sezidal že omenjeni oče Ratisbonne. Doma je bil ta nenavadni mož v Strasburgu na Nemškem iz bogate židovske rodovine. Bil je zaročen z bogato židinjjo; a ker je bila ta šele 16 let stara, je šel na popotovanje. Prišel je v Rim. Tu je posebno zaničljivo govoril o katoliški veri, ki jo je že od nekdanj sovražil. A od dobrega prijatelja, z imenom Bussières (Bisier) se je dal pregovoriti, da je sprejel in nosil svetinjico Marijinega brezmadežnega spočetja in da je večkrat prepisal ono sladko molitvico sv. Bernarda: „Spomni se, o Devica...“ Obljubil je, da jo bo zjutraj in zvečer molil. Vse to je delal le, da bi s tem osmešil katoliško vero in dokazal njeno praznost. Bussières in bivši francoski minister Ferronays (Feronej) sta med tem mnogo molila. Nenadoma Ferronays umre. Bussières, ki ga je ravno spremljal Ratisbonne, gre v cerkev sv. Andreja, da bi se pogovoril tam z duhovniki o pogrebu. Prosi Ratisbonna, naj ga v cerkvi počaka in si jo naj malo ogleda. Ko se Bussières vrne, najde mladega Ratisbonna klečečega pred Marijino kapelico, vsega zamaknjenega in bledega. Med tem se mu je namreč prikazala Mati božja, v katero do tedaj ni mogel verjeti, a je vendar molil k nji, dasi le za šalo; a drugi so mnogo molili zanj. In „duh božji veje, kjer sam hoče“. Ker nevesta ni marala pustiti judovske vere, se ji je Ratisbonne odpovedal. Postal je duhovnik in goreč delavec za čast Gospodovo in za zveličanje duš.

Prebivalci Ajn Karima so večinoma kristjani. Prav prijazni so. Otroci so zelo ljubeznivi, nekako domači z romarji. Prodajajo razne spominke, seve bakšiš tudi radi imajo. Kako dvanajstletna deklica krasnega jutrovskega obraza je vsaj eno uro hodila za menoj in mi smehljaje prigovarjala: „Vater, gib mir eine Krone Bakschisch.“ — „Oče, daj mi eno krono bakšiša!“ Ponujal sem ji 10 vin. Ni marala vzeti; tudi 20 vin. ne. „Eine Krone!“

V cerkvi smo zmolili „Magnificat“ — „Moja duša povelečuje Gospoda“ in molitve za odpustke, v „kazi novi“ smo se pri ljubeznivih očetih frančiškanih pokrepčali in smo se veseli vrnili v sveto mesto.

XI.

„In ti Betlehem, zemlja Judova, nisi nikakor najmanjši med vojvodi Judovimi; zakaj iz tebe bo prišel vojvoda, ki bo vladal moje ljudstvo Izrael.“

(Mat. 2, 6.)

In še enega prelepega večera in dne se z radostjo in s srčno ginjenostjo spominjam. Onega večera, ko smo pri Jafskih vratih, kjer smo prišli prvič v sveto mesto, sedli na vozove — deset duhovnikov in dva druga romarja iz naše skupine — da se peljemo v drugo, istotako sveto mesto, v mesto Davidovo, v Betlehem, kjer je stopil na svet Sin Božji, Kristus Gospod, ki mu naj bo čast in slava od vekomaj do vekomaj.

Solnce je že zašlo, hladen mrak je prihajal, ko so drčali vozovi iz mesta doli v dolino hinonsko, potem gori proti kolodvoru in naprej po široki, prašni cesti, ki je bila polna voz, jezdecev na krasnih konjih ali velblodih, pešcev.

Na kozlu poje arabski voznik čudne, zateglo enozvočne pesmi. Če utihne, ga spodbuja gospod, ki sedi ob njem na kozlu, v vseh mogočih jezikih, naj še zapoje. Arabec se veselo smeji, zapoje iznova. V tiho noč zveni njegova pesem, vmes cinglanje zvončkov, peket kopit, kolikor se v visokem prahu vobče glasi.

V vozu molčimo. Poslušamo pesem, vdajamo se spominom. Blagroval sem se, da sem dobil tako dobre sopotnike, ki so vedeli o pravem času molčati. Ena beseda v nepravem trenutku — ali ni kakor neusmiljena roka, ki udari po napeti struni, ko zveni v nji in iz nje najlepša, najmehkejša melodija? Vedno sem bil hvaležen ljudem, ki so razumeli in razumejo to veliko umetnost: da vedo o pravem času obzirno molčati.

Duh se pogreza v davne čase, v oni čudežni, blagoslovljeni dan, ko sta stopala po ti poti priprost mož in na osličku mlada žena, deklica še. Malokdo se zmeni za nju. A če kdo slučajno bliže pogleda mlado devico, zadrhti od čudežnega nemira in od tajne, neumljive srčne sladkosti: „Ali je ta deklica žensko bitje? Ali je z nebes na to ubogo zemljo poslana, da jo blagoslavlja z nebeškim svojim pogledom?“ Prideta v Betlehem, mesto njih pradeda, Davida, ker sta bila iz hiše kraljevske. Povprašujeta po gostilnah in prenočiščih, a „za nju ni bilo nikjer prostora v hiši“. Zato gresta iz mesta in pred mestnim zidovjem v neko pri-

rodno votlino, kamor so pastirji ob času nevihte gonili svoje črede.

„Prigodilo se je pa, ko sta tam bila, so se dnevi dopolnili, da bi Marija porodila. In porodila je svojega prvo-rojenega Sina in ga je v plenice povila in v jasli položila.“ (Luk. 2, 6. 7.)

Že se svetlikajo pred nami razsvetljena okna betlehemskih hiš. Kakor prijazne oči nas pozdravljajo. Z azurnega neba pa sevajo zlate zvezde. Molče in strme, kakor se ne bi mogle načuditi onemu svetemu kraju, ki ga je posvetil nebes in zemlje Gospod s tem, da je na njem stopil na svet, „med svoje, a njegovi ga niso spoznali“. Čudovita noč! Kakor bi ves blagoslov nebeški lil tudi nocoj na grešno zemljo kakor pred 19 stoletji. Ob cestah stoje v polmraku dolge vrste oljk. Vse je obdelano. Ravno nasprotje od okolice jeruzalemske. Cesta se vije bolj in bolj na hrib. Arabec suče bič, da žvižga ob in po konjih. Neprestano morajo teči, tudi navzgor.

Že smo v mestu. Obkroži nas truma fantov in odraslih. „Casa nuova? Casa nuova?“

„Seve!“ — A se jih otresemo. „Že sami najdemo.“

Gremo skozi veliko, molčečo cerkev, baziliko sv. Katarine. Je še povsem nova. Naš cesar Franc Jožef je mnogo pripomagal, da so jo mogli sezidati. Star pater frančiškan gre pred nami, s svečo v roki. Gremo navzdol; nizka, jasno razsvetljena votlina, vsa preprežena s preprogami.

Še ga gledam pred seboj, starega patra, kako poklekne pred oltarjem. In še ga slišim, kako bere z drhtečim glasom srebrni napis okoli zvezde: „Hic de virgine Maria Jesus Christus natus est.“ — „Tukaj je bil iz Device Marije Jezus Kristus rojen!“ Kako priprost, kratek stavek! In je vendar dogodek, ki ga pripoveduje, preobrazil obličje zemlje. Molk vsenaokoli. V vseh očeh solze. Sklanjamo se k svetim tlom, goreče s solzami jih poljublamo... „Tukaj —“ tukaj je torej oni presveti košček zemlje, ki smo od mladih dni tolikokrat mislili in sanjarili o njem. „Tukaj —“ tukaj si v uboštvu in siromaštvu, v hladni zimski noči prišel med nas, o Kralj vseh kraljev; a si bil že pri svojem prvem koraku med ljudi izgnan in izvržen izmed človeštva. O nerazumljivo čudo! O skrivnost ljubezni božje do nevrednega človeštva!

Ni bil torej kak iz lesa postavljen hlev ono znamenito zavetišče, ki je dalo prostora trem najsvetejšim osebam; prirodna votlina je bila.

In spet gledam v duhu častitljivega starčka, kako kleči ob drugem zidu, kaka dva koraka dalje, pred nizkimi jaslicami. In spet slišim njegov polni, a ginjeni glas: „In tukaj, v teh malih jaslicah je počival Gospod vseh gospodov, Kralj vseh kraljev.“

Spet globok molk. Srce premaga obilica čuvstev

* * *

Po večerji smo stopili k oknom in smo gledali doli na mestece. Ležalo je pred nami mirno, tiho. Kakor topel blagoslov je drhtelo nad njim, nad vso pokrajino. Vsa noč se je zdela polna blagoslova, ki v bogatih tokih lije od zvezdnatega neba na zemljo, v tistem začudenju drhtečo.

Šli smo v sobe, pokleknili ob postelje, zmolili rožni venec. S spanjem je bilo slabo. Mušice so nam vso noč pele po sobi. In ta tiha, enozvočna pesem je neznosna, da bi človek zblaznel, če bi jo moral dolgo poslušati.

Ob polnoči, kakor pri nas v sveti noči, smo začeli maševati. Ginljivo je bilo, ko je maševal v tej tihi podzemski kapelici, sredi molčeče noči naš mladi rojak g. Šenk iz Jezerskega in je med sv. mašo obhajal očeta, blagega g. Jurija Šenka, veleposestnika na Jezerskem. Solzila sta se brž oba, oče in sin.

A eno zaboli človeka. Glej, na mestu, kjer so peli angeli v prvi sv. noči: „Slava Bogu na višavah in mir ljudem na zemlji,“ stoji noč in dan straža, turški vojak z nabito puško in nasajenim bajonetom. Od leta 1873, ko so v sveti noči Grki ukradli frančiškanom srebrno zvezdo izpod oltarja in so jim sežgali vse zavese, ki so pokrivalo zidovje votline. Na odločno zahtevo turške vlade so morali dati zvezdo nazaj. Nove preproge in zavese pa je kupila francoska ljudovlada. Iz žice (drata) so narejene, da jih ne morejo spet sežgati.

„Mir ljudem na zemlji . . .“ Nebesa so hotela mir in ljubezen, a človeštvo bolj ljubi prepir, boj, sovraštvo . . .

O kralj miru, kje je tvoj duh . . . ?

* * *

Drugi dan smo si ogledali mesto. Kazali so nam tudi Bocovo polje, kjer je blaga Ruta nabirala klasje. Tisoč rimskih korakov, naše pol ure, pod mestecem je kraj, na katerem so pasli tisto noč pastirji, ki so bili, najubožnejši, prvi poklicani k „Velikemu Kralju“. S težkim srcem smo se ločili od Betlehema . . .

XII.

„Hvaležni bodite!“

(Koloz 3, 15.)

Nehvaležno bi bilo, če bi pozabili naših skrbnih gostiteljev, očetov frančiškanov. Ljubeznivo so skrbeli za nas. Bog jim povrni! Naši ljudje pa tudi niso mnogo zahtevali. Zato se je izrazil vodja hospica: „Rajši imam v hiši 500 Slovencev nego 50 Francozov.“ Lepo spričevalo!

Vsak dan je imel svoje težave. A zvečer je bilo vse veselo. Eni so v sobah molili, drugi pisali, tretji govorili in obujali spomine — žejni pa so pili žarko palestinsko vino. Vsi veseli!

Ogledali smo si seve tudi velikanski samostan frančiškanov, ki je znamenitost svoje vrste. Ne le, da imajo šole v njem; vse, kar očetje v Sv. deželi potrebujejo, izgotavljajo v njem. Imajo velike kovačnice, mline, pekarnice, čevljarske delavnice itd.

Naše romarice so si jemale v žitnici peščice pšenice, da jo poneso s seboj. Seve, vsak ne bi smel vzeti. Sicer bi očetom vse odnesli.

* * *

Ko smo 16. septembra zjutraj s kolodvora še enkrat pozdravljali Jeruzalem, s solzami v očeh, smo menda pač vsi mislili:

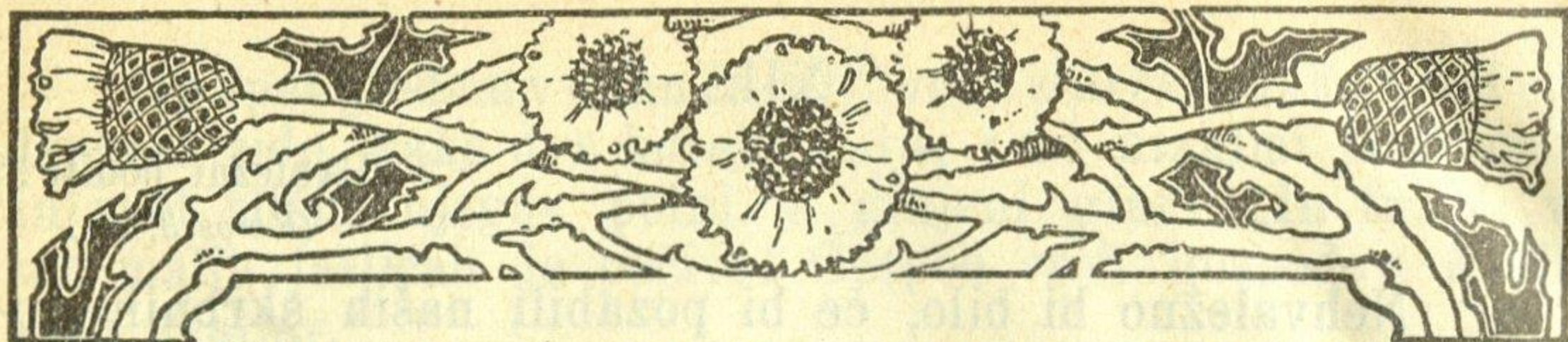
„Ali te še kdaj vidim, o ti najsvetejši kraj sveta?“

Vsi pa smo gotovo tudi čutili:

„Ako tebe pozabim, o Jeruzalem, bodi pozabljena moja desnica . . .“

Tebi, o Gospod, pa hvala za milosti tistih dni, ko smo z gorečimi srci stopali po zemlji, posvečeni po tvojih stopinjah in po tvoji rešnji krvi . . .

Potovanje

na Njegovega Veličanstva ladji „Zenta“.*

Spisal M. Domjan.

Pričeli smo naše potovanje dne 10. novembra 1899 iz Pulja proti severnoj Aziji.

Lepo jesensko jutro je bilo, zlato solnce je sinilo, kadar smo se zdignili iz Pulja. Z velikim veseljem in z igrov (godbo) smo pustili našo domovino in prijatle doma.

Naša biela ladja s cielov močjov reže tou veliko morje in z nami naprej hiti, noč in dan. Pu nekaj dneh smo videli tu in tam kakoršne dalmatinske otoke in se še od jih poslovili. Po tretjem dnevu smo nič suhega ne videli. Na osmi dan smo vzeli v zgled suhi kraj i pu času kak v zraku visoke turme in zidine, čim bol bliže, vse vekše; in pomalem vidimo cielo mesto Port Said. U tom mestu smo se samo en dan in eno noč stavili, toliko da smo si potrebno ugleenje (oglje) in živež vzeli na ladjo. Za živež smo si tudi kupili dve živi govedi, ker tam se meso ne more seboj voziti, ker je pretoplo. Mesto Port Said je liepo ozidano. Ludi pa so zvekšinoma Izraelci. Oblika njihova je slaba. Okol pojasa imado samo eno sivo ruho i gornji del telesa je čisto goli. Tam tisti Izraelci so bol delavni kakor tu naši Izraelci.

Iz Port Saida se peljemo skozi Sueški kanal, kateri ima dolgosti 160 kilometrov, širine 100 metrov, globočine pak 8 metrov. Za to, da smo se pelali skoz taj prekop, so naši oficiri platili 450 forintov Arabom. Skoz taj prekop smo se pelali dva dni. Na drugi dan smo se pripelali iz prekopa na Erdečo morje. Ni je res, da bi bilo morje erdečo, nego samo njega tla, pisek je erdeči. Voda pak je kakor

* Opomba. To potovanje, ki bo zanimalo vsakega Mohorjana, je spisal priprost ogrski Slovenec, ki je služil kot vojak pri mornarici. Slog je lep. Pustili smo tudi narečje, akoravno je pomešano s književno slovenščino.

druge vode. I zrak pa je strašno topel. Tam v Erdečem morji je strašajnsko dosti zmij (kač), drobne, sive in bele, na vsaki pet do šest metrov 2—3 zmiije so švigale u vodi.

Ta pot nam je bila prav dopadljiva zavol tihega vremena in mirnega morja, dokler da pridemo u mesto Aden. Mesto Aden je za bregom in mi smo ostali u luki, gdi smo „mačka“ ali „sidro“ vrgli.

Od mesta Adena vam ne znam nič kaj posebnega popisati. Ludi so črne kože, kakor znamo po zemlopisji od zamorcev, da so črni, veliki, krepki ludi. Govorijo zamorski i engleški. U mestu Adeni smo bili pet dni. Na peti dan smo si ugljenje kupili in u ladjo spravili; potem smo dobili zapoved, da moremo odpotovati u mesto Kolombo, katero je na otoku Cejlon, i da se tam znajdemo z našov velikov vojnov ladjov „Elizabetov“, katera je pred enim letom odpotovala vu severno Azijo.

Potujemo proti Kolombi tri dni in tri noči. Naenkrat sama ladja z nami stoji; vse je mirno, samo oficiri so drkali po ladji sim in tamo; i zakaj, nam ni je znano. Naenkrat je sila, da moremo jadra odpriti in se oberremo nazaj proti Adenu.

Kadar so kurjači in mašinisti prišli na pokrov ladje, te so nam pripovedali, kaj se je zgodilo: da so mašinisti parni kotel s slanov morskov vodov napolnili. Tou pa nam je znano, da morska voda imade dosti soli u sebi. Po močnem segrivanji se voda izpari, a sol ostane na dnu posude; po dolgem segrivanji bi dosti soli ostalo v sopotnem kotlu i bi nam znala najvekša nesreča prigoditi, pok (eksplozija) sopotnega ali parnega kotla. Tak zdaj stroj ne more več voziti. Moramo se nazaj z vetrom voziti proti Adenu.

Pot, katero smo od Adena pred naredili tri dni in tri noči, zdaj smo polnih sedem dni z vetrom nazaj jadrati. Kak hitro smo prišli nazaj u Aden, so oficiri poslali brzojav u Kolombo, da naj vojna ladja „Elizabeta“ nas ne čaka tam, nek naj prijde zdraven u Aden.

Tu so naši mašinisti očistili sopotni kotel soli, in deset dni smo čakali. Na deseti dan je trdjava na adenskem bregu zdignila znamenje (signale), da vojna ladja „Elizabeta“ plava blizu. Pol ure po signali je priplavala ladja do nas. Z velikim veseljom smo jo sprijeli in pozdravili.

Na drugi dan smo se spet na pot odpravili obi dve ladji. „Elizabeta“ proti Pulju, „Zenta“ pak proti Kolombi. Ta pot nam je bila več žalostna kakor vesela, zavolo močne

burjave, katera nam poliva po cielem krovi in pere doli pepel, kateri kaple doli s širokih dimnikov.

Potrplivo li dalje, po času za deset dni smo spet opazili suhi kraj i primorsko mesto Kolombo. Tu smo bili na kraji na dopustu. Hodili smo po mestu in videli na vekši del črne zamorce. Tu so velike trgovine cejlonskega in ruskega čaja. Ljudstva zgovor je na vekši del engleški.

Zemelski rod, banani pa tudi kokusorehi so se mi dopadli, katerega je tudi polno na prodaji.

Zadni den smo spet potrebno ugleenje in živež si vzeli in odpotovali proti primorskemu mestu Singapore. Kakor sem pred popisal, je žalostno potovanje morsko, kadar je močna burja. Po devetem dnevi smo se približavali proti suhemu kraju, kodi smo videli več malih in velikih zelenih otokov. Naenkrat opazimo mesto Singapore, katero smo prav želno pričakovali. Tu smo tudi bili na kraji. To mesto je lepo sezidano, in se najdejo velike trgovine; na prodaji vse sorte kakor pri nas. Al mesta niso tako snajžna kakor pri nas, nekakoršni posebni zduh imadejo.

Lieta 1910, 12. januara smo se podali na pot proti Hongkongi mesti. 18. januara smo priplavali tam. Še skoz (vedno) po totej poti nam je burjava nadlego delala.

Hongkong je liepo zidano mesto, ki na hrebraj enga visokega kamnatega brega leži. Mesto je čisto in čiste snažne ulice, velike trgovine, banke in fabrike. Na vekši del se engleški govori. Stanujejo u njem Engleži in mnogo Kitajcev.

Tu so nas obiskali velikočastni biskop (škof), katerega smo z velikov častjov in z veseljem sprijeli. Dolgi čas so se midili pri nas, in zgovarjali z našim g. komandantom.

Po tom prvo nedelo smo hodili k božjoj službi u cirkvo Sv. Družine, katera je nepopislivo lipo okinčana. Tu pri božjoj službi smo bili mi austrianski, pruski, engleski, amerikanski i italjanski marinari ali pomorščaki naenkrat. Med i temi opravo najbolj snajžno smo imeli mi Austriaki.

Februara 10. smo se opet odpravili na pot u mesto Makkau, ali od plitvine smo nej mogli do mesta. Niti popisati nevejm kaj od njega.

15. februara smo opet šli dalje notri med brege; tu smo prišli na tekočo vodo, s katerov smo prišli blizo k mesti Kanton. Zavolo plitvine niti k tomu nismo mogli se približati drugači, kakor z malov ladjov so se vozili, da bi nam kruha in potreben živež dopelali. Al kruha nismo dobili, dokler nismo dojšli nazaj v mesto Kongkong. Po petem

dnevu smo se spet peljali nazaj v Hongkong. I tukaj smo si opet vzeli potrebno ugleenje in živež. Po tom smo 27. februara se spet podali na pot proti Svatov — mesti. Takrat smo videli sto in sto kitajskih malih čolničev in u njih ribičev. 28. februara smo priplavili u Svatov. Mesto je malo in stisjeno od obe strani od bregov i na sredi od vode. Brejgi so bili takrat lepo zeleni in z drevjem nasajeni. Odtod smo vzeli pot u mesto Futsan. Tu smo ostali 5 dni, po tom smo se pelali u Shangai. Mesto je na ravnem in na dve strani ene tekoče vode leži. To mesto je prav veliko in lipo sezidano in imenitno na Kitajskem. Tu imadejo nemške gimnazije in dosti arsenalov in fabrik. U tom mestu stanuje prav dosti Europejcev.

Po osmih dneh smo povrgli to mesto in smo se pelali u Tsingvantan. Takrat smo opet ne mogli do mesta blizu zavolo plitvine. Mesto leži za bregom; tak smo samo en par kuč in kolodvor videli. Tu je prišel k nam na ladjo en velik gospod, mislim, da je bil baron Cikán, katerega smo odpelali u mesto Tšintsan. On se je pelal iz Pekinga na dopust ob Dunas. Na tej poti smo imeli tako veliki vihér in zibanje tako, da nam je voda po celoj bateriji križem tekla.

Iz Tsintsan smo se pelali nazaj vu mestu Shangai. I tu smo imeli velikonočne praznike in smo tudi hodili k božjoj službi.

16. aprila smo opet se pelali iz Šhangaja po enoj velikoj tekočoj vodi, katera se zove Jantsekiang. Po toj vodi smo se samo po dnevi dale in dale pelali, po noči pa smo mačka vrgli. Po toj vodi smo se prvi dan pripelali u mesto Kiang-jin. Mesto je nepopislivo lipo videti od zunaj; ali kakoršno je od znotraj, tega pa ne vem; vendar kaj prav čistega ni. Pa že niso ludi za to, da bi snago lubili. Ja, kažejo, da so snajžni ludi s tim, da si dajo z nosa in z uh sakšni las obriti, ali to še je vse premalo za snago.

Videl sem po nekih mestih stare ludi za plotom ležati in polni vse nesnajge: za one niše (nihče) ne skrbi. Enkrat sam videl enega starčka, da je bil temli (slip) in oslablen tako, da ni je bil mogoči roke zdignut, da bi si bil muhe in mravce stiral (pregnal) od svojega tela; poln pa je bil muh tako, da ni je bilo mogoče videti kože nage na telesu.

Vu Kiang-jini smo samo en den stali in smo šli spet dale. Okoli tega mesta je močna trdnjava narcjena, kdi je na stotine topov nastavljenih. Za par dni smo se našli vu mesti Hankov. Tu smo se ne dolgo časa mudili, nego smo

se obrnili nazaj v mesto Treshán in Kia-king, po tom pa v Naking. Takrat smo dobili brzojav, da so Kitajci enga misijonara ubili. Na drugi dan zaran, ob 3 vurah, smo se zdignili nazaj v Šhanghaj. U tom mesti smo si opet vzeli potreben živež in uglenje. Po tom 12. majnika smo se vzeli proti Japaniji. 15. majnika smo priplavili v japonsku luko, mesto Nagasaki.

To mesto nije veliko ali prav lipo in snajžno. Ludje se nosijo snajžno, govorijo japonski, kitajski, engleški in tudi nemški. Sprave (pohištva) v hiši nimajo kakor pri nas. Sedijo si na tle in tako jejo in pijejo. Navadno pri vsakoj japonskoj hiši imajo rogožare in slamnike spletene in razvite v tleh. 20. majnika smo hodili k božjoj službi v jedno malo cirkvico, katera je imela sedem lepih oltarov. In u toj cirkvi, od desne strani je tistaj spomin, kaj se je v tom mesti vršilo pred šestdesetimi leti. Tu je 21 misijonarov in krščanskokatoliške vere razširjavcev obešenih. Negdi edan, negdi dva na ednem drevu visi. U tom mesti smo videli dosti ameriškanskih vojnih ladij, katere so priplavile iz Manile takrat. Tudi morem popisati, da smo v tom mestu Nagasaki imeli regato ali dirko s čolnici z Engležimi in z Amerikanci dvakrat in smo je vsakokrat prevozili in dobili smo 50 dolarov, prvo ceno. Takrat smo majnika videli žetvo na Japonskem.

Iz Nagasaki smo vzeli put v Kagashimo. To mesto je vse okol z nasipi obdano, da ne more morsko valovje nutri v mesto biti in polivati. 29. majnika smo iz Kagashime u Sasebo odplavili in drugi dan smo se najšli u mesti Sasebi. To mesto je ograjeno z lipimi zelenimi planinami. To mesto ima prav dosti arsenalov, fabrik krej morja.

Vu mesto Sasebo smo dobili brzojav, da se naenkrat moremo odpraviti nazaj u Kitajsko, ka so tam velike zmešnjave od boksarov. Tak hitro smo se mi nazaj obernoli in se s cielov močjov vozili dva dni in dve noči. Po tom smo priplavili v obsednišče mednarodnih bojnih ladij pri mestu Taku, gdi smo že najšli okoli 60 vojnih mednarodnih ladij. Tu so nas odbrali 30 fantov, 2 podoficira, 2 morska kadeta in 1 ladjinega lajtnanta. Po tom so nam dali vse priprave za vojsko. Dali so nam nekoliko živeža, potreben obleč in okoli 22.000 male municije (patronov) za puške. Tudi nekoliko signalpatronov in 8 mm mitralez (strojnih pušk). Še ta dan je priplavila ena ladja (Tender) do nas in smo odzgor imenovane reči vse na tijo ladjo znosili in si seli na njo.

In nas je vozila na kraj, vu mestu Taku. Takrat je bila grozovitna burjava tako, da nas je izmočila vse vu toj ladji. Taj dan jutra okoli osme ure smo več bili na kraju. In tu nas je vlak čakal. Ob 9. uri smo se počeli voziti z vlakom proti mesti Tiecini. Kadar smo se dopelali vu Tiecini na kolodvor, tam so nas čakali naši evropski gospodi. In kakor je vlak postal na kolodvoru, so nam hitro počeli nad obloke metati kruh, šunke, salami, pivo, mineralsko vodo in cigar so nam ciele škatule davali. Počasu se dale pelamo in sem si mislil u sebi: „Oh, mi reveži, bomo vendar mi ta dar s krvjo platili, katerega smo danes zabada dobili.“ Dalje se vozimo, na poti sem videl več kitajskih vojakov, kateri so imeli „pozor“ in puške u piramide sklajene. I z rukami so nam grozili. Popoldne ob drugi uri smo se dopelali na kolodvor u Peking. Tu so nas desetera kitajska kolesa počakala in smo hitro naše reči na nje naložili. Po tom smo šli čez tričetrt ure vu mesto Peking. To mesto ma okolnookol 25 m visok in tako debel zid. Okoli zida pa je prekop (kanal).

Kadar smo šli čez zidan most preku toga kanala, smo prišli do zida in do velikih vrat, katera so velika okoli 100 m². Šli smo skoz ena i druga vrata in smo prišli vu mesto Peking. Idemo dalje in napred, tu nas je čakalo več stotine in stotine kitajskih možov, kateri vu svilnoj, kateri vu prostoj obleki. Med njimi malokateri, da ne bi imel kakovega ptička na večici vu rokah. Tako so postaplali in kakor bi bili nas brojili, koliko nas ide vu mesto. Po času pol ure smo prišli do avstro-ogrskega legaciona (poslaništva), gdi je prebival naš konzul z imenom pl. Rosthorn.

Taj dvor je bil okol zazidan; zid je bil okol 2 metra visok i 1 meter debel (jaki). Vu tom dvoru so stale tri lepe zidanice.

Vu jednoj je bil prebival nekdej pred g. minister baron Cikán, austro-ogrski minister; vu jednoj gosp. konzul plem. Rosthorn i vu tretjoj smo bili takrat mi marinari ali pomorščaki. In tudi, kada smo prišli taj, je hitro bila sigurna straža postavljena pri vratih.

3. junija smo stražo začeli in smo enih 12 dni meli prav mir. Meni se je hvala Bogu godilo skoz prav dobro in tudi mojim prijatelom je bilo dobro. Tu smo imeli živež dober in fal (poceni) smo kupili vse. Jajce smo kupili 12 kuhanih za 10 centov, tou je bilo vu naših penezih 12 krajcerjev. Enkrat sem hodil u Poslaniško ulico k enemu

europskemu trgovcu nekaj za živež kupovat. I kaj mi doneslo vu glavo, da bi kupil en stroj za lasi rezati; al tu pri tem trgovcu sem ga ne našel. Sem ga šel dalje in dalje iskat vu druge kitajske trgovine. In ni ga je bilo takoga stroja vu ni ednoj trgovini. A Kitajci so se hitro združili zmenoj in so me dalje in dalje vodili od europskega dela mesta. Naenkrat sem se spotil (domislil); da bi bili Kitajci mene radi zblodili. Jaz pa nahitrem nataknem bajonet na puško in sem začel potigovati kvake nazaj. Za en par minut sem prišel nazaj do pruskega poslanstva. In tam med pruskimi vojaki sem slišal, da so Kitajci vlovili enega japonskega vojaka in so ga strahovito morili. Njemu so odsekli noge, roke, uha, skopali oči in nazadnje odsekli glavo i ga tako vrgli na cesto.

Jaz pa hitro se poberem nazaj vu naš stan. Še taj dan je bilo vu večer prebrano, kaj se je zgodilo s tem japonskim vojakom. Od zdaj več je človek ne bil varen sam hoditi vu tistem kraju. Bilo nam je prepovedano in zapovedano, da uvek čtirje ali kolikor više nas mora hoditi vkup po patroli. Bil pa je tudi belgijski konzulat. On pa ni je imel tu vojakov iz svoje domovine; a stanoval pa je od nas še črez 20 minut. In je taj belgijski konzul prijezdil do nas in je prašal našega komandanta, da bi mu dal nekoliko vojakov za stražo. Tudi je dobil od nas šest vojakov pomorščakov in enga kadeta, kateri smo hitro morali oditi vu njegov dvor na stražo. Ali to je samo en par dni terpelo. Te so pa že boksari plakate napisali in je pritiskali povsod na steno, da tisti in tisti večer bodo požgali belgijskega konzulata dvor.

So prišli, ali se jim je njihovo delo ni posrečilo. Da mi smo bili tudi avizirani in pripravleni. V noč okoli 10. ure so prišli; bilo jih je okoli 200 možov; tej so se zvali boksari in so imeli nekteri ogen, nekteri kakšne take reči, katere se lahko užgejo. In so nam je hoteli vreči negdi v takem mestu, kde bi se moglo kaj hitro užgati. Ali mi smo jih ne pustili tako blizu do vrat in do oblokov, kde bi nam uni mogli škodovati kaj. Nekoliko smo jih postrilali in 22 smo od njih polovili in je dale na roke policiji kitajskoj. Še ta dan smo se z belgijskega konzulata odselili v austro-ogrskoga, al tu nismo dolgo ostali. 15. junija smo začeli najbolj strelati na te hude boksarje. 16. in 17. junija je bilo gor na sto boksarav mrtvih in postrilanih. Taj boksari so prišli vsakokrat ob noči, kakor bi nas leži mogli napasti. 19. ju-

nija smo dobili od kitajskega ministra eno veliko pismo. Vn tom pismi je pa bilo zapisano, da vsi Europejci, soldati in civili, moremo v 24 urah oditi vun iz mesta Pekinga, drugač bodo nas vse tam pokončali. In tudi nam je obljubil, da ako zapustimo njegovo mesto in zemlo, da bo nam dal 200 svojih vojakov brez orožja, da nas sprevodijo do morja. Al engleški minister je ni zamudil; on je hitro iz svojega stana poslal dva Kitajca, da naj pogledata in slišata, kaj se govori več v mesti od nas Europejcev. Ta dva Kitajca sta se hitro vrnila in rekla sta, da naj ne hodimo iz mesta, da zunaj velikega zida, pod mostom so za nas Europejce bombe (mine) nastavlene. Tak tudi mi nismo se gibali iz mesta, nego ministri, konzuli in oficiri so se skupili (zbrali) in si odebrali engleškoga ministra za komandanta

In taj engleški minister je hitro zapovedal, da moramo vse ulice sezidati in straže postaviti, in kar je mogoče na ulice spraviti vse, tako da Kitajci nimajo odprte poti do Europejcev. I tako se je zgodilo; še tisti dan so bile barikade sezidane in vse zaprto na ulicah.

20. junija smo mogli mi Austrianci zapustiti naš stan. In smo pobegnoli za barikade, katere so bile blizu „Francoskega dvora“, na ulici, katera je takrat dobila ime Thomann-ulica, na kateroj je zadela nesrečna krugla našega ladjinega komandanta ali poveljnika, kateri se je zval Fregatten-Kapitän Thomann Edler von Montalmar. Naš komandant si je pač ne mislil, da bi ga takšna nesrečna ura najšla vu Pekingu.

Komandant Thomann in lajtnant Teodor vitez Winteralder sta se z vlakom dopelala za nami vu Peking pogledat ta kraj. In njedva (ona) sta menila za en par dni nazaj odpotovati z vlakom. Al za par dni je bil vlak razbit cieli do morja, i kolodvori do fundamenta raztrgani. Tako je komandant naš Thomann moral tam življenju konca dati. A lajtenant Winterhalder je pretrpel z nami do kraja in lajtenant Jožef Kollar. Tudi je bil z nami kadet drugega reda pl. Boyneburg-Lengsfeld Rihard in kadet Mayer. On nam je u mesti Tiencini u bolnišnici umrl, a kadet Boyneburg je bil siromak u glavo močno ranjeni. On je ležal dolgo časa u bolnišnici u poslaništvu pruskem. Za en par dni, ko smo zapustili mi naš dvor austrianski, so nam Kitajci vse pokradli in potem pa na vse strani užgali. Takrat smo mi na ulici za barikadami stali. Kitajci so nas prav močno nazaj potiskali. Tako so nas na drugi dan na večer do

francoskega poslaništva pritiskali. Več barikad nam je ne bilo mogoče zidati. Tu nas je francoski oficir vzel u svoj dvor. Al Kitajci niso zamudili. Oni so tudi uvek močno za nami vdirjali. U „Francoskem dvori“ so Kitajci podkopali pod ulicov ino so nam mine nastavili in vužgali. I ta nesrečna mina je dva francoska vojaka zasipala. In tudi našega gospoda konzula, pl. Rosthorna, je ciglovje na glavi močno ranilo, kateri je z velikov skrbjov hodil okoli nas. Tudi njegova gospa je vsikdar zred svojim gospodom šla in ranjenim vojakom stregla. U francoskem poslaništvu je bila edna lipa mala kapelica sezidana. I bila je vu njoj lipa podoba Marije Lurdske. Kako velka božja vola to bila, ka je cirkvica bila vse s kruglami prestrelana in na oltarji in podobi Marije nikakove škode ni videti.

Taj hudobni Kitajci so bili radovedni, koliko soldatov so nam pobili s tov minov in so ves cigel razmetali, da so iskali mrliče u njem. Bi bili vendar radi znali, če se jim delo njihovo splati ali ne. Mislím, da se jim je takrat ni vredno videlo njihovo delo, da niso več kakor dva francoska pomorščaka najšli. Zavol tega so bli vendar jezni; tem revežom so še glave mrtvim odsekli in nam preko zida kazali natekjene na bajonete. Enkrat so Kitajci se napotili, da „Francoski dvor“ požgejo. Al to se jim je ne posrečilo. Morali bi oni en par stopajov po zidu pleziti, da bi prišli do vrat lesenih, gdi bi nam lahko ogenj nateknili. Al pa kako to bo? Če bodo po zidi plezili, je bomo zagotovo mi postrelali. Kitajci so si naštuderali eno priliko, da bodo zavarovani od naših pušk. Al to jim je bilo zabadavo (brez koristi, zastonj). Dva Kitajca sta se oblekla u slamnike (blazine s slamo naphane ali napolnjene) in tako sta počela pleziti po zidu, eden nekakovo olje al spirit vu roki, drugi pa živo ugleenje in tako nam ogenj naredita. Al ni se jima to posrečilo. Da kakor sta počela en za ovim pleziti po zidu, smo že mi slamnike prelukjali s kruglami in sta opala oba z zida na tla.

Tudi vam popišem, da je tam blizu francoskega dvora bil en velik hotel, imenovan „Hotel de Peking“. Taj hotel je bil prav po europejskoj dobi izdelan. Od kraja kre ulice je bil popolnoma zgotovlen. Od znotra so bile samo stene sezidane in še brezi krova (strehe). Tam izmed temi stenami so naredili dva mlina, kodi so nam potrebno moko za kruh mleli. Kako so izgledali oni mlini? Ne tako, kakor tu pri nas. U kratkem vam popišem.

Tu nije blo kakor pri naših mlinih nekakovo veliko kolo, več malih kotač (kolesce) in nekakovi valeki, remenje u križ, sita, cilindri in neznam kaj! Oh nej! To sta bila samo dva kamna, eden spoder i drugi zgoraj. Na zgornjem kamni je bil narejen eden leseni drog, in za onaj drog je bil zaprežen en konj. Tako se je kamen okrečal. Kako je konj okol hitro šel, tako se je kamen gorji hitro okrečal: enkrat konj, enkrat kamen. Tako se je delala moka za naš kruh u Pekingu. Kruh nam je pomalem hodil; zavolo da taj dva konja nista mogla toliko moke narediti na dan, da bi tridesetim ludim kruha spekli. Bilo nas je pa okol 450 soldatov in tudi nekoliko civila, kateri so tudi kruh jedli.

Tudi je bila u tom hoteli kuhinja, kodi se je kuhala jed za vse mednarodne vojake enako. Od kraja al početka se nam je dalo, dokler je še kaj bilo. Nazadnje pa bi nam že skoraj vse manjkalo. Živeža je še nekaj, ali streliva če duže manje. Hvala Bogu, da še smo tako. Boga smo vsi radi imeli, Marijo tudi nekdej častili, da nam pomaga vu našoj sili.

Blizu „Hotel Pekinga“ smo zgubili enega prijatela kanonera z imenom Travagnja, katerega je nesrečna kitajska kugla zadela.

Kitajci so nam uvek podkapali „Francoski dvor“, i nismo bili zaneslivi tam z našim strelivom. Potem je lajtenant Winterhalder odredil, da jaz moram municijo spraviti u engleško poslaništvo in naj ostanem tam pri njem, i da bom potrebno strelivo od tam dajal našim vojščakom. U engleškom poslaništvu sam bil pet dni. Potem je italijanski oficir Paulini prosil našega lajtenanta, da njemu na pumoč da nekoliko vojakov, da njegovi vojaki so ranjeni in več kakor en tretji del mrtvih. Tako smo mu dali mi, Engleži i Francozi nekoliko pomoči, da smo obdržali stanovanje od princa Ing-Fu. To stanje je bilo blizu engleškega poslaništva in eno malo bol zdignjeno visoko in sploh nevarno od Kitajcev za engleško poslaništvo, ker bi se lahko razrušilo od tod iz dvora Ing-Fu.

U tom mesti smo ostali okol 14 dni in smo si naredili troje barikad, da smo se zasigurali od Kitajca. U teh dnevih smo morali dvoje barikad zapustiti, tako močno so nas silili Kitajci vkup, ki bi nas radi pred vse umorili, kakor bi naša pomoč prišla od morja.

Naši vojščaki so imeli dosti napadov od morja do Pekinga. Zato so tako po malem hiteli napred. Kitajci so dobro znali za naše, da so že blizu, ali mi reveži nismo

znali zanje. Zato so Kitajci delali takšno silo nam zadnje tri dni, tako da so si cielo svojo moč pobrali skup. Al nam je to vse zabadav; mi smo se le deržali do zadje kaple in do božje vole.

15. avgusta, na dan Velike Gospe, popolnoči sam bil na barikadi stal in se je lepo mesec zdigal ob eni vuri. Taka lepa noč je bila svetla, al puške so uvek prepokale, kanoni pa bol poreči. Naenkrat okol drugi vuri popolnoči sem nekaj čudnega zaslišal. Pa kaj je to, kako pa to more biti? Da na pekinjskem visokem zidi se čuje nekakov mitralez, da tako hitro strela. Nakratkem vam razložim, kaj je en mitralez. To je en taki mali kanon, kateremu služijo 8 *mm* patrone kakor za puške vojaške; in tako hitro strela, da vsako minuto od 340 do 360krat počí. In tudi en taki kanon smo i mi imeli soboj. I sem si mislil: kako bi naš kanon bil tam na ovem zidu. U kratkem počne strelati drugi i tretji mitralez, potem pa s kanoni. Jaz pa z mojimi prijatli slušam to in si zgovarjamo, kaj tam more biti, da je takova strelba. Ja, bože mili moj, strelba taka, da se cieli Peking trese. Okol nas da je mir. „Veste kaj,“ govorim jaz, „mogoče da so naše čete pod visokim zidom.“ „Pa je res tak,“ pravi tovariš Kolarič. „Oh večni Bog, prinesi nam pomoč, da nas rešiš,“ si zgovarjamo na barikadi. Naokol nas je vedno bol velik mir postal. Pri velikem zidu je če duže (čim dalje) vse bol vekšo bitje in strelba teče. Naenkrat se strese cielo mesto in se začuje gromski puk, gda so zavadili (vrgli) naši vojaki u kitajske trdjave pulvermagacin. Potem se je čulo (slišalo) kam duže bol menje strelbe. Ko je pa bila zorja okol nas, pa sovražnika več nigí. Pri velikem zidu se še glasi negdaj negdaj ena puška; ko pa je bil bili dan, je bil čist mir.

15. avgusta, na praznik Marije, popoldne ob 2. uri, so mednarodne čete prišle do nas. Oh mili Bog, ako bi vam mogel popisat tisto veselje, kakor smo je mi čutili takrat u naših srcah! Da smo se od veselja objemali in jokali, kakor maleni otroki. Oh ti reveži, kakor trudni in oslavljeni so prišli do nas. Zdaj si pogovarjamo, gdi so prijatli, eni, drugi; koliko živih, koliko mrtvih, koliko ranjenih in tako dalje; kako se je godilo nam in kako njim na poti dolgoj od morja do mesta Pekinga. Ti reveži, koliko napadov so imeli s Kitajci taj čas.

Iz Pekinga so Kitajci pobegnoli, tako da jih je morebiti ne 15—20 ostalo u mestí. Cieli Peking se je pa na-

polnil z mednarodnimi vojaki. In takrat smo si pogledali, kaj so Kitajci mislili z nami narediti. Od vseh krajev okol nas so kanale izkopali pod nas. In trebalo je ne več dosti kopati, potem pa prah (smodnik) nutr nasipati in užgati. Tako so mislili oni narediti, da bi nas pokončali. Al božja vsemogočnost je tega ne dopustila njim, da nas tako pogubijo.

Potem še smo 14 dni u Pekingu ostali in smo počivali. Taj čas smo štirikrat hodili vu mesto Pejtang k božjoj službi. Tam je bila ena nepopisliva lipa cirkva; tam so bili tudi gospod biskup doma. U tom mesti so se tudi strahovitno vojuvali; tam je bilo nekoliko italijanskih vojakov na pomoči.

Tam je tudi bilo vse razbito in zrušeno. Krov (streha) na toj cirkvi je bil ves potrt, nutra u cirkvi velb (obok) ves preluknani, kako so granate presprebile. Stene, obloki, vse sprebito. Al na oltarji in podobah je nikakove škode ne bilo opaziti. Enkrat u tom času smo tudi hodili u dvor kitajskega cesarja. Predi ko smo nutri marširali, smo se skupili (zbrali) mi in Rusi pri velikih vratih carskega dvora. Smo tam tudi čakali, da je prijezdil en rusoski admiral. Ko je bil blizo prijezdil, je zavikal: „Zdravo, Rusi!“ A ovi drugi mu odgovorijo: „Zdravo, zdravo.“ Od toga dvora carskoga vam dosti ne znam kaj pisati. Tudi kaj liepega je ne u njem. Ja, res je dosti kuč u tom dvori; pa tudi take so med jimi, katere se podirajo. Najbol posebna je tista cesta, katera teče kroz tisti dvor. Cesta je potlakana z bilim kamnom in tako na debelo na njem zmiije izrezane, da imajo tako debele glave, naprimer kakor konji. U palači povsodi velik prah. Na koncu tega dvora je en mali hrib, katerga so zvali Koln-Igl. I na vrhu je bil carski grad. In kda smo ga pozdravili z edenindvajsetimi kanonovimi streli, so se iz toga grada razvijale mednarodne zastave.

U tom času smo tudi poiskali mrtvoga prajzuskega ministra z imenom pl. Ketteler, katerega so Kitajci pri enoj priliki ubili, kedaj se je hodil molit za mir kitajskemu ministru al princu. In smo ga tudi najšli; a je bil že balzamiran in pokopan. Potem smo ga spravili u prajzovsko poslaništvo i smo ga tam pokopali. U tom času so Kitajci se hitro nazaj naselili u Peking. Nekatere Kitajce in kitajske vojake so naše čete odgnale na severne kraje do mesta Kalkan. Do mesta Kalkan je prav dolga pot, da so mednarodne čete edenidvajset dni hodile sim in tamo. Od te ekspedicije vam samo toliko znam popisat, kako povedajo

naši prijatli; da je tam mrzel kraj, in da so od Kitajcev nikakovih napadov ne imeli.

Do zdaj smo mi u mesti Pekingi prav dober mir imeli. Po času 14 dni, ko so čete prišle z ekspedicije v Kalkan, smo mi pomorščaki se s kitajskimi barkami po ednoj tekočoj vodi nazaj pelali vu primorsko mesto Taku. In smo šli nazaj na našo ladjo „Zento“. In tako smo se veselili z našimi prijateli, da še smo le prišli enkrat nazaj. Oh hvala Bogu, da še smo tako.

Potom smo se pelali vu primorsko mesto Šhanghaj-Kvan. Tu smo tudi imeli nekoliko naših vojakov na enoj trdjavi kitajskoj in smo je pobrali seboj. Tajkrat smo si na ladjo spravili potrebno ugleenje. Potem smo imeli tu naše kanonerske vaje in tudi v tarče smo strelali. In tako je pomalem prišla jesen in kmalo zima. Al zima je bila prav močna na Kitajskem, tako da je ena naša vojna ladja, po imenu „Aspern“, eno noč u ledi ostala, ker je morje zmrznilo. In ta vojna ladja, ko se je vozila iz leda, se je močno poškodovala. Potem se je ta ladja „Aspern“ vozila vu mesto Šhanghaj in tam je bila en par tjednov vu arsenali, dokler so jo popravili. Mi pa smo se odpelali u topel kraj u Siam, vu mesto Bangkok. Tu je pa bilo prav toplo in smo ostali v tem kraju okol 14 dni. Enkrat smo dobili zapoved, da moramo odtod iti na japonski otok. Pret ko smo odišli, smo si spet potrebno ugleenje vzeli na ladjo. Potem smo se podali na dolgo pot na japonski otok, katera pot nam je bila več žalostna kakor vesela zavolo velike burjave. Po nekolikih dnevih smo opazovali nekatere male japonske otoke, in tako po malem napred. Naenkrat smo opazili japonski veliki otok in tako tudi mesto Nagasaki, od katerega sem vam pred povedal nekoliko. U tom mesti smo videli dosti mednarodnih vojnih ladij, katere so zavolo velike zime odišle s kitajskega kraja u japonske primorske luke.

Po nekolikih dnevih smo se spet odpravili na pot u primorsko mesto Jokahamo. To mesto je veliko in čisto. Prav lipo sezidano. Ljustva spol je brzeni. Japonci so nas povsodi radi sprijemali in tudi nam pokazali, kako in kar imajo. U mesti Jokahami je dosti porcelanskih fabrik, gdi se fini porcelan izdelava in se tam po mali ceni dobi. Za en par dni smo spet odišli odtod u primorsko mesto Kobe. To mesto je tudi prav veliko in ima velike fabrike in arsenale za vojne ladje. Tam u Kobe je tudi naša ladja bila u doki ali ladjedelnici, ker so jo Japonci očistili. Celi

del ladje, kateri je u vodi, je bil 24 ur očiščen in pomalan (pobarvan). Na Japonskem smo najšli dosti Japoncev, kateri tak lepo nemški govorijo, in tudi smo se lahko ž njimi pogovarjali. Naenkrat smo dobili zapoved od našega danesnjega admirala od ekselence grofa Montecuccoli-Polinago, da moramo iti nazaj u obsednišče vojnih ladij, vu kitajsko mesto Taku. In tudi smo se spravili in smo odišli. Štiri dni smo bili tamo. Potem so nas spet zbrali 20 od nas in so nas opet poslali u glavno mesto Peking na spremembo onim, kateri so bili dolgo časa tam. Takrat je bil spet vlak narujen, na katerem smo si lako vozili živež in druge potrebne reči. Kadar smo se dopelali u Peking, čudno se je zdelo mojim mladim prijatlom, kadar so videli tolko hiš požganih in zrušenih. Jaz pa sem se tako čutil kakor doma, in srce mi je bilo že mirno, kadar sem videl spet tisti kraj, katerega sem pred šestimi mesci zapustil. In sem našel tam europska poslaništva, popred zrušena, spet napol z nova sezidana in še lepše kakor so bila pred. Zidali so je Kitajci; nam dvi veliki palači, dvojni baraki za četiri kompanije, katerih pred ni bilo. In tudi magacin za vojaške potrebe; po tom okol celga dvora en debeli zid kakor ena trjava, katera varuje od neprijatla. U tistem času so nas četiri odebrali, kateri smo bili kakor policisti okol našega austro-ogrškega poslaništva. U dvoru smo imeli eno malo hišico in tam smo prebivali. Službo smo imeli lahko na ulici in u dvori pri kitajskih zidarih, kateri so se hitro potukli med soboj.

Enkrat u tistem času sta se pritepla k nam dva kitajska fantička, kateri dva sta se zgubila od starišev svojih, kadar so bili pretirani iz Pekinga. In tudi mogoče da nista najšla svoje hiše. Mogoče je bila požgana ali zrušena. Ime je bilo njima enemu Šanzaj i drugemu Ida. Slabidva sta bila Šanzaj okol 13, Ida okol 12 let starosti. Tako še nista si znala nič zaslužiti. Tako sta hodila po ulici simo in tamo, gladna in odtrgana oba. Ti dva fantička sta bila videti prav brzna in smo jedva mi policisti ustavili tam pri nas. In tam sta se lepo izmila in oprala plehače (hlače), poplela sta si lase, tako sta postala lipa dečkeca. Dobila sta od nas menažo in obleko. Jedva smo lipo privadili k vsakemu lahkemu delu. Pridniva fantička sta bila in smo je dva tako imeli kakor doma svoje brate. In sta ostala pri nas ciela dva mesca; potem smo je dva priporočili še onim, kateri so še več časa tam ostali u Pekingu. Za nas najstarše vojake pa je prišlo povelje, da moramo oditi na našo ladjo „Zento“,

katera bo potovala u kratkem nazaj z nami u našo drago domovino, kateri čas smo tako želno vsi pričakovali. Al tu še nas dosti vsega pričakuje, dokler se pripelamo u našo drago domovino. Ker še mamó dva mesca vodene poti do Pulja.

Kadar smo se pripelali vu primorsko mesto Taku, tam so nas počakali naši prijateli z ladjami malimi in so nas odpelali na vojno ladjo „Zento“. Potem so nas, kateri smo u Pekingu bili, pozvali ekscelenca admiral Montecuccoli na vojno ladjo „Cesarica Marija Terezija“ na izpit, gospode oficire in nas zdrave in ranjene. Po tom izpitu smo pa dobili tam vsi en svetel obed od gospoda admirala. Bogi in njim hvala bodi za vse dobrote njihove. In želim, da jih Bog dugo in dugo časa zdravega obderži in da še dugo lahko lepo ravnajo našo vojaštvo. Po tem svetlem obedu smo se u ladjicah odpelali nazaj na našo ladjo „Zento“. Po tom za en par dni smo se odpravili na pot in se poslovili od tujih in naših prijatelov in vseh vojnih ladij, katere so tam ostale na tistem Žutem morju.

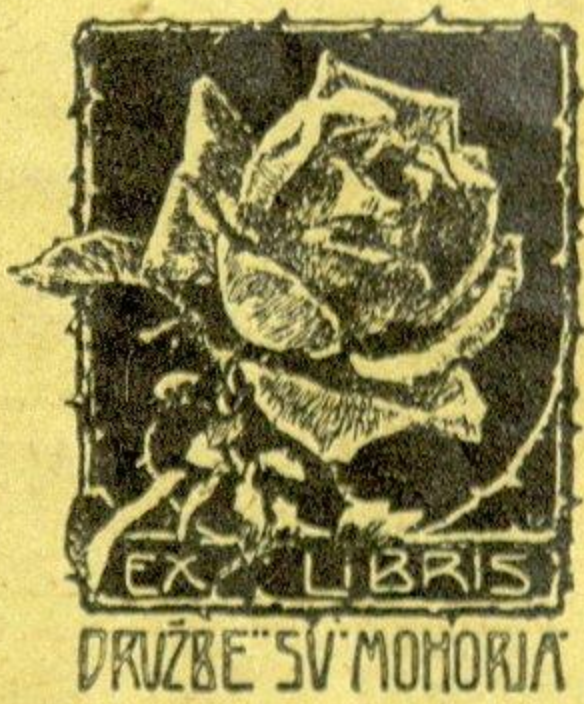
Mi pa z veseljem potujemo nazaj u domovino našo. Na poti smo obiskali vse tiste primorske mesta in u sakem mestu smo si kupili potreben živež in ugleenje, da po dolgoj poti naj nam ne zmanjka. In na cielom našem potu je nam služilo mirno morje in pa lepo jesensko vrejme. Tako so nam bile lahke naše vaje in vso našo delo. Po času dva mesca vožnje smo se naenkrat najšli na našem Adrijanskem morju, katero smo pred triindvadesetimi mesci zapustili. Eno lepo jesensko jutro smo spazili naše trdjave pri našoj domovini Pulju u Istriji. Okoli devete ure pred poldnevom smo se pripelali pred lukó, in blizo suhe zemle, kodi nas je čakalo tisoč in tisoč vojakov u paradi in civilov. Še taj dan smo našo ladjo in vse oprave lepo osnažili. Na drugi dan pa je bilo pregledovanje ali inšpekcija.

In tako se je vse dokončalo in bilo je vse u redu in je bilo prav. Vse se veseli in skaka. Samo naši prijatli ne, katere smo na Kitajskem spravili na pokoj. Bog jim daj mir in večna luč naj jim sveti.

120

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS ©

00000075594

